

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2013

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2013

SUMAR

septembrie

2013

4 Unde sunt școlile de altădată?
G. CĂLINESCU

5 De ce ne-am rușina de specificul național?
I.-A. POP

11 Perestroika ajunge și la Academia Rusă
F. DOLGHIN

14 Bucureștii ce s-au dus
P.I. PANAIT

19 Când fetele se însurau și băieții se măritau
M. CAZACU

INEDIT

23 Povestea vieții mele
H. CASASSOVICI,
I.M.E. CREȚOIU

28 Șerban Papacostea comentat la Foreign Office
G. DAMIAN,
AL. PIȚIGOI

EVENIMENT

31 Expoziție Iosif Berman la Muzeul Cotroceni
ȘT. CIUBOTARU

33 Urât în viață, ignorat după moarte
Comemorarea lui N. Iorga la Academie, la șase luni după asasinare
V. RÂPEANU

EXCLUSIVITATE

37 „Rândunica“ acoperită de ape de pe Dunăre
O ipoteză privind altă denumire a insulei Ada Kaleh
R. JAKOVLJEVIC

40 Sfânt născut de Crăciun
Actul de naștere al monseniorului Vladimir Ghika
N. MAREȘ

43 Prima femeie arheolog din Transilvania
Zsófia von Torma
S.A. LUCA

48 Autobiografia unui mogul
Baburname
V. IONESCU

magazin istoric

Anul XLVII – serie nouă – nr. 9 (558)

septembrie 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

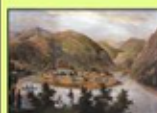
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Ducele Burgundiei, Filip cel Îndrăzneț, și-a comandat mormântul, încă din 1381, sculptorului Jean de Marville. Opera avea să fie continuată de Claus Sluter, din 1389, când Marville moare, apoi terminată de Claus de Werve, în vremea fiului lui Filip. Mormântul a fost considerat o realizare magnifică a epocii, un model pentru astfel de opere funerare. Este înconjurat de figuri care plâng și se roagă pentru sufletul celui mort, cum este și cea pe care o prezentăm pe copertă

2 Turnul castelului Feštetić, din Pribislavec, cea mai importantă atracție turistică a regiunii Medjimurje. Pribislavec este principala localitate unde trăiesc etnicii români băiași

3 Noua Orșovă cu fortul Elisabeta, 1826, litografie color, școala austriacă

4 „Nu am scris toate acestea ca să mă plâng; am scris pur și simplu adevărul”, nota Babur în scrierea ce-i poartă numele și care este ilustrată cu splendide miniaturi, precum aceasta, care îl înfățișează la vânătoare

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

ȘCOALA GREȘITĂ

GEORGE CĂLINESCU

Profesorul îmi spune:

Din ce în ce, generațiunile care-mi trec pe dinainte sunt mai debile sufletește și munca împreună cu ele e mai grea. Închipuiește-ți că în clasele mele de curs superior nimeni n-a citit pe Dostoievski sau pe Tolstoi, pe Ibsen, pe Zola și alte de acestea. Abia câte unul a avut în mâini câte o broșurică din „Biblioteca pentru toți”. Și când te gândești că pe vremea noastră citeam din școală toate vechiturile astea și în clasa a opta eram descoperitori. Nu-ți mai spun că, la mine cel puțin, nu e niciunul care să mănuiască un instrument muzical. Iar noi ne împrumutam pe *Mazas* [Jacques Féréol Mazas, 1782-1849, violonist francez] și *Vioara de aur* și știam din gimnaziu de Bach, Haendel, Vivaldi, Boccherini etc. Când vorbesc de așa ceva școlarilor mei, ei holbează ochii într-un chip înspăimântător, în panică. Au aerul de a spune: aceste lucruri nu sunt în manual. Da, firește, nu sunt în carte. Căci băieții sunt buni, învață cu hărnicie și au o sumedenie de profesori specialiști, care nu-i slăbesc până ce nu-și pregătesc „materia”. Noi mai trăgeam chiulul, eram făcuți scăpați, ba chiar mi-aduc aminte că n-am deschis niciodată *Logica* în școală. Cu toate acestea, mintea ne era parcă mai sprintenă, deși nu de o calitate mai bună decât a acestor bravi tineri. Asta fiindcă în casă la noi era un pian, era o vioară, aveam o carte, o revistă, fiindcă în clasa noastră erau laolaltă băieți săraci, dar și unii foarte bogați, care veneau la cursuri înarmați cu o bibliotecă întreagă. Cei mai săraci se ambiționau, cereau

cărți cu împrumut celor mai cu stare și împlineau astfel lipsurile lor de origine familială. Băieții mei sunt buni, sunt harnici, dar sunt copii de oameni săraci, în casa cărora n-a stat nicicând o carte. Școala n-are nici ea cărți, sau are câteva fleacuri moraliste, pentru clasele primare.

Cu oricâtă bunăvoință, ce vrei să iasă din capetele acestea neexercitate cu munca intelectuală, muncite de

manuale seci? La 17 ani ești filosof, te îmbeți cu abstracțiile, dar băieții mei nu le cunosc deloc gustul. Ei povestesc ideile ca o bătălie cu turcii din cartea de istorie. Între ei și mine nu e nicio punte. Ei îmi întind mâinile înecându-se, și eu le întind brațele, dar nu ne ajungem. De câte ori arunc o vorbă mai abstractă, observ că ochii tuturor s-au întunecat. N-au înțeles. Mă silesc, mă zbat, cad într-alte abstracțiuni și mai grele, și ora trece. Ce poți face când alți colegi caută să le explice totul pe puncte simple? Ar trebui ca copiii aceștia să facă o baie bună de cultură, să stea de vorbă cu noi nesiliți un an de zile, să citească lucruri de soi, fără spaima notei, cu unele lămuriri ale noastre, pentru ca lipsa mediului intelectual de acasă să fie împlinită de școală. Copiii noștri nu sunt încă făcuți pentru școală. Au nevoie de o „grădiniță” de cărți.

(*Gâlceava înțeleptului cu lumea, Pseudojurnal de moralist*, volumul I (1927-1939), Editura Minerva, București, 1973, pp. 308-309)

53 În România
acum 100 ani
G. FILITTI

57 Floarea
pe care Ferdinand I
nu a apucat să o vadă
L. MANOLIU

59 Complotul
creat de Securitate
C. VASILESCU

**PASTILA
DE CUVINTE**

63 Monedele
lui Ivan Turbincă
M. SALA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

70 Arhitectul
dictatorului
Albert Speer
C. ȘTEFAN

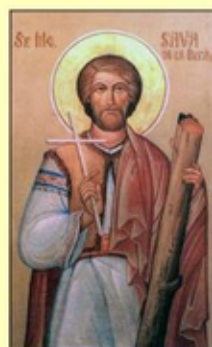

75 Hidroavionul
care a sfârșit
într-un lan de orz
*Accidentul
în care a pierit
căpitanul Alexandru Juli*
M. POCORSCHI

**DICTIONAR
ISTORIC**

79 Medjimurie
I.G. ANDREI

CHIPURI UITATE

82 Sansalas,
preotul lui Sava Gotul
R. DONCIU

**ENIGME
ALE ISTORIEI**

87 Ofir
C. GAVRILĂ

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Starea
emigrației române

RUBRICI

90 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Telex

42, 94, 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Stepă valahă (1844, litografie de Michel Bouquet)

La disciplina școlară „Limba și literatura română” botezată mai nou, ca să sune cât mai neutru și impersonal, „Limbă și comunicare” – am învățat de la dascălii mei brașoveni – că nu există scriitori cu adevărat universali care să nu fi exprimat un anumit specific local, mai ales național. Astfel, dacă Dante reflectă lumea italiană de la 1300, cu problemele sale, Cervantes o prezintă pe cea hispanică, Shakespeare pe cea engleză, Goethe pe cea germană, Sienkiewicz pe cea poloneză etc. Exprimând locuri, timpuri și comunități bine precizate, dar făcând-o cu forța unor talente neobișnuite, toți aceștia au ajuns să fie percepuți în chip universal.

Noi ne ferim azi să mai vorbim despre aceste lucruri, ca și cum ar fi de rău augur. De altfel, toate cele ce ating identitatea românească, țara, patria, patriotismul le apar intelectualilor „subțiri” de astăzi depășite, învechite, rușinoase, purtătoare de infantilizm cultural și, mai ales, de naționalism. Firește, în numele națiunii, s-au purtat războaie și s-au comis crime, dar și în numele altor comunități, valori, instituții, sentimente și idei s-au produs astfel de lucruri și nimeni nu a confundat planurile. Cu alte cuvinte, nimeni nu a demonizat

*Țara nu este o abstracțiune
măruntă, bună de invocat
atunci când ne supărăm pe șefi,
pe soartă ori pe propriile greșeli.
Țara suntem noi toți,
cu strămoșii în noi*

dragostea, familia, credința, biserica, libertatea sau democrația, deși s-au comis crime și în numele lor!

Vă mărturisesc sincer că nu înțeleg de ce nu le putem vorbi tinerilor noștri despre cultura națională, despre țară, cu sinceritate, fără să fim catalogați negativ. Firește, când ne rostim despre țară, se cuvine să ne cuprindem de sentimentul responsabilității cuvintelor noastre, în sensul în care cronicarul zicea cu peste

trei secole în urmă că el va da seamă de toate ale sale câte le scrie...

Țara nu este o abstracțiune măruntă, bună de invocat atunci când ne supărăm pe șefi, pe soartă ori pe propriile greșeli. Țara suntem noi toți, cu strămoșii în noi, deoarece le purtăm moștenirea, adesea fără să ne dăm seama de aceasta, cu urmașii pe care-i pregătim pentru viitor, cu spațiul nostru vălurit, cu

cerul și pământul, cu marea și râurile, cu toate care se găsesc acolo unde Carpații și Dunărea de Jos se îngemănează... Numai noi înșine, românii, putem percepe toate astea. Lucian Blaga spunea într-o memorabilă poezie că „țara și-a împins hotarele toate până la cer”, iar Alexandru Davila, în faimoasa sa dramă istorică *Vlaicu Vodă*, definea țara prin mijlocirea datinii, făcute de domni și de neam, de oameni simpli: „[...] Datina străbună e mai mult decât o lege./ Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege/ Obiceiuri de tot felul, trebuie de-or ce soi./ Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, ne-

„În amintirea vitejilor viteazului Carol I” (1877-1878), xilogravură de secol XIX

CULTURA NAȚIONALĂ ȘI SPECIFICUL NAȚIONAL

Academician IOAN-AUREL POP

Pe vremuri, la noi, nu mă gândesc la perioada comunistă se vorbea despre cultura națională și despre specificul național cu mare seriozitate și cu multă responsabilitate. În multe țări, din preajma noastră sau de mai departe, se întâmplă acest lucru și acum. Îmi amintesc cât de serioase erau dezbaterea dintr-o țară vecină cu România, cu puțin înainte de 2004, despre modalitățile de păstrare a identității culturale naționale după integrarea acelei țări în Uniunea Europeană. Nimeni nu punea în discuție nevoia păstrării identității, a specificului național unitar, ci doar modalitățile cele mai potrivite pentru îndeplinirea scopului, pentru evitarea topirii unei culturi, exprimate într-o limbă mai puțin vorbită, în maelaxorul globalizării.

Țărăncă la sfârșitul secolului al XIX-lea

Vasile Goldiș (1862-1934), unul dintre conducătorii Partidului Național Român din Transilvania

ea, fiindcă nu este de bon-ton, fiindcă termenii s-au tocit, fiindcă au lăudat-o unii peste măsură; 2) îi lăsăm să monopolizeze patriotismul și discursul despre țară pe reprezentanții mișcărilor naționalist-șovine, care dau cu barda și care și-au pierdut orice credibilitate; 3) ne temem că, vorbind de bine despre moșie, despre țară ori patrie, îi supărăm pe alții sau creăm impresia că îi urâm pe alții; 4) când suntem dezamăgiți, triști, deprimați din varii motive personale dăm vina pe țară, ne supărăm pe țară, acuzăm România și chiar o părăsim; 5) nu-i mai învățăm pe copiii noștri despre „Făt Frumos din lacrimă”, nici despre „Împăratul Roșu”, nici despre „Prâslea cel voinic”, ci le stimulăm mintea și sufletul cu „Harry Potter”, cu „Testoasele Ninja” sau cu „Stăpânul inelelor”.

Ir, valorile universale se pot asimila numai prin mijlocirea celor naționale, regionale, locale. Înainte de a înțelege rostul conurbației Parisului în lumea europeană, mi-e mult mai la îndemână să-mi cunosc satul cu „Ozana” lui, „cea frumos curgătoare și

limpede ca cristalul”, ori orașul în care, poate, mai „plouă de trei ori pe săptămână” sau „codrii de aramă”, în care, „lângă izvoară, iarba pare de omăt”...

Marii creatori ai lumii sunt aceia care au exprimat magistral specificul local. Faptul că noi, românii, ne împrăștiem prin lume poate fi, în esență, de bun augur. Popoarele viguroase au colonizat lumea,

Marasmul din școală naște promoții semidocte, chiar semianalfabete, care nu-și mai cunosc bine nici limba maternă

s-au răspândit peste tot. Ideea este să ducem cu noi un mesaj de demnitate, să ducem valori, de la doină și limbă până la mămăligă și mititei. Dacă recunoaștem că suntem români, străinii nu ne întreabă de hamburgeri sau coca-cola, ci vor să știe cum percepem noi cerul, cum ne facem nunțile, cum ne jelim morții, cum ne ridicăm din necazuri, cum trecem și petrecem prin această lume. În fapt, astăzi, mulți dintre noi ne rușinăm de țară, ne ferim de ea, ne ascundem, fără să ne dăm seama că astfel ne condamnăm pe noi înșine, ne micșorăm, ne nimicim singuri.

Grav este zelul cu care ponegrim cultura românească, limba, literatura și trecutul național, ca și instituțiile menite din vechime să apere și să cultive valorile naționale. Suntem asiduu învățați, de către un soi de noi „toboșari” ai vremurilor actuale, că Eminescu trebuie

pus în debaraua istoriei, că limba noastră este bună doar pentru înjurături, că trecutul este tarat iremediabil de naționalisme și presărat cu mituri naționale, că România s-a născut întâmplător, din „bucăți”, că nu avem decât creatori minori și creații periferice...

Din această perspectivă, Academia Română – făurită tocmai cu scopul de a fi un scut al limbii, literaturii și istoriei naționale – ar fi o instituție conservatoare, învechită, expirată. Din păcate, pentru mulți români, mai ales tineri, aceste afirmații șocante prind, tocmai fiindcă sunt iconoclaste.

Mulți caută ineditul cu orice preț, chiar dacă acest inedit înseamnă minciună, defăimare, calomnie. Unii creatori, cultivați ca formatori de opinie și esciști, și-au asumat misiunea demolării tuturor valorilor naționale autentice, de la personalități până la instituții, spre a putea apoi pescui în ape tulburi, spre a perverti conștiințe și a manipula atitudini. Nu pretinde nimeni laude, discursuri encomiastice și elogi nemeritate! Critica stă în firea lucrurilor și este absolut necesară. Eminescu nu a fost un zeu, nici istoria noastră nu a fost imaculată, plină de victorii neîntrerupte și de glo-

Alexandru Davila („Datina străbună e mai mult decât o lege”), împreună cu I. L. Caragiale

**Inaugurarea monumentului lui I.C. Brătianu din București,
la 18 mai 1903**

voi./ El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară./ Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvântu-i către țară./ Din aceste vorbe-nalte ale domnilor români/ Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrâni...". Prin urmare, domnii (principii, conducătorii autentici) simt pulsul poporului (neamului) și făuresc viitorul în consecință. De aceea cred că România poate rămâne la esența sa, dar se poate și schimba în mai bine, în măsura în care noi înșine suntem capabili de o asemenea atitudine. Este vorba despre puterea de a ne conserva esența în vârtejul schimbărilor.

A schimba în mai bine România nu este, la prima vedere, o mare filosofie, dacă ne fixăm strategia cuvenită. Această schimbare ar putea presupune câteva lucruri simple: să ne facem datoria acolo unde suntem chemați; să facem nu totul, ci numai ceea ce trebuie și ceea ce ne permite expertiza (specialitatea) noastră; să îndeplinim opere sociale; să avem sentimentul comunității și al solidarității etc. Adică, mai simplu, să fim dascăli cu tot sufletul nostru (dacă ne-am făcut dascăli), să

***A schimba în mai bine România
înseamnă să ne facem datoria
acolo unde suntem chemați;
să facem nu totul,
ci numai ceea ce trebuie și ceea ce
ne permite specialitatea noastră***

plantăm câte un arbore, să ne creștem curat copiii, să ne curățăm trotuarul din fața casei, să întindem mâna celui aflat în nevoie ori în suferință, să lăsăm orgoliul la o parte și să ne cerem scuze când greșim (și cine nu greșește!?), să fim drepiți și cinstiți, dar mai ales buni, generoși, cu spiritul senin și frumos...

În ultimele două decenii, am (re)dobândit multe virtuți, mai ales pe filiera ideii de libertate și de demnitate umană, dar am devenit mai rapace, mai reci, mai dornici de bani și de avere (dobândite, adesea, ușor, dacă nu de-a dreptul prin înșelăciune). Și avem chiar unii dintre noi, din păcate, o plăcere sadică de a lovi în alții, de a-i acuza pe alții, de a da vina numai pe alții, de a lăsa totul baltă și a pleca în lume... Ne revoltăm pe țară, când ar trebui să ne revoltăm pe noi înșine și să luăm măsuri în consecință.

Pornesc de la principiul că dacă iubim oamenii trebuie să ne iubim țara și valorile ei. Nu-mi iubesc țara nici pentru că e mare, nici bogată, nici ideală, ci o iubesc pentru că este a mea, cu toate cele bune și rele, cu patimi și erezuri, cu victorii și înfrângeri, cu bucurii și dezamăgiri, cu viii și cu morții ei. În legătură cu țara, cu patria (*pater* înseamnă părinte, prin urmare patria este locul părinților noștri, al părinților lor ș.a.m.d.), facem câteva greșeli curente: 1) ne ferim să vorbim despre

**Încoronarea de la Alba Iulia (15 octombrie 1922)
a regelui Ferdinand I și a reginei Maria**

acolo a început plămada daco-romană; Oltenia ni i-a dat pe Tudor, pe Brâncuși ori pe Sorescu; din Muntenia au pornit Mihai Viteazul spre Alba Iulia și Caragiale și Nichita spre lume; Maramureșul este obârșia Bogdăneștilor, trecuți spre Bucovina, care, la rândul-i, este vatra Moldovei, iar Moldova – Moldova toată este citadela culturii noastre, a marilor noștri creatori naționali; Ardealul este rezervorul etnic românesc, de unde s-a revărsat mereu preaplinul, fortificând marginile slăbite...

Lăudând una dintre provincii în detrimentul alteia este ca și cum am zice că brațele sunt mai puțin importante decât trunchiul sau lumina ochilor mai prețioasă decât auzul. Țara este ca un organism și trebuie privită ca atare. Iar dacă nu suntem mulțumiți de felul cum a funcționat România de la Marea Unire încoace și dacă ne încercăm gânduri de frângere a operei făcute de regele Ferdinand, de Ionel Brătianu, de Iuliu Maniu, de Vasile Goldiș, de Nicolae Iorga sau de Lucian Blaga, să ne gândim de zece ori înainte de a vorbi ori de a acționa: ro-

mânii au trăit despărțiți în varii principate și provincii, sub diverși stăpâni, vreme de un mileniu și doar de mai puțin de un secol trăiesc, încearcă să trăiască împreună! Să ne gândim că, după traiul disparat, dispersat, crispat și amărât, de 1.000 de ani, sub diferite dominații străine, toate energiile naționale s-au reunit pe la

*Secretul supraviețuirii românilor:
și-au iubit mai mult limba
decât viața*

1800 și 1900 ca să formeze România, adică țara noastră. Parcă ieri se încoronau Majestățile Lor la Alba Iulia! Oare se cuvine să ne clamăm – unii dintre noi – dezamăgirea după câteva decenii, după nici un secol? Putem compara un veac de unitate cu un mileniu de singurătate? Graba aceasta nu rezistă probei obiectivității nici dacă ar fi trecut de la 1918 încă 1.000 de ani!

Iar pe Eminescu trebuie să-l studiem, nu să-l condamnăm! A-l acuza de naționalism este de-a dreptul o naivitate, probând lipsa de cultură istorică. Pe vremea lui Emi-

*Țara nu e ca o pâine,
din care să rupă fiecare
câte o felie până se termină*

nescu, când nu exista încă Declarația universală a drepturilor omului și când marile puteri își împărțeau între ele lumea, în detrimentul libertății popoarelor, cea mai progresistă idee colectivă era libertatea națională, iar luptătorii pentru libertate națională erau antemergători, revoluționari, eroi. Câtă vreme Imperiile Austro-Ungar și Rus ocupau regiuni întinse, în care românii alcătuiau majoritatea populației, a-i condamna pe străinii dominatori era, pentru un gânditor progresist, în firea lucrurilor. A-i cere lui Eminescu să apere drepturile minorităților, în înțelesul actual al lucrurilor, este ca și cum l-am considera pe Iulius Caesar „imperialist”, fiindcă a cucerit Galia! Eminescu este simbolul nostru național, fiindcă așa a stabilit, în timp, poporul român, nu vreo instanță, care ar putea să revoce acum acest lucru. Nu este în puterea vreunei instituții să stabilească alt asemenea simbol! De aceea, Eminescu se identifică plenar cu spiritul românesc, cu lumea românească, cu România.

România, cu majoritatea regiunilor sale istorice, este azi o parte a Uniunii Europene. Să nu o hulim noi înșine, ci s-o construim și reconstruim, după matricea noastră, după criteriile verificate de la romani încoace, să renunțăm la ceea ce trebuie renunțat și să perpetuăm adevăratele noastre valori, aducând „odă bucuriei”, acelei bucurii care ne poate face să trăim cu demnitate, onoare și optimism. ■

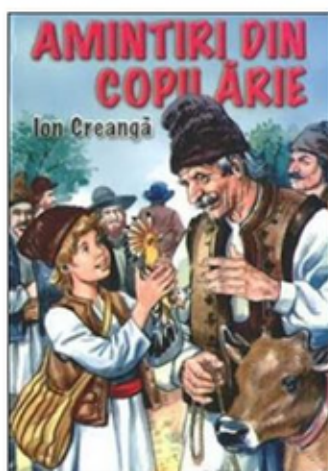

Țărăni din Gorj

rie eternă. Ne-am străduit să urmărim o cale și ne-am împotmolit, ne-am urnit greu și ne-am prostit din nou de-a lungul vremii, am disperat și am urlat a pustiu câteodată, am fost și curajoși și lași, dar, dincolo de toate, am continuat să rezistăm și, deci, să existăm. A critica nu înseamnă a denigra! Un ton de bunăvoință și de optimism (în inerenta critică) ne-ar scuti de multe teribilisme ce ar putea părea adolescenține, dacă nu ar fi rostite la bătrânețe și dacă nu ar avea substraturi emfactice, distructive, malefice, dușmănoase.

Cred că a sosit un timp în care ne trebuie realism, responsabilitate, asumare, solidaritate. La baza culturii stau instruirea și educația, adică școala. Pe fondul marasmului din școală se nasc promoții semidocte, chiar semi-

cumanii și alte atâtea neamuri care s-au perindat pe la noi –, înseamnă că avem un rost. Avem o țară cu suprafața Regatului Unit al Marii Britanii, suntem cel mai numeros popor din sud-estul Europei, rezistăm și existăm aici, ca români, de peste un mileniu! Ce premise mai bune putem cere Domnului? Nu ne rămâne decât să construim împreună, în ambianța Europei instituționale, în care am intrat din 2007, să ne adevăram visurile la realitate, să nu ne mai lamentăm și să nu dăm nici

Ion Creangă, cu ale sale amintiri, acum la dură concurență cu...

Avem o țară cu suprafața Regatului Unit al Marii Britanii, suntem cel mai numeros popor din sud-estul Europei, rezistăm și existăm aici, ca români, de peste un mileniu! Ce premise mai bune putem cere Domnului?

tatea politică, iar forța acestei unități spirituale este cultura națională, în centrul căreia stă limba română.

Un umanist italian, pe la 1480, spunea că știe secretul supraviețuirii românilor: aceștia nu s-au

lăsat înecați de valurile barbare, fiindcă și-au iubit mai mult limba decât viața! Peste secole – confirmând involuntar spusese italianului –, Mihail Kogălniceanu numea patrie toată acea întindere de loc pe care se vorbea românește, iar Nichita Stănescu vedea în limba română de-a dreptul patria sa. De unde atunci „concluzia” unor adolescenți întârziți că limba română nu mai poate fi bună ca mijloc de comunicare, ci, eventual, doar ca instrument pentru înjurături? Ponegrind limba, slăbim și vestejăm țara, așa cum, prețuind-o, învățând-o și cultivând-o, nu facem decât să întărim țara, în unitatea ei atât de necesară.

Să nu mai facem distincții tendențioase între provinciile istorice care formează țara cea mare. Toate au rostul lor: Dobrogea este cel mai vechi pământ românesc, deoarece

... Harry Potter

analfabete, care nu-și mai cunosc bine nici limba maternă. Ele devin un mediu propice pentru ideile distructive, nihiliste, teribiliste despre trecut, prezent și viitor, rostite din vârful buzelor de anumiți „analști” interesați. Școala și familia se cuvin repuse în drepturile lor, cultivate, prețuite, stimulate. Guvernanții și noi toți avem datoria să ne recâștigăm conștiința de români, însoțită de ideea că avem un mesaj de transmis lumii.

Dacă nu am pierit – precum hunii, gepizii, avarii,

lecții orgolioase altora. Dacă vrem o lume mai bună, trebuie să vrem o țară mai bună, iar această țară se cheamă pentru noi România.

Retrăiesc, de fiecare dată când sunt dezamăgit de mine și de compatrioții mei, mesajul câtorva cuvinte repetate obsesiv din copilărie, la Radio Europa Liberă: „Noi nu sfătuim pe nimeni să plece din țară, fiindcă locul românilor este în România”. Tata, acum de pioasă amintire, m-a făcut atent la ele, deși comuniștii l-ar fi putut determina să urască România. De la el și de la bunici am învățat că țara nu se poate urî, că țara nu este ca o pâine, din care să rupă fiecare câte o felie până se termină, ci este ca o casă fără margini, în care, cu grijă, încăpem toți ai noștri, ca și oaspeții noștri. Unitatea spirituală a acestei țări trebuie să fie mai puternică decât uni-

achiziții, de echipamente, de patrimoniu mobil și imobil, de deplasări, în ultimă instanță. Cel care începe să controleze aceste active începe treptat să-i dirijeze și pe oamenii de știință, să le spună ce să facă și ce nu, de care anume teme să se ocupe azi și de care mâine. Potrivnicii reformei au identificat-o cu un fel de „privatizare a Prospectului Lenin”, pentru că, odată legea adoptată, s-ar putea ca soarta clădirilor și laboratoarelor din centrul capitalei ruse, aparținând de instituție, să devină incertă.

De altfel, încă din 2006 s-au operat câteva modificări la statut, în sensul că președintele Academiei este ales de academicieni, dar confirmat de președintele țării, iar componența Academiei și președinții academiilor pe domenii – de guvern. Tot guvernul este cel care stabilește numărul de academicieni (500 astăzi), de membri corespondenți (actualmente 746), indemnizațiile lor. Începând din acel an, numai 68% din bugetul Academiei provine de la stat, restul fiind asigurat de activitățile proprii.

La sfârșitul anilor '70 ai veacului trecut presa scria deja despre Academia de Științe a U.R.S.S. că este o structură încrămențată, feudală, cu o activitate științifică inefficientă. Cauza? Aprecierea performanțelor depindea exclusiv de academicieni. Or, marile puteri științifice ale lumii foloseau și folosesc mecanisme obice-

tive și independente care le cuantifică realizările, bazate pe opiniile comunității științifice internaționale. În Uniunea Sovietică academicienii aveau un statut material foarte înalt. A fi membru al unei structuri în cadrul căreia lucraseră Lomonosov, Pavlov, Landau, Kapița sau Saharov presupunea un respect aproape idolatru din partea concetățenilor. Atrăși de privilegiile (indemnizația consistentă, terenuri pentru construcția vilei proprii, cunoscuta *dace*, case de odihnă în cele mai

desființază, toți devenind academicieni. Indemnizația pentru titlul de academician se dublează, de la 50.000 de ruble la 100.000.

În dialogul său cu presa Dmitri Livanov a explicat că cercetătorii (aproximativ 55.000) din institutele academice (500) nici nu vor simți reforma, numai conducerile Institutelor Academiei vor fi probabil schimbate, de la caz la caz. Reducerea drastică a statelor institutelor de cercetare este aproape subînțeleasă, ca și asigurarea unor salarii mai mari celor rămași. Cât despre concepția separării muncii de cercetare de activitatea financiară a instituției, a spus Livanov, el ar fi fost bucurios și mândru să-i fie autor, dar ea funcționează în toată lumea occidentală civilizată.

Procedul de reformare a

Academiei de Științe a Rusiei – instituție culturală de tradiție, cu trei secole de existență –, printr-un proiect de lege conceput de guvern,

amintește de ucuzul lui Petru I prin care Academia Imperială din Petersburg a fost înființată în 1724, scriu comentatorii ruși. „Nerăbdător, ca de obicei, menționa Henri Troyat, în monografia pe care i-o consacra marelui țar-reformator, Petru nu se îngrijește de temelie, ci doar de acoperiș. Târziu îi vine ideea să înființeze o Academie de Științe. Se gândește la asta de când s-a întors de la Paris. N-a fost primit între timp în Academia Regală, ca «membru de onoare»? Cheamă din Germania 15 învățați, care să facă parte din Academia Rusă de Științe.” Așadar, Petru I a semnat un

Manifestație de protest față de proiectul de reformă și „mormântul” simbolic al Academiei

pitorești locuri, limuzine la dispoziție), mulți nechemați au intrat în munca de cercetare, confundându-și profesia cu o sinecură. Academicianul Kapița îi scria în acest sens în 1952 lui Nikita Hrușciiov. La insistențele lui, s-a introdus sistemul concursurilor pentru posturi o dată la cinci ani.

Conform proiectului „legii Livanov”, cum i se spune pe scurt în presă încercării de reformare a Academiei, în următorii trei ani se instituie un moratoriu, timp în care nu se mai organizează alegeri de noi membri; de asemenea, titlul de membru corespondent al Academiei se

Ministrul Învățământului și Științei, sediul Academiei din Moscova și creatorul instituției, țarul Petru I

ACADEMIA RUSĂ SE REFORMEAZĂ

FLORENTINA DOLGHIN

În prima jumătate a lunii iulie opinia publică din Federația Rusă a asistat la o confruntare între Academia de Științe (numită „Academia mare”) și Ministerul Învățământului și Științei. La 24 martie, într-un interviu la postul de radio Eho Moskvî, Dmitri Livanov, ministrul Învățământului și Științei, el însuși profesor, doctor în științe fizice (născut în 1967), a afirmat că Academia este „ineficientă, neprietenosă cu oamenii care lucrează în cadrul ei și se degradează din punct de vedere al productivității științifice”. Cum era de așteptat, lumea academică a luat foc. Prima mișcare a fost să-i ceară demisia ministrului. Iar presa a descoperit imediat că cercetătorul fizician Livanov a candidat pentru calitatea de membru corespondent al Academiei de Științe în 2003, dar a avut numai două voturi pentru, restul împotriva. O privire superficială s-ar putea opri la acest aparent război între un respins și instituția care l-a refuzat. Nimic mai eronat.

Premierul Dmitri Medvedev declarase deja la o ședință a guvernului că sistemul academiilor de științe ale Rusiei trebuie reformat, pentru că nu mai corespunde parametrilor actuali ai dezvoltării țării. Ulterior, ziaristii au aflat că un proiect de lege în acest sens a fost deja elaborat, aprobat de Cabinet, urmând să fie supus dezbaterii în Duma de Stat. În mare, el prevedea unirea a trei academii, Academia de Științe a Rusiei, Academia de Științe Medicale și Academia de Științe

între Agricole, într-un fel de superacademie, institutele științifice ale celor trei trecând în subordinea unui organ nou creat, subordonat guvernului, numit, convențional, Agenția institutelor științifice.

Așadar, cele trei academii intrau în administrarea puterii executive. „Academia mare” își pierdea privilegiul principal, dreptul de a dispune de banii ce i se alocau de la bugetul de stat și acela de a desfășura activități economice, inclusiv gestionarea propriilor bunuri imobiliare. Se trans-

forma într-un „club al oamenilor de știință”, la fel ca toate academiile naționale din multe țări occidentale. Celelalte academii de stat, a Educației, de Arte, de Arhitectură etc., urma să se integreze și subordoneze ministerelor federale aferente. Pe șleau spus, comentează cei nemulțumiți, „voi, academicienii, ocupați-vă de știință pură, iar munca de gestionare a activelor o preluăm noi, guvernul”. Or, știință pură nu există, spun cercetătorii. Știința va fi întotdeauna legată de resurse, de

SOCIETATEA „BUCUREȘTII VECHI“

Simbolul unui București dispărut și ca urmare a prefacerilor impuse de vremuri, dar și din voința unui singur om: Mănăstirea Mihai Vodă și dealul pe care era așezată

Conf. univ. dr. PANAIT I. PANAIT

Societatea istorico-arheologică „Bucureștii Vechi“ s-a încheiat la inițiativa prof. dr. Constantin Moisil, director general al Arhivelor Statului, în anul 1929, în colaborare cu prof. univ. dr. Ion Andrieșescu, directorul Muzeului de Antichități.

Ideea Societății a apărut în condițiile în care vatra Capitalei își dezvăluia vestigiile istorice prin osârdia lui Dinu V. Rosetti (*Magazin istoric*, nr. 7/2005) și C.S. Nicolăescu-Plopșor. Moisil acorda o îndreptățită atenție acestor dovezi materiale și pentru faptul că era pasionat de arheologie. Chiar teza sa de licență tratase un subiect de arheologie preistorică, ce se înfiripa și la București, cu rezultate deosebite. Era vorba despre descoperirile de pe malul Lacului Tei, datând din

epoca bronzului, altele la Măgura Jilavei, urmate de cele de la Vidra, Bucureștii Noi, Dămăroaia ș.a.

Pe de altă parte, capitala tuturor românilor cunoștea, după războiul din 1916-1918, o puternică dezvoltare edilitar-urbanistică modernizatoare. Se schimbau vechile tipuri de clădiri, se lărgeau străzile, multe dintre cele din centru erau pietruite. „Vechiul“ era amenințat cu dispariția, lipsind orașul de dovezile existenței lui multi-seculare. Gândind la moște-

nirea generațiilor viitoare, academicianul C. Moisil îndemna autoritățile de stat și locale, oamenii de frunte ai științei și culturii naționale la protejarea valorilor existente la vedere sau nescosite încă la iveală.

Tot acest program este scris în Statutul Societății „Bucureștii Vechi“, validat la 16 februarie 1930, la ședința găzduită în clădirea Arhivelor Statului, fosta mănăstire Mihai Vodă de la Izvor. Prof. univ. dr. Ion Andrieșescu, în calitate de președinte al Societății

ucaz de constituire, dar până ca instituția să ajungă la un maximum de eficiență și recunoaștere internațională a fost nevoie de încă 200 de ani.

La prima lectură în Duma de Stat, la început de iulie, deputații au ascultat expunerea de motive a vicepreședintei guvernului: cheltuielile bugetare pentru știință au crescut în ultimii ani și vor mai crește, dar investițiile statului nu au dat rezultatele scontate; patrimoniul Academiei, conform Curții de Conturi, nu se folosește în destinațiile potrivite (presa a dezvăluit cazuri de plagiat, scandaluri imobiliare, achiziționări de Mercedesuri de către institute îngropate în datorii, cazuri de membri corespondenți impostori); aproximativ 2.000 de tineri oameni de știință părăsesc anual Rusia, continuându-și cercetările în institute străine. Au urmat dezbaterile, în lipsa comuniștilor, care au părăsit sala. Ghennadii Ziuganov, liderul lor, consideră proiectul de reformă extrem de primitiv.

Cert este că la prima lectură în Dumă, proiectul a trezit un val de emoții și de critici, care a cuprins și comunitatea științifică propriu-zisă, dar a fost aprobat cu 286 de voturi. I s-au adăugat noi amendamente, între altele, formarea unor grupări de tineri remarcabili, care să concureze între ele, coagulate în jurul unor nume de prestigiu ale științei rusești. La a doua lectură, patimile

Mihail Vasilievici Lomonosov (1711-1765), primul academician al Academiei din Petersburg (din 1745)

s-au mai potolit. Între timp, a existat și o „tribună deschisă“, organizată de președintele Dumei de Stat, la care au luat parte deputații, dar și reprezentanții comunității academice și științifice. Propunerile lor au devenit noi amendamente la forma proiectului de lege. În iulie, președintele Putin a avut, vreme de o săptămână, întâlniri cu liderii celor trei academii ce urmează să se unifice, s-au căutat compromisuri la Kremlin, dar mai ales temporizări. Cu care președintele Putin nu a fost de acord.

„Academia are și ea planul ei de reformare, știe cum trebuie să evolueze din punct de vedere științific, care sunt direcțiile de cercetare, baza ei de laboratoare. Or, toate aceste probleme nu și-au găsit ilustrare în proiectul de lege, care trebuie să mai sufere corecții“, este opinia președintelui Academiei (ales în mai), Vladimir Fortov.

La 7 august Consiliul directorilor institutelor științifice a trimis o scrisoare președintelui Putin, conținând noi amendamente, iar duminică 11 august a avut loc o nouă întâlnire Putin-Fortov, încheiată cu un plus pentru academicieni, comentează atent presa.

Cert este că elaborarea unor noi amendamente la proiectul „legii Livanov“ va continua. Pentru ca în septembrie el să poată fi întors la a doua lectură, cea prin care tocmai a trecut la 10 iulie, sau chiar la prima, cea din 3 iulie, cum sugera academicianul Evghenii Primakov, vicepreședintele Academiei. Proiectul de lege nu rezolvă o sumedenie de probleme, ba chiar stimulează „fuga creierelor“, îndeosebi tinere (în structura Academiei lucrează 16.000 de tineri până în 40 de ani, cu problemele lor sociale), afirma recent vicepreședintele Dumei.

A treia lectură în Duma de Stat urmează să aibă loc la 4 septembrie. După care, în câteva zile, legea va fi adoptată. Propunerile de reținut vor deveni amendamente la proiect, pentru a demonstra că Academia nu este o instituție arhaică și neviabilă. Ea se va reforma, dar cu luarea în calcul a doleanțelor oamenilor de știință. Deocamdată. Cei trei ani de tranziție vor aduce și ei, în final, modificări radicale în viața instituției aproape tricentenare. ■

Sediul Academiei din Petersburg

ultimele pagini ale culegerii se poate citi un raport al secretariatului Societății, în care se adresează mulțumiri primarilor municipiului – Alex. Donescu, Dem I. Dobrescu – pentru sumele ce le-au alocat săpăturilor arheologice și pentru susținerea Muzeului Municipal, instituție pentru care Societatea „Bucureștii Vechi” a făcut repetate demersuri.

Prima etapă a Societății, desfășurată sub auspiciile Arhivelor Statului, a fost cea mai fecundă, grație calității membrilor. Acestea au fost și motivele pentru care dezbaterele organizate i-au atras și pe membrii altor institute și cercuri de specialitate din Capitală. Muzeul Municipal era anunțat de N. Iorga în ziarul său *Neamul Românesc*, din iulie 1921, ca fiind aprobat de primarul general al Capitalei. A fost inaugurat, oficial, la 22 noiembrie 1931, într-o casă boierească, azi dispărută, de pe Calea Victoriei, în prezența premierului N. Iorga, însoțit de câțiva miniștri ai Guvernului, de primarul general, de frumoasă aducere aminte, dr. Dem I. Dobrescu (a cărui casă avea să fie demolată, peste ani, de un alt primar), fiind de față mulți dintre donatorii de expozate și concetățeni interesați de trecutul urbei lor.

Reuniuni la domiciliu

În Capitală, „Luna Bucureștilor” s-a desfășurat prima oară în 1935, la

Imagine de pe șantierul arheologic de la Fundenii Doamnei

Parcul Carol, care a primit însemnate dotări, pornind cu „Fântâna Zodiacul”, din str. 11 Iunie, și continuând cu reconstituirea unor peisaje ale orașului vechi. S-au ridicat fronturi stradale, compuse din case de epocă, ateliere, prăvălii, care ofereau vizitatorilor străini și autohtoni obiecte de artizanat, produse culinare specifice ș.a. Membrii cercului „Bucureștii Vechi” au asigurat documentarea de rigoare atât pentru realitățile bucureștene, cât și pentru reconstituirea unor monumente de epocă medievală.

Sfârșitul deceniului patru se anunța însă încețoșat. La 1

februarie 1938 s-a produs pensionarea, din fruntea Arhivelor Statului, a academicianului Constantin Moisil, savantul prelungindu-și șederea în post până în septembrie acel an. Starea sănătății fostului său coleg și prieten, academicianul I. Andrieșescu, se agrava și fruntașul „Bucureștilor Vechi” avea să-și trateze suferințele pe patul unui spital de peste hotare. În 1939 și-a primit liniștea supremă dr. G. Severeanu. Lăsa distinsei sale soții una dintre cele mai valoroase colecții particulare de artă din Capitală, donată muzeului pe care îl condusesese doctorul aproape un deceniu. Retragera sau dispariția lor s-a resimțit dureros. Ilie Țabrea, fruntaș și el al Societății „Bucureștii Vechi”, scrie că instituția și-a încetat activitatea în 1947, când a decedat academicianul Ion Andrieșescu.

Ocupația trupelor sovietice, începută în 1944, a provocat tulburătoare răsturnări sociale în România, cu efecte dramatice, afectând și preocupările acestor intelectuali. Deocamdată ei continuau să se strângă, cu cercurile lor, în locuințe personale, precum vechii creș-

tini. În aceste condiții, în anul 1956, Emanuel Hagi Mosco, devenit unul dintre fruntași, a fost sfătuit de către prof.dr. George Potra să strângă cercul de istorici ai vechiului București. Faptul este consemnat și de E. Hagi Mosco, care transmite prin luxosul său volum *București. Amin-*

... și cu Ion Andrieșescu (în picioare)

respective, atribuia, în 1935, paternitatea acestui statut lui Constantin Moisil, cel cu care lansase chemarea din anul 1929. La rândul său, prof. Henri Stahl, prieten și colaborator al fondatorului, avea să spună și el că Moisil a fost „inițiator al Societății «Bucureștii Vechi», fiind și în acest domeniu reînviator al trecutului orașului ce a devenit Capitala României Mari”.

Cu dragoste de oraș

Textul statutului respectiv rezuma, în mod clar, scopul și direcțiile de activitate, cu prevederi concentrate în patru articole, cel mai dens fiind articolul 2. El se compune din șapte subcapitole, pornind cu încurajarea cercetării și săpăturilor arheologice în așezări de la cele mai vechi până la acelea contemporane, existente pe teritoriul Capitalei și în cuprinsul județului Ilfov. De la bun început, reținem faptul că societatea respectivă îngemăna istoria Bucureștilor cu cea a județului Ilfov, în cuprinderea căruia apăruseră și se dezvoltaseră. Urmău îndatorirea străngerii patrimoniului istoric, studierea, am spune, a *Bibliografiei* orașului, rodul activității personalităților marcante, născute sau trăitoare în Capitală, conservarea și restaurarea vechilor monumente, nomenclatorul stradal, încurajarea păstrării datinilor și a insti-

Constantin Moisil în familie...

tuțiilor caracteristice vieții orășenești, fixarea unor plăci comemorative pe clădiri sau la locurile în care s-au petrecut evenimente memorabile etc.

Articolul 3 stipula activitatea Societății „Bucureștii Vechi” închinată studierii trecutului orașului, din cele mai vechi timpuri până în anul 1862, când a devenit Capitala României, termen ce se putea extinde până la anul 1918, când metropola

de pe Dâmbovița devenise Capitala României Mari. Articolul 4 indica Societății îndatorirea de a stăruie pentru înființarea unui „Muzeu Municipal” și încurajarea publicării unor lucrări istorice, arheologice, etnografice, cartografice privind Capitala și împrejurimile ei, pentru popularizarea istoriei celui mai mare oraș românesc etc.

S-au tipărit volume, studii și articole în presa vremii, îndeosebi în *Gazeta Municipală*, apărută în 1932, redactorii acesteia acordând un spațiu generos istoriei și vieții culturale bucureștene. Este perioada când grupul acesta de intelectuali apare sub denumirea de Societatea „Bucureștii Vechi”, dar și de Societatea istoricoarheologică „Bucureștii Vechi”, cum se poate citi și pe extrasul amplului studiu al academicianului C. Moisil din revista *Boabe de Grâu*, nr. 9, 1932.

De o valoare ce stăruie și astăzi este albumul lui Adrian Corbu, intitulat *Bucureștii Vechi. Documente iconografice (sec. XVII, XVIII, XIX)*, apărut în 1936, în condiții excelente. La rândul lui, *Buletinul Societății istoricoarheologice Bucureștii Vechi*, publicat cu concursul Primăriei Municipiului, în cadrul „Lunii Bucureștilor”, din 1935, valorifică 19 articole datorate acad. Constantin Moisil, G.D. Florescu, H. Stahl, D.V. Rosetti, care iscălește patru atari texte ș.a. Pe

... cu Ilie Țabrea (dreapta)...

aflați în viață, alăturându-se: Virgil Cândea, H.Dj. Siruni, O. Iliescu, mai tinerii N.I. Mănescu și M. Ștephănescu, aflați în colaborare cu frații Cernovodeanu, elevii Matei Cazacu și Ștefan Andreescu, inclusiv muzcografi ai instituției de găzduire, unii dintre ei cercetători consacrați, alții abia ieșiți de pe băncile facultății, în rândul cărora mă încadram. Sala de lucru se afla la parterul laturii din Calea Victoriei a vechii case boierești, de la numărul 51, spațiul putând găzdui 50-60 de persoane.

Sala era plină de fiecare dată, asigurându-se comunicări de valoare, cu teme ce stârneau interesul istoricilor de tot felul, arhitecților, medicilor, vârstnici și tineri în formare. Se mențineau aceleași maniere, rândurile din față fiind rezervate venerabililor; chiar scaunele erau repartizate după vârstă. E. Hagi Mosco, născut la 5 octombrie 1882, avea prioritatea, pe care și-o apăra, cu glume, în caz de atentat din partea lui G.D. Florescu, născut abia în 1893. Când se prezenta istoricul unei case mai importante sau chiar palat, biserică etc., se despica firul în patru, cu discuții de adâncime. Președintele acestei adunări, E. Hagi Mosco, pune uneori la punct pe unii dintre

participanții la discuție, precizând până și câte trepte avea scara principală de acces, câte ferestre spargeau fațada, ce culoare aveau pereții, nu mai vorbim de acoperiș ș.a.

Îmi aduc aminte că, aproximativ în acei ani, având fericirea să lucrez în același birou cu domnul George D. Florescu, i-am ascultat o destăinuire, care a început cu aceste cuvinte: „Dragă P., eu vreau să-ți spun acum, dar nu doresc să mă laud: eu, adică, și fiii mei suntem urmașii celor care au fost contemporani și apropiați ai lui Mihai Viteazul. Și iată cum...”. A urmat un veritabil recital de erudiție, pe care l-am urmărit, în nemișcare pe scaunul meu, timp de aproape două ore. Nume de bătrâni boieri, stră-străbunici și de prunci, nașteri și înmormântări, legături de tot felul, moșii și palate și atâtea altele, spuse cu deplină siguranță. Acesta era G.D. Florescu.

Era o fericire să lucrezi și să înveți de la un asemenea savant. Un medic evreu ne vorbea cu patos despre „biseri-cuța” (cuvântul îi aparține) la dangătul căreia se trezea dimineața, într-una dintre zonele centrale ale Capitalei. Au fost ședințe în care i-am văzut și i-am ascultat pe rabinul șef Moses Rosen, pe marele arhitect G.M. Cantacuzino, care a

dat înfățișarea de azi a Palatului Brâncovenesc de la Moșsoaia, pe H.Dj. Siruni, cu care am colaborat, puțini ani mai apoi, eu ca învățăcel, la publicarea unui valoros tezaur numismatic cu piese otomane, pe doamna arhitect H. Delavrancea, apărătoarea, de mai târziu, a bisericii Sf. Gheorghe Nou ș.a.

N-am auzit, eu, nicio cuvântare dedicată anilor contemporaneității. S-a vorbit despre mănăstiri și biserici, case boierești, hanuri domnești și negustorești, călători străini și atâtea altele, care nu mai erau necesare „omului nou” ce se năștea!

Nu am niciun act scris. Or fi! Nu mai trăiește niciunul dintre fruntașii cercului de atunci ca să-l pot întreba, dar știm că, în 1958, pretextându-se urgentarea pregătirilor festivităților dedicate celor 500 de ani ai Bucureștilor, în cadrul cărora s-a inaugurat, la 23 ianuarie 1959, expoziția din sălile Palatului Suțu, a fost suspendată și manifestarea acestui grup de intelectuali.

Ca atare, cercul chiriaș, fără arginți, de la Casa Cesianu și-a încheiat zbuciumata lui existență în 1958, membrii fiind invitați la ciclurile Muzeului de Istorie și Artă al Muzeului București, ca și la alte manifestări culturale sau științifice, care nu mai purtau însă sigla „Bucureștii Vechi”. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

tirile unui oraș, apărut în 1995, următoarele: „La începutul anului 1956, de pe urma sugestiei prof. G. Potra, am hotărât, împreună cu G.D. Florescu, să formăm un mic grup alcătuit din câțiva dintre aceia care se ocupă de trecutul Bucureștilor“. Pentru denumirea acestui cerc G.D. Florescu și P. Cernovodeanu au propus „Bucureștii Vechi“.

Ca în clandestinitate

Grupul respectiv nu avea un sediu public, ci își desfășura activitatea în locuința lui E. Hagi Mosco și în cea a dr. N. Vătămanu, medic dermatolog, istoric al medicinei, dar și al Capitalei. Întrunirea avea loc miercuri, din 15 în 15 zile, prin rotație: când la Hagi Mosco, când la N. Vătămanu. Comunicări prezentau Mosco, Potra și Vătămanu, iar la discuțiile care puteau fi prelungite până și după ora 24.00 participau mai mulți. Se pune accentul pe informația documentelor inedite, a izvoarelor istorice, în ansamblu, istoria unor case boierești, biserici, evenimente deosebite etc.

Din informațiile istoricului Ștefan Pleșia, primite de la părintele său, Dan Pleșia, aflăm că cercul de istorie respectiv era frecventat, în afară de cei menționați anterior, de către prof. univ. E. Vărtosu, Aurelian Sacerdoțeanu, G. Potra, Dan Berindei, frații Dan și Paul Cernovodeanu ș.a. Nominalizarea lor este suficientă pen-

G.D. Florescu la 80 ani

tru a aprecia calitatea participanților, mulți dintre ei deveniți somități ale științei istorice românești. Înăsprirea măsurilor luate de organele de stat, care au făcut atâtea victime, a dat griji și celor două gazde, de unde pleca, în noaptea târzie, un grup de inși, ale căror preocupări puteau fi considerate subversive.

Ca atare, organizatorii au căutat și alte soluții și s-au oprit asupra aceleia pe care urma să o propună Muzeul

Municipiului București, condus de prof. univ. dr. Ion Ionașcu, instituție aflată în febra sărbătoririi celor 500 de ani de la cea mai veche atestare documentară a Bucureștilor. Prin Paul I. Cernovodeanu, salariat al muzeului, s-a propus proaspătului director al instituției găzduirea acestor întâlniri științifice, în faptul zilei, și nu noaptea, cu programe afișate, la care puteau participa cei pasionați de istoria Bucureștilor vechi. Inițiatorii acestei mișcări au fost Emanuel Hagi Mosco, G.D. Florescu, G. Potra, Paul Cernovodeanu (muzeograf principal), susținut de istoricul Petre Ș. Năsturel, șef al Secției medievale (*Magazin istoric*, nr. 3/2013). Toți își ofereau, cu entuziasm, colaborarea la evenimentul semimilenar al Capitalei, inclusiv redeschiderea Muzeului București, stabilită a fi în Casa Cesianu de pe Calea Victoriei, nr. 151. În anul 1956 tot patrimoniul instituției fusese strâns în camerele clădirii, depus impropriu, dar supus unei inventarierii generale. Se lucra pe mai multe direcții, fiind adus, pentru a pregăti acest

moment, prof. univ. dr. Ion Ionașcu, după ce își încheiase directoratul la Arhivele Statului.

Venerabilii de la Cesianu

În aceste condiții, Muzeul București a devenit gazda unui ciclu de comunicări și debateri. În 1956 s-au regрупat seniorii

Fântâna cu zodiac

XX-lea. A cunoscut pe tronul țării 30 de voievozi, dintre care cel puțin șapte morți de moarte violentă – decapitați, unul înecat, alții străpunși cu sulitele –, 15 mitropoliți ai Ungrovlahiei și câteva zeci sau chiar sute de boieri și boieroaice, mulți dintre ei decapitați, obligați să se exileze și/sau ruinați. Viața ei a fost extrem de zbuciumată, pe măsura timpurilor de nepace în care a trăit: războaie și năvăliri otomane și tătarăști, uzurpări și schimbări pe tron, masacre de boieri aproape în fiecare domnie, culminând cu cifre enorme sub Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr – fiul său domnind sub tutela teribilă Doamne Chiajna –, Alexandru Mircea și Alexandru cel Rău. Alții mulți căzuți în luptele cu otomanii sub Radu de la Afumați, Mihai Viteazul și Radu Șerban; Bucureștii și Târgoviștea incendiate și prădate de otomani în mai multe rânduri, moșiile ei jefuite și cele mai multe acte vechi pierdute pentru totdeauna, epidemii de ciumă, foamete și alte nenorociri naturale. A cunoscut exilul, greutățile și umilințele lui vreme de 12 ani, și-a pierdut ambii părinți de tânără și și-a îngropat soțul și pe toți copiii (cel puțin patru), apoi surorile, cumnații, nepoții și nepoatele de soră. La sfârșitul vieții, ea, care se înrudea cu toată boierimea mare din țară, rămăsese singură cu amintirile și cu tristețea că familia i se stingea, că numele și blazonul Floreștilor – o floare și un coif – nu mai aveau să continue ceea ce ea încercase după moartea fraților, „ridicarea” numelui și

*Cavaler român din epoca lui Vlad Țepeș.
După o cahă descoperită la Târgu-Trotuș*

transformarea ei în băiat. Putea și ea să spună, ca mai tânără ei contemporană Sima, văduva lui Stroe Buzescu, în 1633:

*Laiotă (Basarab), 1473-1477.
După fresca de la Hurezi
(secolul al XVII-lea)*

„din boierii cei bătrâni, am rămas numai eu”!

Nu știm cât de bine cunoștea Maria trecutul familiei, deși faptul că-și botezase un fiu Vâlsul era probabil o amintire a străbunicului ei Vâlsan (Vâlc-san), mare boier de sfat între 1421 și 1445, iar fata ei Ana purta numele bunicii paterne, probabil sora voievozilor Vlad Țepeș, Radu cel Frumos și Vlad Călugărul.

Fiica să-i fie în loc de fiu

Primul strămoș cunoscut nouă astăzi se numea Florea, de unde numele Florescu, și era contemporan cu voievozii Radu I (1373/5-1383), Dan I și Mircea cel Bătrân. Domeniul său era concentrat în sud-vestul județului Mehedinți și în Gorj, în jurul Tismanei. În secolul al XV-lea, Floreștii erau, împreună vărul lor Dan Durdac și cu Craioveștii, cei mai mari proprietari funciari din Oltenia și unii istorici îi consideră descendenții cnezilor Ioan, Farcaș și ai voievodului Litovoi, menționați la 1247 în Diploma Cavalerilor Ioaniți. Moșiile lor erau în orice caz străvechi și de moștenire, dovada fiind că nu au purtat niciodată procese pentru stăpânirea lor, așa cum se întâmpla adesea cu satele de cumpărătoare, donațiile domnești sau cotropite cu forța de la moșneni.

Fiul lui Florea, numit Vâlsan, a avut o lungă carieră politică vreme de aproape trei decenii și și-a căsătorit o fată, pe nume Vlada, cu Barbu, tatăl lui Neagoe de la Craiova,

Cititorul este avertizat de la bun început că nu este vorba despre o operație de schimbare a sexului, ci despre o formulă sau ficțiune juridică prin care, în lipsă de urmași pe linie masculină, un tată sau un consiliu de familie atribuia rolul de băiat unei fiice, care moșteneau astfel numele de familie și averea părintească. Fata devenită băiat se „însura” cu un tânăr, în general de condiție mai modestă, care accepta să se „mărite”, se instala în casa fetei și adopta numele ei de familie, abandonându-l pe al său; adică exact cum făceau și mai fac adesea fetele la măritiş. Copiii născuți din această căsătorie purtau și ei numele mamei, devenită cap al familiei, care își prelungea astfel existența în așteptarea ivirii unui moștenitor de sex masculin.

FATA CARE S-A FĂCUT BĂIAT ȘI A TRĂIT O SUTĂ DE ANI

MATEI CAZACU

Prima operație – transformarea fetei în băiat – se numea „așezare de fiică să-i fie în loc de fiu”. Cunoaștem astfel de cazuri în Muntenia începând din secolul al XV-lea. A doua – căsătoria cu roluri inversate – purta numele de „ginerire pe curte”. Ele au fost utilizate în special de marile familii boierești dornice să-și continue numele și, desigur, să mențină coeziunea domeniului funciar care făcea forța lor. Operația se făcea cu știrea și aprobarea voievodului și a Sfatului domnesc. În caz de desheurență, deci de lipsă de moștenitori, domnii Țării Românești – căci de această țară

ne vom ocupa – aplicau „prădalica”, confiscarea domeniului și trecerea lui în stăpânirea Coroanei, care putea dispune de el după voie. Transformarea fetei în băiat era răspunsul familiei și la această practică.

O floare și un coif

Fata-băiat despre care vom vorbi se numea Maria și era născută în familia boierilor Florești, unul dintre cele mai vechi și mai importante clanuri nobiliare din Oltenia, cu o existență dovedită documentar de peste șase secole. Nu cunoaștem anul exact al

nașterii ei, care poate fi totuși plasat cel mai târziu în jur de 1520. Într-adevăr, mama ei, Stana (Stanca), era născută câțiva ani înainte de 1480, iar tatăl, marele vornic Drăghici din Florești, născut pe la 1470, moare în 1537, la capătul unei activități politice de peste 30 de ani. În schimb, cunoaștem cu oarecare aproximație anul morții ei: după august 1620 și înainte de 1 iunie 1622, mai aproape de ultima dată.

Prin urmare, Maria din Florești a trăit în jur de 100 de ani, o vârstă matusalemică pentru acele vremuri și niciodată atinsă, după știința noastră, înainte de secolul al

seseră îngropați în necropola familială de la Strâmbu-Găiseni (sat lângă Bolintin), unde odihneau Anca, mama lui Drăghici vornicul, și Vintilă, primul lor băiat. Cu moartea lui Stroe, familia Floreștilor se stinge pe linie masculină, astfel că marele ei domeniu risca să devină proprietate

domnească prin aplicarea „prădaliceii”, iar numele să-i dispară poate pentru totdeauna. Dar clanul, familia lărgită, era extrem de puternic și solidar în apărarea intereselor sale. El se compunea din cei trei cumnați ai Mariei, în primul rând soții surorilor ei, Vintilă din Cornățeni, mare vornic din 1535 până în 1548, și Radu din Drăgoești, mare logofăt (1545-1547), oameni

Banchetul lui Vlad Țepeș, litografie, secolul al XIX-lea

cu un cuvânt greu la Curtea domnească. Lor li se adăugau unchiul după mamă ai Mariei, cei patru frați Dragomir (mare spătar 1541-1545), Stroe, fost mare spătar între 1535-1541, rămas în Sfat și apoi din nou mare spătar 1543-1544, al cărui portret se păstrează pe pereții bolniței mănăstirii Cozia), Tudor (vistier al II-lea și logofăt al II-lea) și Dragu din Orboești, verii mamei ei,

Stanca. Plus alții pe care nu-i mai cunoaștem, dar care formau, împreună cu rudele și aliații fiecăruia dintre ei, o adevărată forță politică și economică, de care domnul țării nu putea să nu țină cont. Și astfel a fost realizată ficțiunea juridică prin care Maria devenea băiat, cap de familie și pur-

tătoarea numelui Florescu, pe care l-a transmis și soțului ei, Cernica. Acesta era un boier mărunț, probabil din Izvor, în Oltenia, și considerat strămoș al familiei Știrbei, care se ridică un veac și ceva mai târziu la notorietate. Cernica a acceptat deci să fie „ginerit pe curte” și să joace rolul soției în interiorul cuplului.

(Va urma)

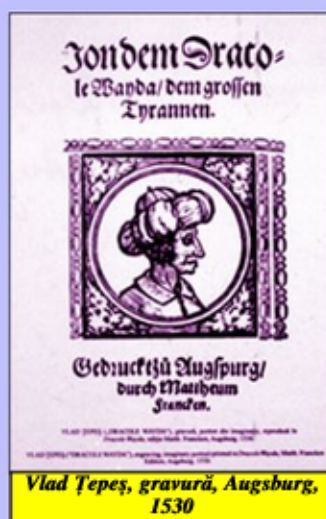
DOUĂ DISCURSURI, DOUĂ DESTINE

La 20 aprilie 1968, Enoch Powell, un politician britanic conservator, care se bucura de o largă audiență între alegători, ținea un discurs care îi pune capăt carierei politice. El vorbea atunci despre dezastrul care amenința Marea Britanie din cauza valului de imigranți. „Celor pe care zeii vor să-i piardă le iau mai întâi mințile. Trebuie să fim nebuni, efectiv nebuni, ca națiune, ca să permitem un influx anual de 50.000 imigranți, care vor constitui ulterior, în cea mai mare parte, materialul pentru viitoarea creștere a populației descendente din imigranți.”

Cu nouă ani înainte, la 5 martie 1959, generalul Charles de Gaulle rostea un discurs asemănător, fără ca însă să aibă de suferit în vreun fel. Iată ce spunea generalul: „Este foarte bine că există francezi galbeni, francezi negri, francezi bruni [...] Dar cu condiția ca ei să rămână o minoritate redusă. Altfel, Franța nu ar mai fi Franța. Suntem totuși, înainte de toate, un popor european de rasă albă, de cultură greacă și romană și de religie creștină [...] Cei care predică integrarea au un creier de colibri. Încercați să integrați uleiul și oțetul. Agitați sticla. După câteva clipe se vor separa din nou.”

strămoșul celor patru frați Craiovești, care au dominat scena politică a țării între 1483 și 1530. Fratele Vladei, Vintilă Florescu (activ între 1468 și 1489/91), mare boier și sfetnic a trei voievozi, se însurase, potrivit istoricilor George D. Florescu și Dan Pleșia, cu Anca, fiica lui Vlad Dracul și sora voievozilor Vlad Țepeș, Radu cel Frumos și Vlad Călugărul. Vintilă este primul boier muntean care poartă un nume de familie (Florescu, amintit în 1483), într-o vreme când toți erau cunoscuți doar cu numele tatălui, ca în formula „Dragomir al lui Manea”, sau după numele unei moșii – Mihai din Ruși, Duca din Greci. El era proprietarul moșiei Floreștii pe Răstoacă, de la nord de București, lângă Bolintin, și altor șase sate din jur, precum și al altor moșii de lângă Oltenița. La moartea sa survenită prin 1490-91, el lăsa un fiu, Drăghici Florescu, și o fată, Velica, măritată cu Radu I Craiovescu, mare postelnic între 1483 și 1508 (care-i venea nepot) și vlastelin, adică boier apropiat al lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare (1495-1508). Unicul lor copil, o fată numită Marga (Maria), a fost strămoașa directă a lui Radu Șerban, domnul Țării Românești între 1603 și 1611.

Drăghici Florescu (sau din Florești), boier de Curte și de Sfat între 1507 și 1537, timp în care a ocupat cele mai înalte dregătorii și a condus practic politica Țării Românești după 1529, a fost însoțit cu Stana (Stanca), fiica marelui vornic Stroe Bugheanu (de la Bughea, azi Bugheni, lângă Câmpulung-Muscel). Stana era copil unic și rămăsese

Vlad Țepeș, gravură, Augsburg, 1530

probabil orfană de mamă în 1480, pe când era minoră. În acest an, tatăl ei se prezenta înaintea domnului țării și „așeza” „pe fiica sa Stana să-i fie în loc de fiu”, asigurându-i astfel moștenirea, împreună cu

Frescă de la Mănăstirea Curtea de Argeș, reprezentându-l pe Radu Paisie cu fiul Marco

cumnatul său, marele logofăt Tudor din Orboești (azi Andrășești, în Ialomița), care îi devenea Stancăi, prin alt artificiu juridic, „frate”. Stroe Bugheanu era probabil bolnav și se temea că va muri lăsând o fată minoră și fără apărare. Din fericire pentru el, a mai trăit încă 30 de ani, astfel că a putut să-și mărite copila și să-i asigure o zestre bogată.

„Ginerit pe curte”

Cuplul Drăghici Florescu-Stanca Bugheanu a avut un băiat numit Stroe, ca bunicul său matern, și patru fete: Neacșa, Voica, Maria a noastră și o a patra al cărei nume nu se cunoaște (poate Ana). A mai existat un băiat, primul născut, prenumit Vintilă după numele bunicului pe linie paternă, dar a murit tânăr și fără urmași, astfel că toate speranțele părinților s-au concentrat asupra lui Stroe. Acesta era însă un tânăr aventuros și instabil, care s-a lăsat antrenat într-o serie de conspirații împotriva domnului țării Radu Paisie, care, deși oarecum înrudit cu el, a sfârșit prin a-l prinde și i-a tăiat capul în 1544. Pe piatra sa de mormânt de la Strâmbu-Găiseni, Stroe este numit ban de Craiova, demnitate conferită de pretendentul Laiotă Basarab, domn vreme de o lună de zile, și el probabil executat cu aceeași ocazie.

Din acest moment, Maria, cea mai mică dintre fete, rămâne singurul copil în casa părintească. Tatăl ei murise pe la 1537, iar mama îl urmărea câțiva ani mai târziu, poate chiar în 1544. Amândoi fu-

ca medic în 1876 la războiul sârbo-turc, în armata de la Drina, iar în 1877 la războiul ruso-româno-turc și între altele la atacurile Plevnei (30 august) și Rahovei (8 Noembrie). Însărcinat să înființeze la Rahova un spital pentru bolnavii și răniții trupelor destinate asediului Vidinului, o mare epidemie de tifos se încinse, și d. Casassovici, dimpreună cu alți trei doctori, din care doi: d-rii Duțescu și Stăncescu au murit, d-sa căzu la rândul său bolnav.

Acum, d. Casassovici se ocupă cu studiul numismaticii și posedă o importantă colecție de monede antice.

Distincțiuni: Comandor al ordinului «Coroana României»; Cavaler și ofițer al Ordinului «Coroana și Steaua României»; Ofițer al Ord.[inului] Bulgar «Meritul Civil»; Ofițer al «Crucii Takova» a Serbiei; «Medalia luptătorilor pentru independență»; «Medalia de Aur pentru serviciul de 25 de ani în armată»; Medalia Jubiliară [ca veteran, în 1906]; «Medalia comemorativă rusă din campania 1877-1878»; «Medalia campaniei sârbești din 1876».

Opere: În limba română: Despre policarpină și sărurile ei, teză de doctorat

(1880). Reducerea luxațiunii subcoracoidiene prin metoda Kocher. În limba franceză: La semaine médicale (1892): L'anesthésie par la cocaïne pour prévenir les accidents de suffocation produits par le chloroforme pendant les opérations chirurgicales. L'application du gaïacol et de la teinture d'iode dans le traitement des exsudats pleurétiques.

D-l colonel dr. Casassovici a mai scris și diverse articole în diferite reviste medicale.

Țin să mulțumesc domnului profesor Nicolae Șerban Tanașoca, pentru interesul arătat documentelor noastre de familie și pentru tot sprijinul acordat, doamnei Daniela Arțăreanu, pentru corecturile făcute în vederea respectării ultimelor norme ortografice ale Academiei Române, fratelui meu Dan Casassovici, pentru o parte dintre materialele dactilografiate, și, nu în ultimul rând, verișoarei mele Alexandra Chiliman-Juvara, care, găsind în pivnița casei sale o serie de documente și fotografii ale familiei noastre, a avut amabilitatea să mi le pună la dispoziție.

Ioana Maria Elisabeta CREȚOIU
(născută CASASSOVICI)

Istoricul Familiei Casassovici

Adi 2 Februarie 1901, când am împlinit 51 ani de viață și când uia bolă de inimă 'mi grăbește apropierea sfârșitului vieții mele, încep a scrie

Pagină din „Cartea familiei noastre“

CARTEA FAMILIEI NOASTRE

În anul 2007, după moartea tatălui meu, inginer Mircea Casassovici, am găsit în sertarul unei comode din locuința sa un caiet îmbrăcat în piele și cu margini aurii, intitulat Cartea familiei noastre. Atunci am văzut pentru prima dată această scriere, despre care auzisem vorbindu-se în familie. Am xeroxat caietul și am dat originalul fratelui meu, Dan Corneliu Casassovici, respectând dorința străbunicului nostru, „ca această carte să fie trecută unuia dintre acei bărbați care descind din familia noastră și poartă numele de familie Casassovici”.

Apoi am copiat cu exactitate câteva fragmente din conținutul manuscrisului, pe care le prezint, utilizând normele ortografice actuale. Pentru culoarea vremii am păstrat totuși câteva cuvinte așa cum le-a scris străbunicul nostru. De pildă, resbel, doftor, Bucuresci, Rachova etc. De asemenea, am intervenit cu note între paranteze drepte, pentru a explica sau adăuga câte ceva, și cu subtitlurile episoadelor.

Pentru o mai bună înțelegere a personalității autorului, colonel medic Haralambie Casassovici (1850-1914), redau vocea din Figuri contemporane din România, februarie 1911.

„CASASSOVICI (Haralamb dr.), medic-colonel, născut în Alexandria (Teleorman) la 2 Februar 1850, căsătorit pentru prima oară cu d-ra Eufrosina G. Eliad (2 Februar 1884), cu

care a avut o fiică, Clemența-Florica, căsătorită cu d. Grigore I. Noica, mare proprietar [filosoful, scriitorul și eseistul Constantin Noica, membru postum al Academiei Române, a fost al treilea copil al acestora] și un fiu, Corneliu-George, inginer la fabrica de pânzeturi din Brănești, jud. Dâmbovița [absolvent în anul 1909 al Școlii Politehnice din Dresda, profesor din anul 1923 la Școala Politehnică din București, întemeietorul învățământului superior pentru textile din România], iar a doua oară cu d-ra Lucreția Melinte.

D. dr. Casassovici și-a făcut studiile în țară și a luat doctoratul în medicină la București (1880), cu o teză a cărei valoare o indică și faptul că e citată aproape în întregime în tratatul de terapeutică al profesorului dr. Zaharia Petrescu [generalul dr. Zaharia Petrescu s-a format la Școala de chirurgie a lui Carol Davila de la Spitalul «Mihai Vodă» și apoi la Facultatea de Medicină din Paris. Meritele remarcabile au determinat primirea sa ca membru corespondent al Academiei Române, în 18 martie 1885]. O teză tot

atât de importantă a tratat și la examenul de maior. Pentru complectarea studiilor și în urma unui concurs, d. Casassovici a fost trimis la Paris, în 1884.

Azi, d. Casassovici s-a retras din armată, după un serviciu militar de 31 de ani și două campanii; căci d-sa a luat parte

Autorul însemnărilor, colonel dr. Haralambie Casassovici

Povățuiesc pe scumpul meu Corneliu să continue a înscrie și el în această carte a familiei viața sa și a membrilor din familia noastră, într-un mod conștiincios, cum am scris și eu, înscriind numele acelor ce vor perpetua numele familiei noastre. Cum aș dori ca *descindinții* noștri de un comun acord să rețeze oficial *terminațiunea* „vici” de la numele de familie. Urez scumpilor mei copii Clementa și Corneliu, pentru care iubirea mea a fost și este aceea ce Dumnezeu a sădit în inima omului pentru a-l consola de suferințele cu care l-a împovărat în lupta pentru existență, să aibă viață fericită până la cele mai adânci bătrâneți.

Sacrificiile ce am făcut pentru aceste scumpe ființe și *privațiunile* ce am îndurat pentru a le asigura o viață mai ușoară ca a mea nu au fost pentru mine decât o plăcută sarcină, fiindcă aceste două ființe, copiii mei, de care nu mă pot sătura de a-i iubi și cărora în schimb nu le cer decât a nu mă uita ei și moștenitorii lor, când nu voi mai fi pe această lume, precum nu trebuie să uite pe scumpa lor mamă care i-a născut, în același timp îi rog să respecte și chiar să iubească pe actuala mea soție Lucreția, pe această sublimă și demnă femeie, care i-a îngrijit ca cea mai bună mamă, care le-a dat și le dă și cele mai bune exemple și povește de a se conduce în lume cu demnitate și cinste.

Medic Colonel

Dr. Casassovici

București, 2 Februarie 1901

Familia dinspre tatăl meu este originară din comuna Biala [pe pagina manuscrisului, vertical, în stânga, apare adăugată următoarea însemnare: „În anul 1910 Martie, am avut ocaziunea să aflu că familia noastră este originară

din Macedonia, de unde străbunul nostru Nicolae Casass a venit și s-a stabilit cu familia sa în comuna Biala, în Bulgaria“], de lângă Șistov, în Bulgaria, comună în care, în Războiul ruso-româno-turc din 1877, își avea marele cartier general împăratul Rusiei, Alexandru al II-lea.

Bunicul tatălui meu trăia la Biala (Bulgaria) pe la 1765, era om tânăr și se numea Nicolae. El era de profesiune ceaprazar, adică lucra găitanuri

Eufrosina Eliad, prima soție a lui Haralambie Casassovici (în stânga), cu sora ei, Amelie

de mătase, fir și lână pentru garnisirea hainelor turcești care se purtau pe acele vremuri de bulgari și de turci. De la felul meseriei sale de ceaprazar, meserie care pe turcește se zice *Cazaslik*, iar lucrătorul se numește *cazas*, și-au luat numele de familie [pe] care-l purtăm și noi astăzi de „Casassovici“. Turcii îl numeau pe străbunul nostru Cazas Nicola și el însuși se iscălea Nicolae Cazas.

La 1780, Nicolae Cazas rămânând văduv și cu un copil de sex masculin, anume Paraschiv, s-a mutat cu locuința în Șistov, unde își exercita meșteșugul de ceaprazărie și unde bătrânul Nicolae Cazas a și murit.

Fiul său Paraschiv Casassovici a fost dat la învățătura

limbii grecești și a limbii bulgare, scria bine după cum am văzut și eu în mica carte cu scoarțe de piele ce am apucat-o în copilărie, că o păstra tatăl meu în lada în care-și ținea banii. El nu a mai lucrat meseria de ceaprazar ca tatăl său, ci s-a apucat a face comerț și făcând avere s-a însurat cu Elenca, fiica unui neguțător din Șistov, al cărui nume de familie nu l-am putut afla.

Paraschiv Casassovici cu soția sa Elenca au trăit în Șistov agonisind avere. Din mariajul lor s-au născut următorii copii: 1) Dumitru Casassovici; 2) Hristache Casassovici; al 3-lea tatăl meu, Ivancea sau Ion Casassovici, precum și două surori, anume Penca și Stanca.

Murind Paraschiv Casassovici în Șistov, la anul 1806, soția sa Elena (Elenka) a rămas văduvă cu sus-numiții copii. La 1810, în timpul resbelului ruso-turc, rușii, în retragerea lor din Bulgaria, dând foc Șistovului, familiile care au dispus de mijloace au fugit de acolo și trecând Dunărea s-au așezat în Zimnicea și în alte orașe din România.

Elena Casassovici (bunica mea), cu copiii ei, a trecut atunci Dunărea, lăsând totul în prada focului și, din toate ce avea în casă, a putut să ia un car cu bagaje care erau mai de valoare și pentru necesitățile casei.

Trecând la Zimnicea, au găsit acolo foamete mare și urgia rămasă în urma retragerii trupelor rusești care se retrăgeau spre interiorul țării (României). Negăsind cele necesarii existenței, Elena Casassovici, cu copiii și cu puținul bagaj ce-l avea, s-a îndreptat spre comuna Șoimu (jud. Teleorman), unde un frate al ei ținea în arendă o moșie. La Șoimu a stat cu copiii până s-au liniștit eve-

OBÂRȘII

Sistov (litografie colorată)

HARALAMBIE CASASSOVICI

Originea noastră se trage, pe cât am putut afla, dintr-o umilă, dar onestă familie de industriali [se referă la meșteșugari] și mai târziu comercianți și chiar naționalitatea noastră de români nu datează decât de la 1830, când, în timpul Regulamentului Organic întocmit de Divanul Ad-hoc, tatăl meu și toți ai familiei sale au optat pentru cetățenia română și au devenit, ei și urmașii lor, români.

Scopul acestei cărți de familie este ca să las mult iubitului meu fiu Corneliu câteva note despre originea familiei noastre, despre membrii familiei care trăiesc astăzi și mai cu seamă ceva din istoricul vieții mele.

Cunoștințele pe care le am despre familia mea le țin: 1) de la părinții mei; 2) dintr-o veche cărticică legată cu scoarte de piele, cărticică cuprinzând diferite versuri și rugăciuni scrise în limba greacă și în cea bulgară, precum și câteva note biografice, prin care bunicul meu scria în 1806 în ce an s-a născut fiecare copil; 3) din narațiunile

verbale ale unui unchi al mamei mele, Manu Ion, fost mare comerciant în Bucuresci (în Hanul cu Tei) și retras din comerț la 1847, după arderea Bucuresciului; 4) din narațiunile mătușei Zinca, soția lui nenea Manu și care mătușă, după moartea soțului ei, neavând copii, și-a vândut casele din strada Olteni 3, lângă biserica Uricari, și s-a dus de s-a călugărit la Mănăstirea Pasărea, unde a și murit ca schimnică, sub numele de Zenobia schimnica, la 1887; 5) de la unchiul mei Ioniță, Ștefan și Paraschiv Gheorghiu, frații mamei mele; 6) din Hrisovul Domnesc pentru fondarea orașului Alexandria la 1830, în care se scrie că printre delegații ce s-au prezentat Domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica V.V. [voievod] era și Dumitru Casassovici [din lucrarea *Alexandria. Monografia*, publicată la editura „Teleormanul Liber”, 1994, reiese că în înscrisul orașului Zimnicea, printre negustorii care s-au obligat să contribuie cu bani pentru întemeierea orașului, figurează, la poziția cinci, numele

lui Dumitru Casassovici, frațele mai mare al lui Ivanciu Casassovici, cu o sumă de 250 galbeni. „Ekstrukția condițiilor de hălăduire a celor ce vor primi a se așeza cu șederea în noua adunare de oraș Alexandria”, respectiv, legea pentru a conduce viitorul oraș prin reprezentanți aleși, a fost semnată, printre alții, și de Ivanciu Casassovici, tatăl lui Haralambie Casassovici], care nu era altul decât fratele mai mare al tatălui meu și tovarăș de comerț cu dânsul.

Mult iubitul meu fiu Corneliu cred că nu se va rușina de originea familiei noastre, care totdeauna a fost onestă și, trăgând unele exemple din cele arătate în această carte de familie, să-i servească în conducerea sa în lume, căci, după umila mea părere, găsesc că este un mare merit pentru acela care va ști a trăi onest, fără viciuri, iubit de toată lumea, neavând dușmani și având totdeauna conștiința împăcată că în toate acțiunile sale nu a avut nimic să-și reproșeze.

- Dezbaterile din istoriografia românească în vizorul diplomaților britanici
- Istoria medievală a Transilvaniei și efectele ei în relațiile dintre statele socialiste
- Congresul Internațional de Științe Istorice de la București i-a pus pe diplomați la muncă
- Sovieticii preferau abordarea directă: nu mai publicați nimic despre Basarabia!

În 1979, Ceaușescu și Brejnev ajunseseră la un acord privind încetarea polemicilor pe teme istorice, nerespectat însă. În fundal, o pagină din raportul trimis de Ambasada Marii Britanii la București în primăvara lui 1980

1980. ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ SUB LUPA UNOR CANCELARII EUROPENE

GEORGE DAMIAN, ALEXANDRU PIȚIGOI

Baletul diplomatic dificil al Războiului Rece îi făcea pe angajații ambasadelor străine de la București să fie extrem de atenți la publicațiile istorice. În anul 1980 diplomații britanici din România încercau să descifreze relațiile româno-maghiare prin prisma unor articole care tratau teme medievale, după cum o dovedește o serie de documente, declassificate recent la Londra. Și nu numai diplomații britanici erau interesați de istoriografia română: sovieticii urmăreau și ei publicațiile istorice, și chiar reacționau oficial. Anul 1980 a fost unul fierbinte pentru „frontul istoriografic”, deoarece se pregătea intens cel de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice, care s-a desfășurat la București între 10 și 17 august.

nimentele *resboiului* ruso-turc și apoi s-a mutat în Zimnicea. Foamea ce a bântuit doi-trei ani în aceste locuri, îmi spunea tatăl meu, era teribilă!

Venind la Zimnicea, Elena Casassovici și-a crescut copiii cu multă greutate. Fiul ei cel mare, Dumitru, s-a dus la București, unde a intrat ca băiat în prăvălie la bătrânul Solacoglu, cu care bunica mea Elena Casassovici erau veri, apoi după trei-patru ani s-a reîntors lângă familia sa în Zimnicea, apucându-se acolo de comerț cu fratele său Ioan (tatăl meu).

Dumitru Casassovici, întorcându-se de la București, își schimbase portul său turcesc și în loc a avea capul ras și chică, după cum toată lumea purta, el se tunse mărunț și, în loc de antereu și fes, el se îmbrăca cu surtuc și căciulă, ceea ce a dat *occasiune* turcilor, locuitori în Zimnicea, de a-i zice Moscu Dimitri, sau pe românește s-ar traduce: Dumitru Muscalu' (Rusu').

Acest Moscu mai târziu a devenit o poreclă și toți îi ziceau Dumitru Moscu. De aceea tatăl meu, care era mai mic ca Dumitru Moscu și coasociat cu dânsul în comerț, era poreclit și el cu porecla de Ivancea Moscu și, mai târziu, țărani îi ziceau Ivancea Musca. Niciodată însă tatăl meu sau frații săi Dumitru și Hristache nu s-au iscalit decât cu numele de familie „Casassovici”, iar nu Moscu sau Musca.

Tatăl meu Ion, sau Ivancea, Casassovici s-a născut în Șistov (Bulgaria), la anul 1802, ianuarie în 4, și era în etate de opt ani când, în 1810, a trecut cu mama, frații și surorile sale la Zimnicea. Făcând comerț cu fratele său Dumitru au adunat ceva avere și pentru că turcii din Șistov adesea făceau incursiuni în Zimnicea, jefuind

Corneliu George Casassovici, aici student, fiul lui Haralambie și al Eufrosinei Casassovici...

și omorând populația și pe *comersanții* mai cu avere, ei s-au unit cu ceilalți frunțași din Zimnicea și din Mavrodin și, la 1831, contribuind cu toții, au cumpărat moșia Adămești și Bărcăieni [denumirea corectă este Băcăieni], unde au fondat actualul oraș Alexandria, în zilele de Domnie a lui Alecsandru D. Ghica V.V. Cu Macavei Dumitriu, Ivancea Lazaru, Petre Anghel zis Ciochirdel și alți câțiva frunțași orășeni, al căror nume se găsește în Hrisovul Domnesc pentru fondarea orașului Alexandria, au format *comi-*

... și sora lui, Clemeța, căsătorită cu Grigore Noica

siunea care s-a dus la prințul Alexandru D. Ghica V.V. pentru a stăruie să se fondeze orașul și a cere ca orașul să se numească Alexandria, după numele Domnitorului.

Tatăl nostru Ioan Casassovici, când era în etate de 40 de ani, s-a căsătorit la 1842 cu mama noastră Paraschevița, fiica lui Ghena Ghinăraru General [din germ. General], poreclă dată, de la 1810, pe când rușii aveau *resboiu* cu turcii și când tatăl mamei a fost pus în capul unui corp de voluntari care s-au bătut alături de ruși, în contra turcilor. Mama mamei mele se numea Anastasia, fiica unui bogat comerciant din Șistov, anume Petre Dimitrie Vasiliad [...]

Al patrulea din frați am fost eu, Haralambie Casassovici, născut la 1850 februar, 2.

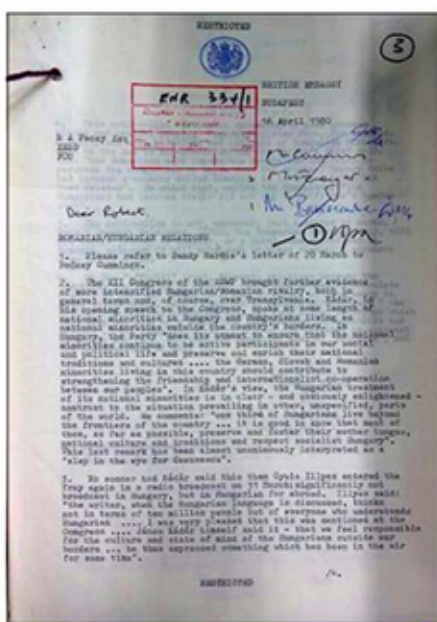
Toți frații mei ca și mine suntem născuți în orașul Alexandria, în casa părintească, care fiind rămasă moștenire de la părinți fratelui meu Sotir, el a vândut-o vărului nostru Nae P. Gheorghiu, care o stăpânește și astăzi.

Copilăria mea a fost cât se poate de bună, părinții mă iubeau, tata era foarte blând cu noi, ne certa, dar nu ne bătea, mama însă era mai violentă, astfel că orice greșeală mai serioasă ne-o plătea cu câteva lovituri de nuia. Deși nu erau culți părinții mei, căci tata scria cu litere vechi slavone, iar mama nu știa carte, totuși, ambii aveau mult bun simț și erau oameni cinstiți. În afacerile sale comerciale, tatăl meu era de o corectitudine ireproșabilă. Eu am avut norocul să trăiesc într-un secol în care s-au făcut atâtea descoperiri mari și în care s-au petrecut atâtea evenimente politice, cât nu s-a făcut nici în a patra parte a secolului al 19-lea.

(Va urma)

important în apariția Valahiei și Moldovei, ca și în procesul de rezistență la impunerea confesiunii catolice.

Pe de altă parte, diplomații sovietici nu doar urmăreau cu maximă atenție publicațiile istorice românești din anul 1980, dar mergeau până la a transmite avertismente oficiale. După cum reiese din jurnalul ambasadorului Uniunii Sovietice la București, V.I. Drozdenko (păstrat în copie la Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova și citat în revista *Periscop*), reprezentantul U.R.S.S. l-a vizitat pe Virgil Cazacu (membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.), pentru a-i transmite nemulțumirea Moscovei față de unele afirmații ale istoriografiei române. Diplomatul sovietic a început prin a aminti de întâlnirea dintre Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev din Crimea, din urmă cu un an, când s-a luat hotărârea „de a pune capăt o dată pentru totdeauna unor atare publicații”. La întâlnirea din august 1977, Brejnev îi reproșase lui Ceaușescu că presa din România publica articole ce conțineau revendicări asupra teritoriului sovietic. Liderul de la Kremlin era deranjat de prezentarea anexării Basarabiei din 1812 ca un eveniment ilegal. Ceaușescu a replicat că presa sovietică susține în mod fals existența unei națiuni moldovenești, ceea ce a provocat întrebarea amenințătoare a lui Brejnev: aveți pretenții teritoriale față de noi? La următoarea întâlnire dintre Ceaușescu și Brejnev din

Altă pagină din raportul britanic...

1979 s-a ajuns la un acord pentru încetarea oricăror polemici pe teme istorice. Ambasadorul Drozdenko îi reproșea lui Virgil Cazacu tocmai nerespectarea acestei înțelegeri, când spunea că

magazin istoric

ANUL XIV Nr. 4 (157) APRILIE 1980

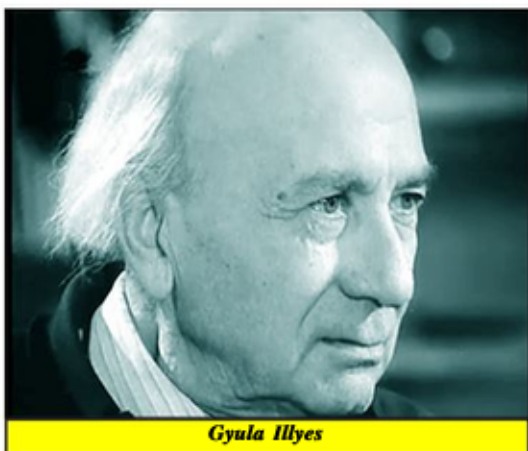
... și coperta numărului din aprilie 1980 al revistei care făcea obiectul raportului

„în România continuă să apară cărți și articole ai căror autori încearcă iarăși și iarăși să pună la îndoială legalitatea intrării Basarabiei și Bucovinei de nord în componența URSS”. Diplomatul sovietic i-a repetat lui Cazacu teza istoriografiei sovietice: România a fost un stat care a invadat Uniunea Sovietică alături de armata hitleristă. „Menajând sentimentele poporului român, am căutat să evităm, în măsura posibilităților, să îi reamintim aceste fapte. Aceasta însă nu înseamnă că ele sunt uitate” – spune Drozdenko.

Replica lui Cazacu a fost că, deși Ceaușescu și Brejnev au căzut de acord să nu mai apară astfel de articole, totuși partea sovietică nu și-a respectat nici ea angajamentele și a continuat să publice „teze eronate referitoare la România”. Până la urmă nu s-a ajuns la nicio înțelegere, concluzia diplomatului sovietic fiind că dezbaterile au o importanță mai degrabă politică decât istorică, însă nici Cazacu nu a vrut să se lase mai prejos și a spus, cu subînțeles referitor la Basarabia: „Știm care este adevărul în această chestiune”. Cel mai probabil intervenția destul de dură a ambasadorului sovietic a constituit o „lovitură preventivă”, cu trimitere la Congresul Internațional de Științe Istorice iminent, pentru a limita cât mai mult orice fel de dezbateri ce ar fi pus la îndoială tezele istoriografice ale Moscovei. ■

Acest congres și pregătirea lui au suscitât interesul Ambasadei Marii Britanii la București, care a trimis la Londra mai multe rapoarte legate de eveniment și încerca să interpreteze mesajele transmise de conducerea României. Atenția diplomaților britanici era atrasă în martie 1980 de un articol din revista *Magazin istoric*, semnat de Șerban Papacostea și intitulat *Țările Române în lumea europeană a veacului al XIV-lea*. Raportul trimis de la București la Londra, la 20 martie 1980, sublinia următorul paragraf: „constituirea celor două state medievale de sine stătătoare, Țara Românească și Moldova, a impus în Transilvania un nou curs politicii regatului ungar față de populația română, majoritară în această a treia țară românească [...] Ce măsuri a luat regatul ungar pentru a-și păstra dominația în Transilvania?” Se arată că răspunsul la această întrebare era promis în următorul număr al revistei, în baza unor documente mai puțin cunoscute.

Interesul diplomației britanice pentru dezbateră istorică, pentru fapte vechi de sute de ani era justificat astfel: „După cum se știe, românii folosesc frecvent revistele istorice pentru a sublinia subiecte politice referitoare la vecinii lor socialiști, pe care simt că nu le pot afirma direct. Încă nu este clar care este intenția articolului din *Magazin istoric*, însă se pare că este ridicată din nou chestiunea tradiționalei rivalități româno-maghiare, mai ales în

Gyula Illyes

Transilvania. Este interesant mai ales că această temă apare concomitent cu actualul interes al maghiarilor față de Gyula Illyes și scrierile sale recente“. La începutul anului 1980 poetul maghiar Gyula Illyes a publicat mai multe articole și a dat interviuri, în cadrul cărora deplângea deznationalizarea suferită de etnicii maghiari din Europa.

Partea a doua a articolului lui Șerban Papacostea a fost consemnată într-un raport al diplomației britanice imediat după apariția revistei în aprilie

1980. Acest raport prelua descrierea măsurilor luate de regele Ludovic al Ungariei în anii 1365-1366 față de nobilii români din Transilvania, care își puteau păstra titlurile nobiliare doar dacă treceau la confesiunea catolică, ceea ce a constituit prima măsură discriminatorie pe baze etnice împotriva românilor.

Erau, de asemenea, amintite documentele

puțin cunoscute menționate în prima parte a articolului: o serie de scrisori ale unui franciscan din Bosnia, care îi transmitea regelui Ludovic mai multe măsuri necesare pentru convertirea românilor la confesiunea catolică; iar franciscanul favoriza în mod clar măsurile de mână forte, printre care amenințarea cu exilul sau pedeapsa capitală, ținta lui favorită fiind preoții ortodocși.

Autorul raportului recunoștea că „nu este calificat să facă comentarii istorice detaliate asupra acestor chestiuni“ și specifica faptul că „descrierea motivelor și politicilor lui Ludovic par a fi în general precise“. Însă în același timp era avansată ideea că „principala țintă a istoriografiei române este stabilirea și validarea temei independenței naționale și a aspirațiilor către unitatea națională. Acest articol este un bun exemplu al modului în care toate evenimentele istorice românești majore trebuie forțate în acest cadru“. Nu în ultimul rând era subliniat ca important faptul că, într-un stat socialist ca România, în articolul citat Biserica Ortodoxă era desemnată ca jucând un rol

Regele Ungariei Ludovic cel Mare

povestea: „În 1937, tata începuse să fie îngrijorat. Zi-cea: «Nu știu ce-o să fie, o să ne închidă ziarele și o să rămân fără post». Temerile lui Iosif Berman s-au ade-verit, studioul și laboratorul său foto de la redacția zia-rului *Dimineața* au fost în-chise, aparatele de fotogra-fiat și clișeele fotografice fi-indu-i confiscate și fiindu-i interzis să mai fotografieze.

Până să se întâmple acest lucru, Iosif Berman a semnat fotografiile cu numele Ur-seanu (traducerea româ-nească a numelui Berman, lucru sugerat chiar de Ni-colae Iorga, ca protecție față de persecuția legionară), așa cum se poate vedea în pa-ginile revistei *Realitatea* ilustrată.

Faptul că i-a fost interzis să mai fotografieze l-a afec-tat pe Berman, care s-a adâncit într-o profundă de-presie, refuzând să-și mai tra-teze o veche boală de rinichi, ceea ce i-a deteriorat starea de sănătate, producându-i dece-sul la vârsta de 49 de ani, în 1941. Moartea lui Berman a venit într-un moment greu pentru familie. În mormânta-rea i-a fost organizată în con-diții decente doar grație unui cec expediat de redacția zia-rului *The New York Times*.

Geo Bogza, scria că „revo-luția prin care Argezi a înnoit

„Dintre toți fotoreporterii care participau la evenimentele la care lua parte regele Carol al II-lea, tata era singurul care reușea să-l prindă în posturile cele mai naturale regale. Nu știu cum făcea, dar Carol al II-lea era întotdeauna rege, indiferent de însemnele vizibile ale funcției sale, în orice instantaneu surprins de tata“
(Luiza Berman; fotografie din colecția Bibliotecii Academiei Române)

limba literară, încărcând-o de plasticitate gândirii sale, Berman a produs-o în lumea imaginilor fotografice, smul-gându-le din anchiloza de până atunci și încărcându-le cu viață adevărată. Deci, nu-i de mirare mândria cu care în-tr-o dimineață am pornit, avân-du-l pe Berman alături, să vedem cum trăiesc cei din Va-lea Plângerii. Mai târziu, am fost cu el în Țara Moților, tâ-rându-l prin văgăunile de

neînchipuit ale minelor de aur“. Geo Bogza mărturisea că a devenit re-porter de dragul fo-tografiilor lui Berman și îi spunea „omul cu o mie de ochi“, pen-tru că Iosif

Berman avea harul de a vedea dintr-o privire „o mie“ de detalii, prin care surprindea esențialul.

Iar Brunea-Fox a scris în *Realitatea Evre-iască* din 27 septembrie 1941: „Cum să mă deprind cu gândul că prietenul onest și tovarășul neprețuit al celor 15 ani de febrilă aventură reportericească, sprinte-nul Berman, nu mai este? Că peste ființa lui blajină și întreprindă s-au închis de-a pururi, ca o capcană sim-bolică, pereții camerei obs-cure, unde s-au zămislit imaginile a trei decenii de vânătoare fotografică? Ce să smulg din caierul măn-os în care s-au încălțit ardoarea și patima profesională a tinereții noastre, împletită pe atâtea isprăvi, atâtea tru-dirii și, de ce n-am mărturisi, atâtea izbânzi? Căci Ber-man n-a fost un vulgar salahor al meseriei. Ci un profesionist de înțeles înalt. Pentru dânsul viața se confunda cu meseria lui. Dar meseria nu era țărmu-rită la vreo predilecție, ci vastă și felurită ca universul. Orice îl interesa. Pentru orice avea clișeu și răgaz [...] Din cele câteva sute de mii de fotogra-fii făcute de dânsul, niciuna n-am găsit să înfățișeze și chi-pul lui surâzător, privirea lui scăldată într-un fluid de bunătate. Ca și cizmarul din legendă, Berman n-a avut clișeu pentru propria lui fi-gură. De aceea, nu-l descopăr decât în sufletul meu, în-gemănat cu al lui în focul de două decenii al reportajului comun. Îl descopăr în sufle-tul acelei minunate epoci, miraculoasă planetă pe care amândoi am iubit-o și cu-treierat-o, și din care, alungați, a rămas numai unul să plângă în jumătățirea iremediabilă a tovarășiei“. ■

Familiiile regale română și sârbă la Stâna Regală, în 1933: Carol al II-lea, principesa Elisabeta, Mihai, regele Alexandru I și regina Marioara (fotografie din colecția Bibliotecii Academiei Române)

ROMÂNIA INTERBELICĂ ÎN FOTOGRAFIILE LUI IOSIF BERMAN

ȘTEFANIA CIUBOTARU

Iosif Berman, fotograful lumii românești interbelice, a fost numit de contemporani „decanul fotoreporterilor români”, „omul cu o mie de ochi”, „vânătorul de nori”.

Despre viața și activitatea lui Iosif Berman s-au organizat doar două expoziții, la Muzeul Național al Țăranului Român (1997) și Muzeul Municipiului București (2003).

După 10 ani, Muzeul Național Cotroceni organizează, în cursul lunii septembrie, o expoziție cu fotografii din colecțiile Bibliotecii Academiei Române, Bibliotecii Naționale a României, Muzeului Municipiului București, Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”. Acestora li se alătură colecția Luiza Berman, fotografii inedite de familie, oferite spre expunere Muzeului Național Cotroceni, prin amabilitatea doamnei Adina Ștefan.

Iosif Berman s-a născut la 17 ianuarie 1892 în Bucovina, la Burdujeni, lângă Suceava, într-o familie de evrei. Tatăl său, David Berman a fost erou al Războiului de Independență, pentru vitejia sa primind din partea domnitorului Carol I, prin Decret Regal, cetățenia română.

Nu se știe cum a învățat Berman să fotografieze, dar se pare că, încă de pe vremea când urma liceul la Suceava, a stat pe lângă fotografii ambulante din oraș sau a frecventat atelierile fotografice.

Potrivit descrierii pe care i-a făcut-o fiica, Luiza Ber-

man, era „un bărbat slab, negricios, cu ochii ca măslinele verzi. Cu greu putea fi închipuit fără cele două aparate de fotografiat «Contesa Nettel» și «Machina», stativul greu și cutiile cu plăci de sticlă, pe care le purta pretutindeni în spinare”.

În anul 1912, la vârsta de 20 de ani, îl regăsim pe Iosif Berman la București, unde a participat la un concurs de fotografii organizat de Constantin Mille. A câștigat Premiul I

și a fost angajat la publicațiile lui Constantin Mille: *Adevărul* și *Dimineața*. În timpul Primului Război Mondial, a ajuns până în Rusia.

În perioada interbelică, a imortalizat evenimentele care aveau loc în *high-life-ul* bucureștean, viața oamenilor din mahalale, a hoților și bandiților de la periferiile Capitalei, a negustorilor evrei de pe Calea Văcărești.

Marele sociolog Dimitrie Gusti i-a lansat invitația să participe ca fotograf la campaniile sale monografice de la Nereju (Vrancea, 1927), Fundu-Moldovei (Suceava, 1928), Drăguș (Brașov, 1928), Runcu (Gorj, 1929), Cornova (Basarabia, 1931).

Iosif Berman a fost solicitat să lucreze și pentru agenții și publicații străine: *Berliner Tageblatt*, *The New York Times*, *London Express*, *National Geographic*, Associated Press, Scandia Press.

După venirea la putere a guvernului Goga-Cuza, în 1937, și promulgarea primelor legi cu caracter antisemit, s-au închis ziarele *Adevărul* și *Dimineața*. Luiza Berman

Imagine surprinsă la Arcul de Triumf, în 1937 (fotografie din colecția Muzeului Municipiului București)

La patinaj în Cișmigiu

Parcul Carol, Mormântul Eroului Necunoscut

ALBUM ISTORIC

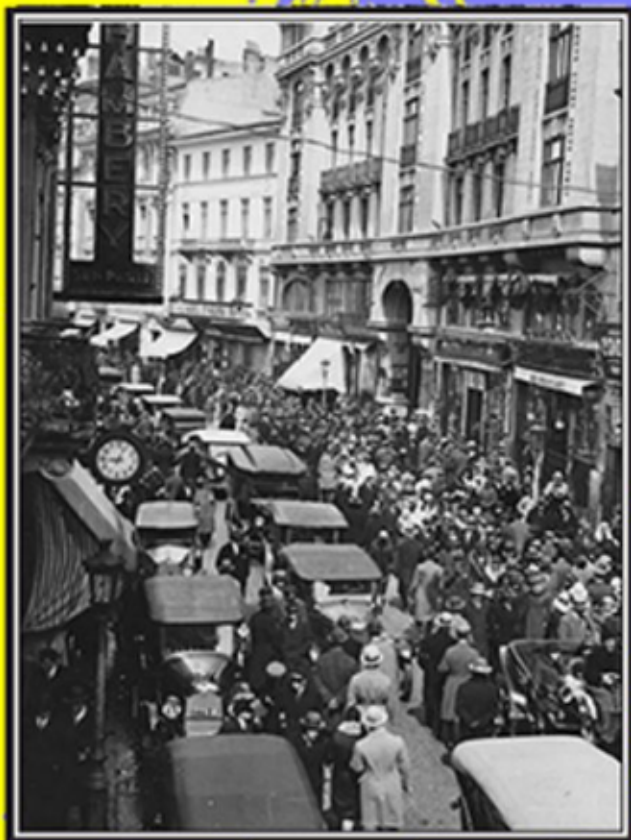
Iată câteva dintre frumoasele fotografii realizate de Iosif Berman, pe care le puteți admira în cadrul expoziției deschise la Muzeul Național Cotroceni

Regele Carol al II-lea și prințul Nicolae în vizită la Timișoara. Alături de Carol al II-lea, mareșalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan (fotografie din colecția Bibliotecii Academiei Române)

În pădurea Pustnicul, iulie 1937 (această fotografie și toate cele care urmează provin din colecția Muzeului Municipiului București)

Calea Victoriei într-o zi de duminică, primăvara anului 1929

La inaugurarea Grădinii Botanice, 6 iunie 1935

Copii în fața vitrinei cu jucării, strada Smârdan, 1933

La inaugurarea Muzeului Satului, 17 mai 1936

În primele rânduri ale asistenței se aflau membrii familiei.

Printre asistenți notăm pe: Î.P.S.S. Bălan, mitropolitul Ardealului, Î.P.S.S. Nifon, mitropolitul Olteniei, Î.P.S.S. Triteanu, episcop al Romanului, Î.P.S.S. Gherontie, episcop al Constanței, Î.P.S.S. Grigorie episcopul Hușilor, d. prof. Nichifor Crainic, ministrul Propagandei, d. general Radu Rosetti, ministrul Instrucțiunii Publice, d. general D. Popescu, ministru de Interne, d. prof. Gh. Brătianu, d. prof. Al. Oteteleșanu, rectorul Universității; d. general Gheorghe Radu, prefectul Poliției Capitalei; d. general C. Niculescu, comandantul militar al Capitalei, d. general Leoveanu, directorul general al Siguranței, d. Enric Oteteleșanu, subsecretar de Stat la Instrucție, d. Iosif Gabrea, secretar general la Instrucție etc.

Înainte de sosirea Majestății Sale Regelui, toți membrii Academiei, îmbrăcați în fracuri verzi, își iau locurile sub cupola sălii festive.

Scaunul profesorului Nicolae Iorga este îmbrăcat în doliu și în tricolor.

Pe masa lui de lucru o mână a așezat pios un buchet de flori albe și roșii...

La ora 16 sosește Majestatea Sa Regele, însoțit de Casa militară și civilă, fiind întâmpinat de d-nii: C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei, și general Radu Rosetti, ministrul Instrucțiunii Publice.

Majestatea Sa Regele urcă apoi pe tribuna prezidențială în aclamațiile vii ale întregii asistențe.

Primul ia cuvântul d. C. Rădulescu-Motru. Apoi vorbește Majestatea Sa Regele, care dă, la urmă, cuvântul d-lui profesor N. Bănescu, membru al Aca-

demiei. D-sa a dat citire cu-vântării de comemorare a profesorului Nicolae Iorga.

Impresionanta solemnitate a luat sfârșit la orele 17.30."

Pază și supraveghere stricte

Până cu o zi înainte era certă prezența la ședința Academiei Române nu numai a regelui Mihai I, ci și a generalului Ion Antonescu, conducătorul statului român. Astfel, în ziarul *Unirea*, din 16 mai 1941, p. 1, apărea articolul *Cărturarul Nicolae Iorga*, semnat de N. Georgescu, care începea astfel: „Pe cărturarul Nicolae Iorga, dascălul Neamului, îl comemorează astăzi [diferențele de date rezultă din faptul că atunci ziarele se antedatau n.n.] Academia Română. La solemnitatea tristă și sfâșietoare Majestatea Sa Regele și Conducătorul Statului vor aduce omagiul îndurerat al

Țării și al întregului neam românesc."

Nu era vorba despre o informație precipitată și neverificată a unui ziarist. Autoritățile statului luaseră măsurile adecvate de protecție. Istoricul Alin Spânu a publicat un document revelator în acest sens (*Măsuri de ordine publică și siguranță la comemorarea lui N. Iorga, 15 mai 1941, în N. Iorga 1871-1940, Studii și documente*, 2009).

Documentul, datat 14 mai 1941, ne prezintă ordinul de serviciu emis de Prefectura Poliției Capitalei, în care se spunea: „Academia Română organizează în ziua de 15 mai 1941, la orele 10.30, la Biserica Amzei, un parastas la care participă reprezentanții Guvernului, Academiei, profesori etc., iar în după-amiaza zilei, de la ora 16.00, ține o ședință solemnă comemorativă în sala Academiei din Calea Victoriei 125 în prezența M.S. Regelui, a Conducătorului Statului [s.n.], a membrilor Guvernului, profesorilor și invitaților Academiei."

Măsurile de supraveghere și pază erau ieșite din comun. Vom da câteva exemple extrase din documentul citat: poliția judiciară „se va îngriji de lista celor care cântă în corul bisericii, urmând ca în ziua parastasului să fie controlați și percheziționați". La Academia Română: „Serviciul Poliției Judiciare începând din ziua de 14 mai, ora 16.00, va face un control amănunțit al sălii de ședință, lojilor, precum și a celorlalte încăperi, pivnițe, poduri etc. De asemenea, va fi verificat și percheziționat întreg personalul de serviciu. După control se va institui un post fix de trei agenți în trei schimburi, până dimi-

Constantin Argetoianu și Nicolae Iorga

Festivitatea de la Academia Română, din 15 mai 1941

DE CE A LIPSIT GENERALUL ION ANTONESCU DE LA COMEMORAREA LUI NICOLAE IORGA?

VALERIU RÂPEANU

În ziua de 15 mai 1941, după șase luni de tăcere de la dispariția lui Nicolae Iorga, asasinat de legionari la 27 noiembrie 1940, Academia Română, în prezența regelui Mihai, l-a omagiat pe marele savant, într-o ședință comemorativă solemnă. Evenimentul a fost reflectat de toate ziarele. Timpul, de sâmbătă 17 mai 1941, titra: Eri în prezența M.S. Regelui Academia Română a comemorat pe Nicolae Iorga, iar Universul, din aceeași zi, anunța: „Academia Română a comemorat ieri pe prof. Nicolae Iorga. D. prof. C. Rădulescu-Motru a rostit cuvântarea omagială pentru M.S. Regele Mihai. D. prof. N. Bănescu a expus pe larg activitatea dispărutului.”

Reproducem, după *Universul*, desfășurarea ceremoniei: „La ședința solemnă de ieri a Academiei Române, prezidată de M.S. Regele

Mihai, pentru comemorarea profesorului Nicolae Iorga, au participat toți membrii activi, de onoare și corespondenți ai Academiei, în frunte

cu d. profesor C. Rădulescu-Motru, președintele activ al Academiei, și d. Al. Lapedatu, secretarul general al înaltei instituții.

prezent Regele, care a prezidat pentru prima dată Academia. Comemorarea lui Iorga a fost astfel împletită cu prima apariție a Regelui Mihai în «înalta societate» și cu deschiderea sesiunii academice a anului în curs... În cuvântarea sa, Regele n-a spus nimic despre Iorga – cuvântarea a fost de altminteri foarte scurtă. Rădulescu-Motru, în salutul adresat Regelui, a avut câteva cuvinte calde. Panegiricul, în fața fotoliului gol al lui Iorga – gol, dar învelit în tricolorul românesc și cu câteva flori pe masă în dreptul lui –, l-a făcut profesorul Nicolae Bănescu, searbăd și rece, fără o vorbă despre tragicul sfârșit al răposatului... Decât o astfel de comemorare mai bine nimic!“ (Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, ediție de Stelian Neagoe, 2008).

Doar unul din doi?

Din nou, ridicăm aceeași întrebare: nu cumva i s-a sugerat academicianului Nicolae Bănescu să nu spună nimic despre asasinarea lui N. Iorga, pentru a nu încinge spiritele? Cât timp a fost conducătorul statului român, Ion Antonescu a participat la ședința Academiei Române din ziua de 19 decembrie 1941. Din *Jurnalul generalului Ion Antonescu* (vol. I, p. 333) aflăm: „[Ion Antonescu] însoțit de dl.col.adj. Mircea Elefterescu asistă la o ședință a Academiei Române, pentru comemorarea lui Miron Costin. La

această ședință solemnă au fost de față numeroase personalități, printre care domnii Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, George Enescu etc.“ Mareșalul Ion Antonescu a participat, în mai 1943, și la ședința Academiei în care Gheorghe Brătianu a ținut discursul de recepție, intitulat *Nicolae Iorga, istoric al Românilor*. La niciuna dintre aceste ședințe n-a fost prezent regele Mihai I.

La ședința din 15 mai 1941 președintele Academiei Române, C. Rădulescu-Motru l-a salutat pe Mihai I, care participa pentru prima dată la o ședință a Academiei în calitate de rege al României. La celelalte două ședințe, președintele Academiei, Ion Simionescu, a rostit un cuvânt dedicat în întregime elogierii generalului Ion Antonescu. Prezența amândouă în ziua de 15 mai 1941 ar fi pus delicate probleme protocolare, mai ales că, în cuvântul său, C. Rădulescu Motru l-a omagiat pe Carol I, protector și binefăcător al Academiei Române. În consecință, doar unul dintre cei doi, Mihai I sau Ion Antonescu, putea primi omagiul înaltului for științific.

După cum o altă ipoteză poate fi aceea că – în ciuda

măsurilor excepționale de protecție – exista pericolul fie al unei manifestări ostile, fie al unui atentat. Ne aflăm în plină campanie de reprimare a mișcării legionare, când o reacție nu era exclusă din partea celor aflați, încă, în libertate. Se mai adaugă și faptul că generalul Ion Antonescu își asocia prezența cu numele lui N. Iorga, victimă a mișcării legionare, iar prilejul unei posibile acțiuni ostile căpăta o valoare simbolică. Un rol important cred că l-a jucat și atitudinea fățiș antihitleristă a lui N. Iorga, care era de natură să-l împiedice pe Ion Antonescu, un aliat necondiționat al Germaniei, să participe la o manifestare în cadrul căreia savantul era elogiat.

Cum era și firesc, solemnitatea de la Academia Română, care s-a transmis la postul național de Radio, a declanșat în presa noastră nu numai comentarii informative, ci și articole de mai mare anvergură publicate în principalele cotidiene și reviste ale vremii, semnate de I. Simionescu, Pamfil Șeicaru, Perpessicius, Emanoil Ciomac, N. Batzaria etc.

Astfel, mediatizarea de care s-a bucurat comemorarea a fost, la nivelul timpului, una

dintre cele mai importante ale epocii. Adăugând prestigiul și popularitatea semnăturilor din presa vremii, ce au însoțit evenimentul de la Academia, putem considera că acesta este momentul în care destinul postum al operei lui Nicolae Iorga a cunoscut o cotitură spectaculoasă. ■

N. Iorga în mijlocul studenților de la Fontenay-aux-Roses

neață. Se nominalizau peste 60 de comisari-șefi, detectivi, agenți de brigadă pentru operațiunile de pază și de verificare la Academia Română.

La sfârșit se menționa: „Accesul la ședința Academiei Române se va face numai pe baza invitațiilor nominale emise de Direcția Academiei, în două culori: albe pentru membrii Academiei și portocalii pentru ceilalți invitați. Odată cu invitația vor fi cerute și legitimațiile respective, cu excepția persoanelor cunoscute. După ora 15.40, intrarea în Academie nu va mai fi îngăduită nimănui.”

Că măsurile de pază fuseseră respectate ne confirmă și Victor Slăvescu, membru al Academiei Române, care în ziua de 14 mai 1941 notează: „Academia Română e închisă și sub pază militară [s.n.], în vederea serbării de mâine” (Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice, III*, ediție de Georgeta Filitti, 2013). De asemenea, subliniem prezența la festivitate a ministrului și a secretarului de Stat de la Ministerul de Interne, a prefectului Poliției Capitalei, a directorului general al Siguranței.

Am vrea să ne oprim asupra unei alte dispoziții, care arată clar că urmau să participe la festivitate atât regele Mihai I, cât și generalul Ion Antonescu: „Serviciile Poliției de Siguranță, Poliției Judiciare și Direcția Generală a Poliției vor răspândi personal pe traseul urmat de M.S. Regele și Conducătorul Statului [s.n.]”.

Mărturia lui Victor Slăvescu

Este evident că generalul Ion Antonescu a renunțat să participe la ședința Academiei

Victor Slăvescu în 1928, în casa lui din București

din ziua de 15 mai. Cercetând *Jurnalul* lui Ion Antonescu (vol. I, p. 204), constatăm că în ziua de 15 mai conducătorul statului nu a părăsit Președinția Consiliului de Miniștri și nu a avut nicio primire care să nu poată fi amânată sau programată mai târziu, deoarece ședința Academiei s-a desfășurat între 16.00-17.00, după cum am văzut.

La ora 14.00 este notat „Dejunul”, iar la ora 17.30 –, „Dl. procuror Stănescu Ion în chestiunea anchetei rebeliunii”; urmează miniștrii Radu Rosetti, Nichifor Crainic, ing. N. Miculescu: *chestiuni personale* [s.n.], Eugen Cristescu informații și, la ora 20.45, general Manolescu „în chestiunea Prințului Nicolae”.

Doi participanți la solemnitățile din ziua de 15 mai 1941 au lăsat mărturii interesante. Cea dintâi este cea a academicianului Victor Slăvescu: „10-11 1/2, parastas foarte bine servit de Mitropolitul Nifon Criveanu pentru N. Iorga. Multă lume. Mulți

membri de la Academia Română. Cu Lapedatu și Nistor mergem la cimitir, la mormântul lui Iorga, depunem flori și facem o mică rugăciune.

La ora 4, Ședință solemnă la Academia Română pentru comemorarea lui Iorga. Vine și Regele, care ne citește câteva cuvinte (tot moale), la salutul lui Nistor. Splendidă comunicare a lui Bănescu. Regele ne dă mâna la toți”.

Iar C. Argetoianu, cu spiritul său caustic, pune în evidență aspectele mai puțin solemne ale festivității. A observat lipsa lui Ion Antonescu și absența oricărei referiri la N. Iorga în scurtul cuvânt al regelui Mihai I. Ne întrebăm dacă nu cumva i-a fost sugerată

această omisiune. În felul acesta, omagierea lui N. Iorga rămânea una pur academică, fără nicio apreciere din partea autorităților, a căror participare era una pur protocolară: „Ieri a avut loc comemorarea lui Iorga. Șase luni după uciderea lui, era și timpul. De dimineață a fost un parastas la Biserica Amzei, celebrat de mitropolitul Nifon al Olteniei – după-amiară, o ședință solemnă la Academie.”

La parastas, lume destulă, dar mai mult păduchi. Mai mult o manifestare de oroare împotriva crimei săvârșite, decât un act de simpatie pentru defunctul poligraf. Foarte nimerit a spus mitropolitul Nifon: «A fost în lume și a lucrat ca nimeni altul să cunoască lumea și neamul – dar lumea nu l-a cunoscut. L-a urât în viață și l-a ignorat după moarte!»

La Academie, în afara de membri – lume oficială. Guvernul reprezentat prin generalul Rosetti. Antonescu absent, în schimb a fost

Tabula Traiană, așa cum apărea într-o carte poștală de la începutul secolului trecut

deși foarte răspândită, ideea că înlăturarea obstacolelor care îngreunează navigația prin Poarta de Fier a apărut doar în timpurile moderne, când aburul a înlocuit munca grea a vâslașilor. Adevărat este doar faptul că problema doar s-a impus în ultimele decenii. Îndepărtarea obstacolelor a fost luată în calcul, ca posibilitate, încă din timpul navigației Argonauților, atunci fiind învăluită în mit, și, mai cu seamă, în vremea romanilor, când Traian, în expedițiile sale în Dacia, se uita cum imense obstacole de roci, pe care se juca valuri și vârtejuri zgomotoase, înghițind oameni și nave, îi opreau puternica flotă dunăreană. Dacă este adevărat că împăratul Traian, din cauza problemei spinoase de regularizare a fluviului, a solicitat ajutor de la arhitectul său Apolodor din Damasc, devenit celebru pentru marele pod de la Turnu Severin – or, toate împrejurările indică faptul că așa a fost –, atunci este evident că marele matematician și constructor militar și-a pus tot geniul în slujba Porților de Fier, astfel încât soluțiile sale au fost apreciate și de hidrotehnicienii cei mai pri-

cepuți ai timpurilor noastre... Deși canalul de astăzi nu corespunde în toate amănuntele cu modelul său antic, constructorii romani, alegând locația, au dat dovadă de o pricepere uluitoare“.

Existența canalului de navigație indică faptul că insula, prin poziția sa de o importanță strategică deosebită pentru apărarea accesului la el, a fost obligatoriu locuită în cursul secolelor I și al II-lea. Analizând enumerarea făcută de istoricul bizantin Procopius, în veacul al VI-lea, pentru cetățile de pe Dunăre, Vladimir Kondia, un alt autor sârb, a afirmat că pe Ada-Kaleh a existat fortificația romană Ducepratum sau Ducispratum, folosită din secolul al IV-lea până în secolul al VI-lea. Ce-i drept, pe insulă, cu ocazia săpăturilor arheologice, au fost descoperite foarte puține rămășițe de cultură romană. Dar asta se explică prin faptul că următorii constructori, mai ales austriecii, ca și în alte locuri, au utilizat tot materialul avut la dispoziție de la construcțiile antice, pentru executarea lucrărilor de fortificații, înlăturând resturile altor culturi.

În afara operațiunilor de renovare ale împăratului Iustinian pe li-

mesul Dunării, în cursul secolului al VI-lea, se înregistrează și prezența legiunilor lui Constantin, atestată de o monedă datată 306-307, precum și monetele bătute în cinstea sa, descoperite în fortăreața Diana vecină, pe malul sârbesc. După războaiele purtate pe Dunăre, între anii 315 și 319, acest Constantin este menționat cu titlurile *Gothicus Maximus*, *Carpicus Maximus*. Conte Luigi Ferdinando Marsigli (*Magazin istoric*, nr. 3/2012), la începutul secolului al XVIII-lea, a descris ce a rămas pe insulă de pe timpul romanilor ca „o fortăreață romană pătrată cu turnuri rotunde în colțuri și două turnuri antice izolate“.

Dzuna, cântec de heruvimi

Saan, o altă denumire din perioada mai îndepărtată a insulei, ar putea avea originea într-un alt nume pentru zeita antică Diana. La fel așezământul roman Zanes, dar și insula mică Zan, în aval de Ada-Kaleh, populată cu creștini (conform recensământului otoman din anul 1741), care au fost totodată înscrisi și în defter (registru) de haraci de

Ruinele cetății Ada Kaleh, fotografie din perioada interbelică

Opinii

Imagine a insulei de la începutul veacului trecut

Saan, Ducepratum, Orașul insulă, Ata-Ada, Insula-cetate, Ada Kale, Ada-i-Kebir, Insula de Orșova, Orșova Nouă, Karolina, tot atâtea denumiri pentru insula care, până în anul 1971, când a fost acoperită de apele Dunării prin construcția sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, se întindea pe mijlocul Dunării, între kilometrii 220 și 221,6, în aval de Belgrad, la 4 km în aval de Tekija sârbească și de Orșova românească, la 2 km în aval de estuarul Cernei, la 18 km în amonte de Turnu Severin și la 15 km de Kladovo.

SAAN

RANKO JAKOVLJEVIC (Serbia)

Poziția Ada Kale, așa cum se numea în momentul acoperirii de apele Dunării, se află între kilometrii 950 și 952 ai căii navigabile a Dunării. Izvoarele românești vorbesc, în general, despre o lungime de 1.750 m a insulei, iar unele sârbești despre 1.780 m. Lățimea ei era de 400-500 m. Într-un document din anul 1738, păstrat la muzeul Topkapî Saray din Istanbul, a fost confirmată existența unei insule mici Sig, „pe care nu există clădiri”, în imediată apropiere de partea cea mai proeminentă a vestului insulei mari.

Și Traian voia să o scufunde

La sud-vest de insulă existau două bancuri mai mici, separate sub apă; unul, sub formă de labă gigantică, se întindea de-a lungul limitei sud-estice. Unicul banc deasupra suprafeței apei, de aproximativ 200 m lungime, a fost localizat la nord-vest,

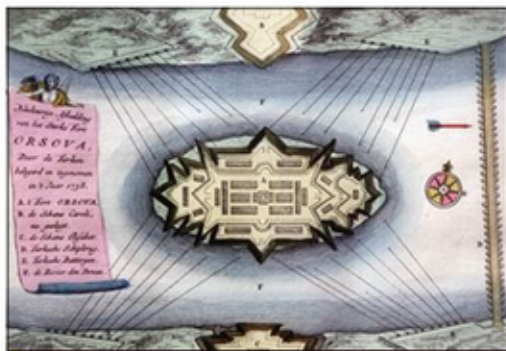
înălțat deasupra Dunării cu 25 cm. Cel mai aproape insula se afla la 255 m de partea românească, fiind depășită în înălțime de dealul Alion, și la 315 m de partea sârbească, fiind depășită de crestele muntelui Miroče.

Clima aproape mediteraneană a favorizat buna adaptare acolo a anumitor specii de plante exotice, cum ar fi măslinul. Privită din aer, insula sugera prin forma sa un monstru cu capul cufundat în adâncurile Dunării. De aici și numeroasele legende despre lupta mitică a viteazului Novak cu balaurul, care au circulat în regiunea Porților de Fier.

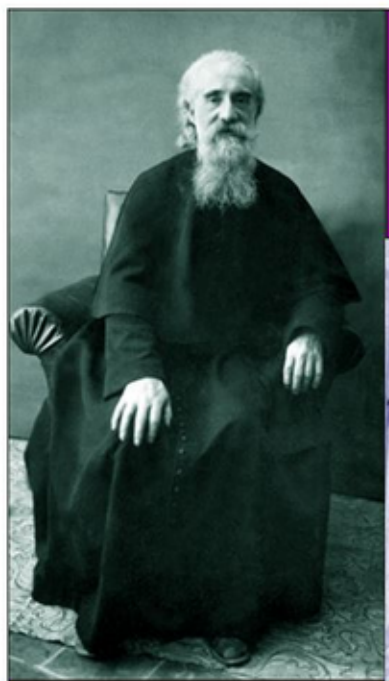
Există păreri conform cărora împăratul Traian, în timpul războiului daco-roman din anii 101-102, și-a transferat legiunile peste Dunăre pe locul

unde se află Ada-Kaleh, formând un pod din mulțimea de bărci și având insula ca suport central. Dacă teza este exactă, prezentarea acestei operațiuni pe Columna lui Traian din Roma ar reprezenta cea mai timpurie reprezentare grafică cunoscută a insulei dunărene.

Reperle arheologice cele mai importante din regiunea insulară sunt Tabula Traiana, la 13 km în amonte, și Podul lui Traian, la 22 km în aval. Felix Kanic, un cercetător sârb, ne-a lăsat o mărturie însemnată despre geniul arhitectonic antic: „Este eronată,

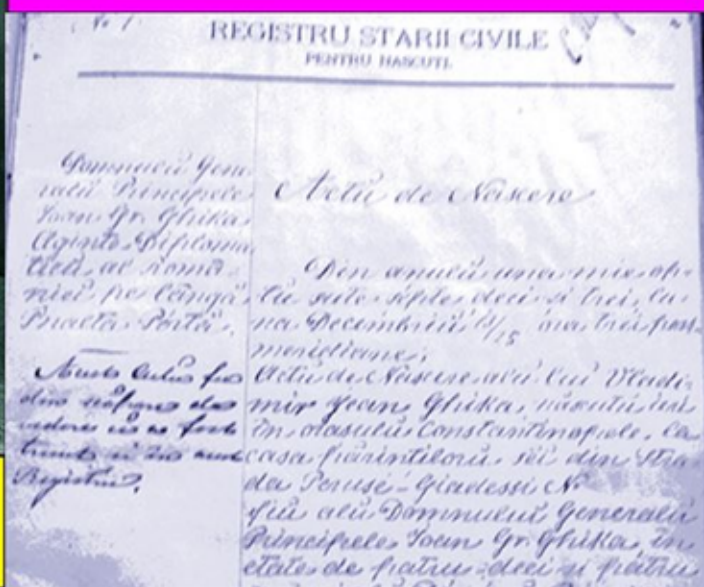

Litografie color din 1738 înfățișând fortificațiile Orșovei, Kladovei și insulei Ada Kaleh

Monseniorul și detaliu din Registrul pentru actele stării civile al Agenției României la Constantinopol, în care a fost consemnat Actul său de naștere

VLADIMIR GHIKA UN SFÂNT DIN FIRE

NICOLAE MAREȘ

Papa Ioan Paul al II-lea pomenea cu adâncă considerațiune, în timpul istoricei vizite făcute la București, în mai 1999, „martiriul preoților români“, între care menționa și pe monseniorul Vladimir Ghika. „Fiecare Biserică sau comunitate religioasă din țara voastră a avut martirii săi și în secolul al XX-lea. Tuturor doresc să le aduc azi omagiu“, spunea atunci Suveranul Pontif, Episcopul Romei, atât de apropiat românilor.

La scurt timp după instalarea în jilțul Sfântului Petru de la Roma, noul Papă – Francisc – a dat semnalul începerii beatificării a 63 de catolici, dintre care majoritatea au fost victime ale războiului civil spaniol, ale nazismului și comunismului, autorizând astfel decizia luată de Congregația pentru cauza sfinților de la Vatican. Spre bucuria creștinilor catolici din țara noastră, a națiunii române, Sfântul Părinte a recunoscut astfel, la 27 martie 2013, hotărârea Congregației ca „martiriul slujitorului lui Dumnezeu Vladimir Ghika, preot catolic și principe român, să fie înscris în rândul sfinților Bisericii Catolice“.

Vladimir Ghika s-a născut la 25 decembrie 1873. De curând am găsit la Arhivele Naționale Registrul pentru actele stării civile al Agenției României la Constantinopol, în care este consemnat actul de naștere din

anul 1873, luna decembrie 13/25, al lui Vladimir Jean Ghika, „născut în orașul Constantinopol, în casa părinților săi din Peruse Caddesi nr. [lipsă]“, care era „fiul domnului general principe Ioan Gr. Ghika, în etate de 44 ani,

și al doamnei princesă Alexandrina Ghika, născută de Blaremburg.“ Au fost prezenți doi martori. S-a constatat de „noi, Constantin Canellopulo, cancelarul Agenției diplomatice române pe lângă Înalta Poartă, funcționând

pe Ada Poarta Timur, în aval de Sipa. Atestări istorice mai recente ne duc cu gândul și la toponimul Saina/Şaina, de pe lângă satul Manastirica. Cu ocazia recensământului otoman din anul 1741, Şaina a fost menţionată pe insula Zan. În anul 1569 un crescător de şoimi, împreună cu fratele și fiul său, era luat în evidență într-un recensământ ca fiind locuitor al Şainei.

În Evul Mediu timpuriu, regiunea Porților de Fier, zona din vecinătatea râului Cerna, care se varsă în Dunăre, a fost populată de tribul slav al severinilor. S-a spus și că denumirea de Turnu Severin provine de la acest trib al severinilor, iar Kladovo de la un cuvânt slav vechi. Ceea ce nu exclude alte opinii: dintr-o limbă veche pre-indoeuropeană sau de dată mult mai recentă. Cuvântul există și în culturile altor popoare care au populat insula, cum ar fi turcii sau evreii, dar baza lui este cea mai evidentă în cuvântul valah „Dzuna“, sinonim cu ființe supranaturale care își au adăposturile lângă apă. Când suflă vântul, ele îi cedează, pentru a le duce prin văzduh, timp în care ele cântă din fluier. Un călător impresionat, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, descrie asemenea muzică pe partea Porților de Fier ale Dunării cu cuvintele: „Aveți impresia că vă apropiați de un templu gigantic cu coloane imense și cu bolți mărețe, din care răsună tonuri muzicale, cântecul în surdină al heruvimilor“. Priveliștea sălbătică lăsa în urmă-i Dunărea şuierătoare, gonită de vânturi și smintită de rocile aspre. Pe temelii sale a fost clădit la începutul erei noastre cultul

Diane, zeiță cu caracteristicile „Dzunei“, ale cărei lămpi de ulei din bronz au servit secole de-a rândul localnicilor din apropiata Tekija în ritualuri de implorare a milei, adresate duhurilor de apă.

Ca rândunica de vioi

În turcă denumirea insulei își are originea în cuvântul „sagan“ – pasăre maronie –, rândunică sau drepnea mare (*Apus apus*), cu gât alb, sim-

Imagini surprinse în 1968, când se demolau construcțiile de pe insulă

bolul rezistenței, vitalității. Adăpost pasărea își găsește în locuri nepolate, făcându-și cuib în scorburile copacilor sau în peșteri. În era precreștină această pasăre a reprezentat simbolul vieții de după moarte și al învierii; în ritualurile de înmormântare egiptene reprezenta speranța în viață mai bună după moarte. La grecii și romanii antici se considera că sufletele copiilor morți se adăpostesc în corpul rândunicilor. Locuitorii din

Valea Timocului au obiceiul să trateze copilul cu retard psihofizic rostind cuvinte magice; după ce l-a îmbăiat, mama îl freacă cu blândețe cu o rândunică vie și spune: „Ca rândunica vioi să fii și din pat să ieși“.

Faptul că acest loc nu este singurul din regiune a cărui denumire ar fi putut fi legată de pasăre este confirmat și de insula Korbovo, situată la câțiva zeci de kilometri în aval, pe lângă localitatea cu același nume de pe malul drept. Există credința că aceasta a primit denumirea după pasărea „corvus“ din familia corbilor.

O altă insulă, scufundată ca urmare a construcției sistemului hidroenergetic și naval de la Porțile de Fier, Golubince, la 33 km în amonte de Ada-Kaleh, precum și două sate sârbești – Malo Golubince și Veliko Golubince, dar și cetatea și localitatea Golubac, situate puțin mai în amonte (la 1040 km cale navigabilă) își datorează denumirea unui porumbel. La vreo zece kilometri vest de Kladovo, deasupra satului Reka, există așezarea Sokolovica, care vine de la cuvântul „privighetoare“, iar în apropiere de Ada-Kaleh, pe partea sârbă, se află pârâul și pământul Şaina, denumire cu origine posibilă de la cuvântul turcesc/iranian pentru „șoim“.

Deocamdată, nu există argumente care ar da prioritate absolută vreunui dintre opiniile menționate privind originea denumirii insulei Saan. La acest lucru contribuie în mare măsură faptul că, în ultimele secole, a fost folosită exclusiv denumirea turcească, Ada-Kaleh, „Insula cetate“. ■

mir Ghica să facă serviciul de noapte printre muribunzi, neînfricoșat, fără să admită că s-ar putea obosi, nelăsându-se respins de nici o grozăvie, misionar în sensul cel mai înalt al cuvântului, deși era un om palid, plătând, care părea fără sânge în vine și de o sănătate șubredă.

Mult mai târziu în viață am fost me-niți să ne înțelegem în chestiuni religioase, dar n-am putut niciodată uita că împărțiserăm împreună zile de primejdie și de grele încercări; se făcuse între noi o legătură pe care deosebirea de vederi religioase n-a putut să o slăbească.

Papa Pius al X-lea a fost cel care l-a determi-nat să se dedice apostolatului laic,

Eremia Valahul (1556-1625) s-a născut într-un sat din Moldova. A plecat de acasă la vârsta de 18 ani „pentru a-și afla mântuirea“. Ajuns în Italia, la Napoli, a intrat într-o mănăstire a călugărilor capucini. A lucrat ca infirmier până la sfârșitul zilelor. Îi considera pe bolnavi „părți suferinde ale lui Iisus“.

fiind printre pionierii din acest domeniu, în care va desfășura o activitate impresionantă, de la București la Paris și Roma, în Congo, la Tokio, Sidney, Buenos Aires.

În octombrie 1923 a fost sfințit preot la Paris, unde a rămas până în 1939, Sfântul Scaun acordându-i dreptul de a celebra și în ritul bizantin. A trecut la catolicism, cum spunea, pentru a fi „și mai ortodox“.

În pragul celui de Al Doilea Război Mondial se întoarce în România, alăturându-se bolnavilor și săracilor,

pe care nu îi va părăsi nici atunci când bombardamentele aliate cădeau nemiloase asupra Bucureștilor, după cum nu se va folosi, în ianuarie 1948, de trenul regal pentru a pleca din

țară. Ajunge să fie întemnițat, la 18 noiembrie 1952, de regimul comunist, care îl condamnă pentru „înaltă trădare“. A fost supus unor torturi bestiale și se stinge din viață, la Jilava, la 16 mai 1954.

La 31 august, Vladimir Ghica s-a alăturat lui Eremia Valahul, „fiu al României, această nobilă națiune care poartă în limbă și în nume amprenta Romei“, cum îl caracteriza cel care l-a beatificat la 30 octombrie 1983: Ioan Paul al II-lea. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost prima femeie arheolog din Transilvania?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2013 este:

În 1937

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **doamna Mariana Duțu, din orașul Blaj, județul Alba**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, O.P. 15, sect. 1, București**

ca ofițer al Stării Civile“. Constatarea s-a făcut prin deplasarea la domiciliul nou născutului, din cauza vremii nefavorabile.

Tatăl lui Vladimir Ghika, Ioan Ghika, fusese, înainte de a fi numit ministru plenipotențiar în capitala Imperiului Otoman, general de divizie, ministru al Apărării (în două rânduri) și al Afacerilor Străine. Mama, Alexandrina Moret de Blaremburg, era descendentă din Henric la IV-lea, rege al Franței. Vladimir Ghika era și nepot al ultimului domnitor al Moldovei, Grigore al V-lea Ghika (1849-1856).

Puțini știu că monseniorul Vladimir Ghika a lucrat în serviciul diplomatic al papei Pius al XI-lea, că a înființat primul spital gratuit din România, că are o operă teologică și filosofică încă necercetată în întregime, pe teme de istorie, filosofie, teologie. A studiat în Franța, la Toulouse și Paris (Facultatea de Științe Politice), urmând și cursuri de botanică, artă, literă, filosofie, istorie, drept și medicină. Apoi, particular, continuă studiile la București și, ulterior, la Roma (1898-1905), la Facultatea de Filosofie-Teologie a dominicanilor, obținând licența în filosofie și doctoratul în teologie.

În 1913, în timpul războiului balcanic, principesa

Semnăturile care au certificat nașterea lui Vladimir Ghika

Maria a hotărât pentru prima oară să se implice în acțiuni de caritate, cu acordul regelui Carol I. A avut câteva personaje model în activitatea de caritate pe care a desfășurat-o: pe dr. Ioan Cantacuzino, pe superioara călugărițelor din Ordinul Saint Vincent de Paul din București, sora Pucci, și mai ales pe Vladimir Ghika, „coborât din voievozii români de demult“, cum îl caracteriza suverana.

În *Povestea vieții mele*, cât și în alte scrieri, regina Maria a evocat numeroasele și

dramaticile momente trăite pe front, descriind cu mare har și afecțiune figurile – luminoase ale doamnelor de companie care s-au aflat alături de ea: Elisa Brătianu, doamna de onoare Mavrodi, Elena Perticari, fiica doctorului Davila, „femei

fără teamă și pline de patriotism“, la care am adăuga și pe fiicele sale.

Inter-un medalion consacrat monseniorului Ghika, „preot prin chemarea de sus“, regina Maria arată că el își înfrânase mulți ani dorința de a trece la religia catolică „din pricina mamei lui bătrâne și mult iubite, a cărei inimă s-ar fi zdrobit dacă ar fi părăsit fiul ei religia ortodoxă în care fusese botezat“. „Însă cu toată inima și cu tot sufletul făcea parte din cei ce simt apriga năzuință de a-și jertfi viața în slujba semenilor lui – continua regina. Ca și sora Pucci, Vladimir era din fire un sfânt. Împreună cu călugărițele cu care era întotdeauna în strânse legături, urmase chemării mele și-și oferise serviciile ca simplu infirmier. Își alesese câmpul lui de muncă în cel mai întunecat dintre toate corturile de bolnavi (din Zimnicea), acel pe care îl poreclisem «iadul»; acolo erau duse cazurile cele mai fără nădejde; acolo culegea moartea cel mai bogat seceriș. Aici se oferi Vladi-

Vladimir Jean Ghika

preistorică și antropologie, care a avut loc la Budapesta, în septembrie 1876. Sub îndrumarea lui Flóris Rómmér, secretarul general al congresului, ea începe cercetarea arheologică a comitatului Hunedoara în cursul anului 1875.

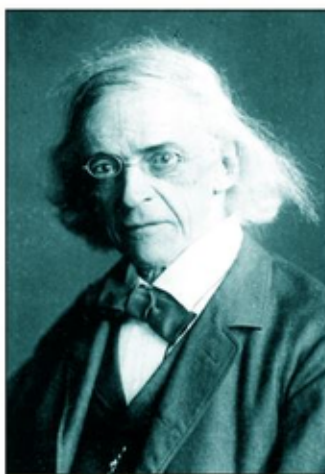
La Turdaș primele investigații au început chiar în toamna aceluiași an și, încă de la prima sa vizită în zonă, Z. von Torma a stabilit că majoritatea descoperirilor aparține perioadei neolitice. Săpăturile au fost întrerupte la cererea celor ce arendau câmpurile arabile situate pe așezarea preistorică. Astfel, cercetătoarea s-a văzut obligată să-și limiteze investigațiile la examinarea malului prăbușit al Mureșului, fiind ajutată, în mod obișnuit, de trei lucrători zilieri.

Z. von Torma va întâmpina aceleași dificultăți în cercetarea așezării de la Nandru Vale, începută în 1876. Țăranii superstițioși – se temeau că săpăturile arheologice, cea mai sigură cale pentru a scoate la lumină, în condiții științifice, vestigiile preistorice – ar putea să provoace calamități naturale, care să le distrugă recoltele. În ciuda tuturor greutăților, ea a continuat cercetările de teren, încă două decenii, strângând în locuința sa din Orăștie o colecție arheologică recunoscută și apreciată în toată Europa, colecție păstrată acum, ca și manuscrisele și bogata sa corespondență, în Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca, dar și în muzee precum cele din Aiud, Deva, Arad, Budapesta, Berlin etc. sau în arhive, precum cea din Deva.

Heinrich Schliemann,
arheologul care a descoperit
vestigiile anticei Troia

Lumea științifică internațională a putut cunoaște, pentru prima dată, câteva dintre descoperirile sale la Congresul de la Budapesta din anul 1876, unde cercetătoarea a participat. Acolo a avut ocazia să se informeze despre stadiul de dezvoltare al cercetărilor arheologice și despre principiile ce dominau știința preistorică în acea vreme. Obiectele expuse de Z. von Torma, printre primele descoperiri neolitice din Europa, au stârnit un mare interes, astfel încât unul dintre

Theodor Mommsen

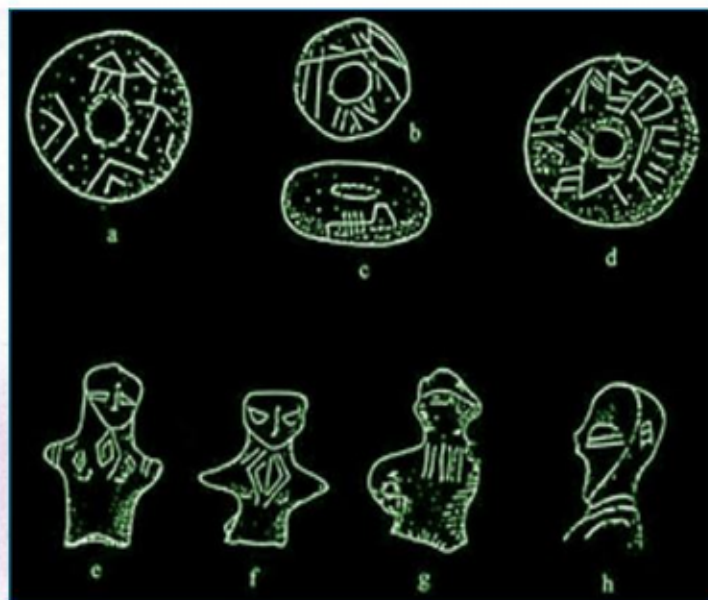
specialiștii de marcă ai epocii, berlinezul Albert Voss, a vizitat-o în Transilvania după încheierea congresului, unde i-a studiat colecția și a călătorit la Turdaș, Nandru și Nandru Vale.

„Oras” preistoric de 75 ha

Z. von Torma și-a publicat prima lucrare în anul 1879, un studiu amplu (50 pagini și nouă planșe), intitulat *Așezări neolitice în comitatul Hunedoara*, consacrat mai ales locuirilor de la Turdaș (*La Luncă*) și Nandru Vale (*La Dos*). Sunt menționate, de asemenea, și celelalte așezări descoperite de baroneasă. Un an mai târziu, lucrarea sa a fost completată cu un articol de 20 de pagini, numit *Peșterile de la Nandru*, cuprinzând încă două planșe cu cele mai importante obiecte descoperite între timp.

Lectura primelor sale lucrări ne demonstrează că, departe de a fi fost un simplu colecționar, Z. von Torma a avut o concepție corectă, o gândire matură, în conformitate cu nivelul intelectual al epocii asupra arheologiei preistorice, recurgând pentru înțelegerea problematicei atinse și la discipline din domeniul științelor naturale, ca și la cele socio-umane.

Prezentarea așezării de la Turdaș începe cu o descriere detaliată a stațiunii, cuprinzând date geomorfologice și topografice, ca și un plan de amplasare. Autoarea a precizat că nivelul de cultură, având o grosime de până la 2 m, poate fi urmărit în direcția est-vest pe o distanță de 950 m pe malul Mureșului. Cu ocazia

ZSÓFIA VON TORMA ȘI SITUL ARHEOLOGIC DE LA TURDAȘ

Prof. univ. dr. SABIN ADRIAN LUCA

Locul pe care se află situl arheologic a devenit cunoscut în anii '60 ai secolului al XIX-lea, când, pentru prima oară, atrage atenția asupra sa parohul Orăștiei, preotul Friedrich Wilhelm Schuster. Nefiind îndeajuns cunoscute, piesele descoperite atunci nu au fost corect interpretate; s-a spus că aparțin unui mormânt roman. Prima menționare a acestui interesant punct arheologic s-a făcut în Mülbächer Programm din anul 1866, chiar de către preotul Schuster. Apoi Turdașul a fost numit „perla resturilor arheologice ardelenne“, datorită importanței deosebite a descoperirilor de acolo.

Interpretarea s-a modificat odată cu anul 1875, când Zsófia von Torma, prima femeie-arheolog din Transilvania și-a început cercetările care au arătat caracterul preistoric al descoperirilor.

Zsófia von Torma s-a născut în anul 1832, la 27 septembrie, într-o familie cu mare interes pentru Antichitate. Tatăl ei, József von Torma, un nobil înstărit, a făcut cercetări în castrul roman de la Ilișua, iar fratele, Károly, a fost un foarte cunoscut arheolog și epigrafist, profesor universitar la Pesta (este cel care a înființat

Muzeul antichităților dacice de la Aquincum-Buda veche), colaborator al lui Theodor Mommsen. După moartea tatălui, survenită în anul 1861, Z. von Torma va părăsi casa părintească din Cristești Ciceului, pentru a merge la sora sa, la Pestișu Mic, și, în final, se va stabili definitiv la Orăștie.

O tradiție de familie și piedicile superstițiilor

Orientarea activității Zsófie von Torma spre cercetarea trecutului îndepărtat a fost impulsionată de pregătirile pentru al VII-lea Congres internațional de arheologie

150 de ornamente (dintre care unele zoomorfe și/sau antropomorfe), depășind varietatea decorurilor de pe ceramica descoperită la Troia. În privința statuetelor de lut mici idoli de la Turdaș, acestea erau primele obiecte de acest gen descoperite într-o locuire definită ca fiind neolitică. Ornamentele statuetelor i-au permis cercetătoarei noastre să facă aprecieri privind vestimentația și coafura femeilor din epocă, pentru care a găsit și paralele etnografice.

Semnele incizate pe ceramica turdășeană au fost comparate cu cele de la Troia, considerate de Heinrich Schliemann simboluri solare. Dintre cele 134 de semne inventariate, primele opt au fost prezentate deja din 1876, la Congresul de la Budapesta, unde câțiva arheologi au admis opinia Zsófiiei despre simbolismul religios al acestora. Au existat însă și alte opinii. A. Voss le considera mărci de olar, iar O. Schaffhausen că ar fi indicii pentru capacitatea vaselor. În replică, într-un studiu din anul 1879, Z. von Torma a adus argumente împotriva opiniilor celor doi.

În acea etapă a cercetărilor, Z. von Torma acorda o importanță deosebită comparării descoperirilor de la Turdaș cu cele de la Troia (care făceau senzație în epocă; apăruse o adevărată modă Troia). Ea nu presupunea numai existența unor legături sigure între Frigia pregreacă (și prin ea cu Egiptul și Ciprul), pe de o parte, și neoliticul Transilvaniei, pe de altă parte, ci chiar existența în aceste două re-

Zsófia von Torma

giuni a unor populații înrudite, de origine tracică.

În 1879, baroneasa publică la Cluj rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în așezările de la Turdaș, Josani, Valea Nandului, Nandru, Peștera de la Nandru, Cârjiți, Geoagiu de Jos, Coldău, Hunedoara, Găunoasa, Arănieș și Zărsvo. În anul următor ea se numără printre membrii fondatori ai Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara, care avea drept scop „cercetarea științifică a trecutului și tradițiilor, protecția

Imagine din agenda sa de lucru (ca și cea de la deschiderea articolului)

monumentelor istorice și promovarea prieteniei între popoare“.

La congres cu Schliemann și scrierea tracă

În august 1880 baroneasa a participat la a XI-a reuniune generală a Societății Germane de Arheologie de la Berlin (au fost prezenți 470 de cercetători: 261 din Berlin, 175 din restul Germaniei și 34 din afara ei, dintre care 15 din Austria, nouă din țările scandinave, câte doi din Grecia, Rusia, Egipt și Japonia și câte unul din Anglia și America), unde și-a expus descoperirile. Acestea au fost apreciate favorabil de A. Voss, R. Virchow și H. Schliemann, cu care Zsófia von Torma a făcut cunoștință personal, împrietenindu-se și cu soția lui, Sophia Engastromenos.

Interpretările diferite, chiar contradictorii, ale savanților reuniți la Berlin (R. Virchow, O. Montelius, H. Schliemann) nu i-au schimbat convingerea Zsófiiei von Torma privind înrudirea civilizațiilor de la Turdaș cu Troia. Ea a fost încurajată în acest demers și de egiptologul H.K. Brugsch, care a respins inițial, categoric, ideea existenței unor semne cu valoare de scriere la Turdaș, dar care și-a schimbat opinia odată cu apariția lucrării lui Schliemann (*Ilios. Stadt und Land der Trojaner*, Leipzig, 1881 – Ilionul. Orașul și țara troienilor), remarcând similitudini frapante între descoperirile de la Troia și cele de la Turdaș. Considerând ca dovedit faptul că populația preistorică din Transilvania cu-

prezentării descoperirilor sale, ea a precizat de mai multe ori că nivelul de cultură este împărțit în: inferior, superior și parțial superior. Apreciind întinderea așezării la 75,25 ha, o compara cu un oraș preistoric, având în vedere dimensiunea. În același studiu a estimat întinderea inițială a așezării de la Nandru Vale la 55 ha și a remarcat existența altor așezări de mai mică întindere în jurul acestei locuiri, ceea ce poate fi considerat o primă anticipare a unei ierarhizări posibile privind așezările neolitice.

Revenind la așezarea de la Turdaș, baroneasa von Torma a observat în nivelul de cultură vetre, rămășițe ale unor bordeie, dar și urme de gropi și de chirpici, prezentând amprente de pari și rețeaua de legătură a nuielilor din structura acestora. Astfel a determinat corect structura unei locuințe cam la 3-4 m lungime.

Era conștientă de importanța determinării resturilor de floră și de faună provenite din locuințele preistorice. La Turdaș urmele vegetale au fost conservate numai sub forma amprentelor; în schimb cochiliile și oasele de animale determinate de Antal Koch de la Universitatea din Cluj au putut stabili prezența la Turdaș a unei faune variate, atât sălbatice, cât și domestice.

Resturile scheletelor umane descoperite în două morminte au fost încredințate pentru studiu lui Antal Genersich (Cluj), care a stabilit că în primul caz este vorba despre un copil și în al doilea despre o femeie. În cazul mormântului de copil, Z. von Torma a

Arheologul german Paul Reinecke

precizat că peste acesta era suprapusă o locuință, fapt pus în legătură, în opinia ei, cu asigurarea păcii, a liniștii defunctului. Noi am găsi o altă explicație acestei descoperiri: am spune că este vorba despre un sacrificiu de fundare, mai degrabă, necesar consacării spirituale a locuinței. În acest caz, primul nivel de călcare al locuinței este contemporan cu mormântul. Poate fi însă și o întâmplare acest mod de alăturare a celor două complexeuri, mai ales că observațiile stratigrafice ale baronesei se aliniază doar la

Rudolf Virchow, fondatorul patologiei celulare, dar și un pasionat de arheologie

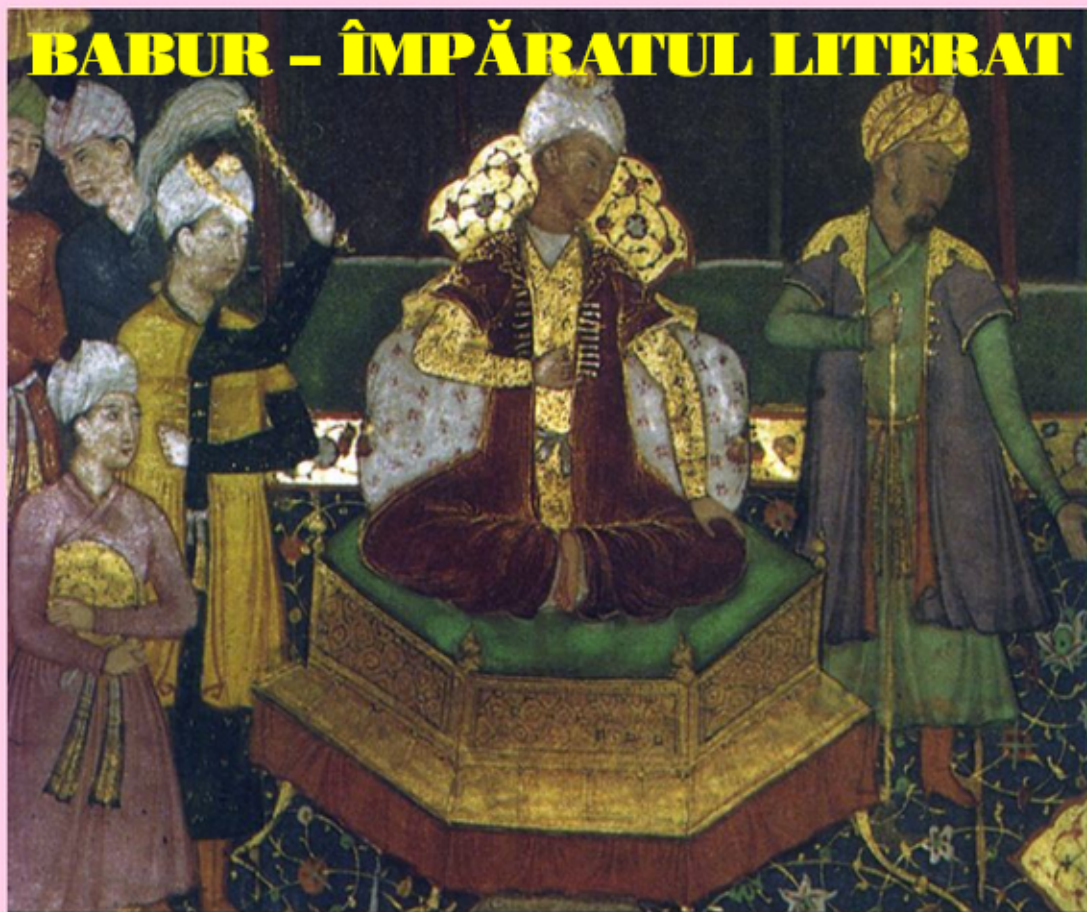
nivelul normativelor științifice ale sfârșitului secolului al XIX-lea, amănuntele care nuanțează alăturarea celor două complexeuri arheologice nefiind surprinse în totalitatea lor.

În privința prelucrării inventarului arheologic descoperit în timpul cercetărilor sistematice, baroneasa a recurs, parțial, la ajutorul specialiștilor. În ceea ce privește obiectele de piatră pentru a căror prelucrare științifică a fost ajutată de A. Koch și János Sándor s-a stabilit că anumite roci (silex, opal, jasp) proveneau din matca pârauului Geoagiu sau de la Lojad. István Ferenczi, care a analizat artefactele de piatră din punct de vedere mineralogic, spune că originea uneltelor de piatră din colecția Z. von Torma trebuie să fie din Munții Metaliferi sau din munții învecinați (Orăștie Cugir), locuitorii așezării de la Turdaș putând să le ia de pe terasele pleistocene apropiate, din pâraie învecinate și din Mureș, când scădea cota apelor. Nu era exclusă posibilitatea ca ei să se fi deplasat la locul de origine al pietrelor, pentru că unele unelte de jasp și opal au mai păstrat și părți din suprafața originală, ceea ce ar fi fost imposibil dacă bucățile s-ar fi rostogolit.

Ceramică bogat ornamentată

Studiind ceramica, Z. von Torma a avut în vedere prepararea pastei, modelarea manuală a vaselor, formele și decorurile vaselor. Ea a pus în evidență admirabila creativitate a artizanilor turdășeni, ce aveau un registru de peste

BABUR – ÎMPĂRATUL LITERAT

VICTOR IONESCU

Babur Șah (1483-1530) a fost primul conducător al statului mongol din India, cunoscut sub denumirea de Imperiul Marilor Moguli (1526-1858, Magazin istoric, nr. 9/1973). Pe linie paternă, era un descendent al lui Timur Lenk și, pe cea maternă, al lui Genghis Han, linia Djagatai.

Tatăl, Omar Șeik Mirza II (1456-1492), era regele Ferghanei (astăzi în Uzbekistan). La moartea părintelui, în 1492, Babur – apelativ care înseamnă „Tigrul” –, pe numele său complet Zahir ud-din Muhammad Babur, ajungea pe tron la vârsta de 12 ani. Departe de a fi timorat de marea demnitate, tânărul suveran a rezistat tuturor încercărilor altor Timurizi, unchi de-ai săi, de a-l tutela. Mai mult, el s-a lansat în înde-

plinirea visului oricărui urmaș al lui Timur Lenk, ocupând în 1497, după un asediu de șapte luni, Samarkandul.

Dar defecțiunea unor vasali l-a făcut să piardă, după numai 100 de zile de stăpânire, capitala strămoșului său. În 1501 era izgonit și din Ferghana, de hanul uzbekilor, Muhammad Șaybanî (1500-1510). „Aproape 140 de ani a fost orașul Samarkand în mâinile noastre – scria Babur în autobiografia intitulată *Babur-*

name, Cartea lui Babur – și apoi au apărut, Allah știe de unde, uzbekii, acești străini care ni l-au smuls”.

De fapt, uzbekii erau un neam turcic, care vorbeau o limbă înrudită cu turca djagatai a lui Babur, iar Șaybanizii erau o dinastie turcomongolă care își revendica, ca și Timurizii, originea genghishanidă. Babur s-a refugiat la Tașkent, unde domnea tot un emir timurid: „În timpul șederii mele la Tașkent a

noștea scrierea (populație de origine și limbă tracă, după ea), Z. von Torma își exprima speranța descoperirii în timp a unei inscripții bilingve care să permită descifrarea semnelor de la Turdaș, un Champollion (cel care a descifrat scrierea egiptenilor antici) al semnelor de pe vasele neolitice. În 13 iulie 1881 Z. von Torma propunea începerea săpăturilor sistematice la Sarmizegetusa, unde ar fi fost posibilă descoperirea unei astfel de inscripții, în opinia cercetătoarei! Aceste idei au fost susținute într-o înștiințare adresată Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara, din 13 iulie 1881.

Viziunea baronesei von Torma s-a lărgit apoi considerabil, ea considerând că sistemul de scriere sumero-akkadian și cel asiro-babilonian al Orientului Antic și Egeei au cuprins Asia Minoră. Cercetătoarea a avansat ipo-

teza că originea scrierii Daciei trebuie căutată în Asia Anterioară. Pe acest subiect a continuat să întrețină corespondență cu oamenii de știință ai vremii: H. Schliemann, A. H. Sayce și alții.

În anul 1881, rezumându-și concepțiile privind preistoria și neoliticul studiat în așezările amintite, Z. von Torma a susținut necesitatea colaborării între specialiștii arheologiei preistorice – o știință foarte tânără, aflată la frontiera între geologie și istorie cu specialiști în antropologie, etnografie, zoologie, botanică, geologie etc. Și principalele modificări survenite în neolitic au fost corect sesizate, ea afirmând că oamenii vremii începuseră domesticirea animalelor și cultivarea plantelor, chiar și utilizarea metalelor fiind firească în contextul acelei perioade.

Z. von Torma și-a petrecut ultimii ani alături de colaboratorii apropiați, mai ales G.

Téglás și K. Hérépely, primind vizita unor specialiști interesați de descoperirile ei, cum ar fi tânărul arheolog Paul Reinecke, care a venit de două ori la Orăștie în 1893 și 1896, gazda permițându-i să-i studieze colecția. Au vizitat Orăștie și situl de la Turdaș R. Virchow, în 1898 și J. Hampel, arheolog maghiar, cu care baroneasa avusese neînțelegeri. De altfel, baroneasa este des amintită în corespondența dintre oamenii de cultură ai vremii, la fel ca și situl de la Turdaș.

În fine, la 24 mai 1899, Facultatea de Filosofie a Universității din Cluj i-a acordat titlul de *Doctor honoris causa*, Z. von Torma fiind prima femeie căreia Universitatea îi răsplătea meritele în acest fel. Cercetătoarea a fost felicitată, cu acel prilej, de toată lumea științifică. Moartea sa a survenit câteva luni mai târziu, în 14 noiembrie, la Orăștie, orașul ei adoptiv. ■

POPULAȚIE MIGRATOARE

(Triverb: 4, 2, 4)

BBB DD

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **DOMNI MOLDO-
VENI**, din nr. 8/2013

BOGDAN – ISI – RARES – SUTU – ANA
– PAHLEN – MATEI – DIFI – A – INCA –
EA – NEAG – PC – NA – CN – BRAD – V –
GHICA – DUCA – EE – ANTONIE – ARON
– RUSSET.

Soluția jocului **Istorică**, din nr. 8/2013

CARAGEA RENUNȚĂ LA DOMNIE

(CA – R – A / GE – ARE – N / UN – T – A
/ LA – D – O / M – N – IE)

**Babur pe o plută,
în timpul celei de a doua campanii
în Hindustan**

jând câmp artileriei care lovea nimicitor. Apoi, mobilele unități mogule atacau inamicul derutat și adesea încurcat de proprii elefanți de luptă, speriați de bubuituri. Sultanul Ibrahim Lodi a căzut pe câmpul de luptă, abandonat de vasalii și generali săi, ultimii în majoritate mercenari. Victoria lui Babur a fost considerată momentul întemeierii Imperiului Marilor Moguli. La trei zile după confruntarea de la Panipat, Babur intra în Delhi, iar, 15 zile mai târziu, și în Agra.

Pentru a deveni suveranul Indiei de Nord, Babur a avut de înfruntat trei puternici adversari: sultanul de la Delhi, confederații vest-afgani și Alianța Rajputană. El a tranșat disputele în trei bătălii decisive. După eliminarea, la Panipat, a sultanului Ibrahim Lodi, s-a îndreptat spre Sambhal, cea mai puternică cetate deținută de prințisorii vest-afgani în India de nord. Doi generali ai lui Babur, Hindu

Baig și Șeik Kuren, au atacat simultan stătuțelul lui Kassim Sambhali, asistat și de oastea puternicului lider pathan Malik Baban Jilwani (1526). Forța de lovire mongolo-turcă a fost atât de puternică, încât Kassim Sambhali a abandonat tronul, fugind împreună cu familia, în Bazana. În consecință, Babur a ocupat cetățile Sambhal, Raberi și Zamuna și a pus sub asediu forturile Etawah și Dolphur, de mare importanță prin apropierea lor de Delhi.

Prinții vest-afgani care scăpaseră s-au alăturat valorosului conducător al Alianței Rajputane, Rana Sangha (1509-1527), ce domnea în statul Mewar, în jurul căruia rajputanii se coalizaseră, reușind să-și apere independența, amenințată prin repetatele agresiuni ale conducătorilor musulmani din Delhi, Gujarat și Malwa. Era un lider extrem de valoros și apreciat, atât ca militar, cât și ca administrator. Firește, Rana i s-a opus lui Babur, ce amenința acum tot nordul Indiei. Și, tot firește, Rana a găsit aliați, precum prinții vest-afgani și pe Mahmud Lodi, fratele lui Ibrahim, devenit sultan de Delhi.

Babur a pornit la cucerirea zonei rajputane în februarie-martie 1527, după ce, în ianuarie același an, ocupase Benares și Bihar. Bătălia decisivă a avut loc la 10 martie 1527, la Kanwa, lângă Agra. Babur avea 12.000 de soldați, inclusiv arcași călări, și 15-20 de tunuri, iar Rana Sangha și aliații săi 120.000 de cavaleriști și 500 elefanți de luptă. Observând descurajarea trupelor în fața unei asemenea disproporții de forțe, Babur i-a pus pe soldați să întărească

poziția pe care o ocupau, pentru a le da timp să-și revină. Din fericire pentru el, chiar atunci i-au venit întăriri de la Kabul: 500 de oameni.

„Oricum ți-ai petrece viața... bei din cupa morții“

Babur a galopat prin fața frontului, însuflețindu-și oamenii și dându-le instrucțiuni de luptă. „Cavaleri și soldați – le-a spus el –, fiecare om este amenințat de moarte încă de la venirea pe lume. În timp ce noi venim și ne ducem, Allah rămâne Unic și Neschimbător. Oricum ți-ai petrece viața, chiar înainte ca ea să se ducă, bei din cupa morții. Când ajungi la capătul vieții tale muritoare este bine ca lumea să înregistreze plecarea ta spre alte țărâmurii. Cu atât mai bine este să mori cu onoare, decât să trăiești în infamie“.

Epica bătălie dintre mogulii musulmani și rajputanii hinduiști a început dimineața, pe

La vânătoare

Încoronarea

trebuit să îndur multe nevoi și sărăcie. Nu aveam un regat al meu și nici nu puteam nădăjdui la unul. Cei mai mulți vasali mă părăsiseră, iar puținii care rămăseseră cu mine erau prea istoviți ca să mă mai poată urma“.

Campania cea lungă

Timp de trei ani, el a încercat, în repetate rânduri, să-și recucerească țara, pentru ca, în 1504, adunându-și toți fideli, să treacă înzăpeziții Munți Hinduș și să ocupe Kabulul, centrul Afganistanului de astăzi, o foarte cosmopolită cetate a Asiei Centrale a secolului al XV-lea. „11, ba poate chiar 12 limbi se vorbesc în regiunea Kabulului – nota Babur –, araba, persana, turca, mongola, hindi. Nu se știe dacă în vreo altă țară trăiesc așa de multe popoare felurite și se vorbesc așa de multe limbi“. Cum, în numai câțiva ani, Muhammad Șaybanî cucerise cvasitotalitatea emiratelor timuride – Hiva în

1505, Buhara și Herat în 1507, având deja în posesie Samarkand, Urgheci, Tașkent și Merv –, Babur, care rămăsese ultimul timurid cu un regat al său, a încercat să se fortifice în Afganistan. În 1505 el ocupa Bagdașan, iar în 1511 Kunduz. Bactriana (regiune istorică la periferia lumii iraniene, azi parte a Afganistanului) îi plătea tribut și avea oarecare influență și în Xinjiang (teritoriu locuit de uiguri, neam turcic, motiv pentru care i se spunea și Turkestan; parte a Chinei din Antichitate, Xinjiang era și este și azi interfața acestora către Asia Centrală și principal loc de comerț pe Drumul Mătăsii). În 1522 a reușit să ocupe și Kandaharul, cel mai bogat și mai puternic oraș afgan, pe care îl asediase de mai multe ori, începând cu 1507.

Babur a întreprins mai multe raiduri în nordul Indiei, în 1519-1520, 1523 și 1525. Pierzând speranța recuceririi Asiei centrale, ce fusese a strămoșilor Djagatai (1227-1241) și Timur Lenk (1370-1405), Babur și-a creat o bază ideologică pentru a pretinde stăpânirea Indiei. Aceasta, afirma el, aparținea de drept turcilor, deoarece fusese cucerită în secolul al XI-lea de Mahmud Ghaznevidul (998-1030). Astfel, Babur contesta legitimitatea Sultanatului de la Delhi (1206-1540), condus de „uzurpatorii afgani“ din Dinastia Lodi (1451-1540).

La 17 noiembrie 1525, el a trecut în India, cu ridicola forță de 12.000 de oameni, dar cu arme de foc și artilerie. În februarie 1526 a ocupat Lahore, pornind spre Delhi.

Bătălia decisivă s-a dat la Panipat, lângă Delhi, la 21 aprilie 1526. Sultanul Ibrahim al II-lea Lodi (1517-1526) avea o armată de 110.000 de oameni și 300 de elefanți de luptă, căreia Babur îi opunea 15.000-17.000 de oameni, dintre care 3.000-5.000 erau recrutați chiar în India, și o artilerie de 20-24 de tunuri. În general, se afirmă că victoria obținută de Babur s-a datorat tocmai artileriei și faptului că Ibrahim Lodi nu avea nicio gură de foc.

Babur își organizase mica forță într-un mod genial. El împărțise oștirea în trei mari unități – Centru, Stânga și Dreapta –, iar aripile le subdivizase în avangardă și ariergardă. În spatele unităților și subunităților mai sus-numite, care asigurau o maximă mobilitate și flexibilitate, Babur a plasat artileria. Trupele se mișcau rapid în fața fiecărui val de atacatori, indiferent de direcție, dega-

Babur asediază Andijan, orașul în care se născuse, capitala Ferghanei

cucerit Kabulul (1504), făcând apoi o pauză de 15 ani. Traduse în engleză, editate și adnotate de americanul Wheeler M. Thackston, în 1996, sub auspiciile Institutului Smithsonian, memoriile prințului mogul au primit, la ediția din anul 2002, o prefață de Salman Rushdie, celebrul autor al *Versetelor satanice*, care este originar din acea parte a Indiei pe care a cucerit-o Babur. „Am auzit prima dată legenda morții lui Babur când eram copil”, scrie Rushdie, considerând că, prin opera sa literară, Babur seamănă cu Niccolo Macchiavelli, contemporanul său italian, ambii fiind promotori ai ideii de *Realpolitik*, filosofia politică a fiecăruia dintre cei doi fiind expusă într-o formă literară, deopotrivă explicită și evoluată. Prin transpunerea în limba engleză, sublinia Salman Rushdie, s-a pus la dispoziția lumii întregi o operă clasică a literaturii mondiale”, care este o „miraculoasă descoperire”.

Babur a murit la vârsta de 47 de ani, fiul Humayun succedându-i pe tronul Marilor Moguli. Ultima dorință, de a fi incinerat în grădina sa favorită din Kabul, nu a fost îndeplinită, ceremonia funerară desfășurându-se la mausoleul din Agra. „Dorul nostru de Kabul este fără margini și copleșitor. Cum ar putea cineva să uite bucuriile acestui ținut?”. Abia nouă ani mai târziu, ceremonia a fost repetată și în grădina Baghme Babur, din Kabul. Acolo se află și mormântul său, pe care scrie, în limba persană: „Dacă există un Paradis pe pământ, el este aici, aici, aici...” Babur este considerat un erou în Uzbekistan, Kîrgîstan și Afganistan ca și, bineînțeles, în India și Pakistan.

Deopotrivă cronică și memorial al împăratului, *Babur-name* prezintă o vie și excepțional de detaliată imagine a vieții în Asia Centrală și nordul subcontinentului indian la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Onesta și persona-

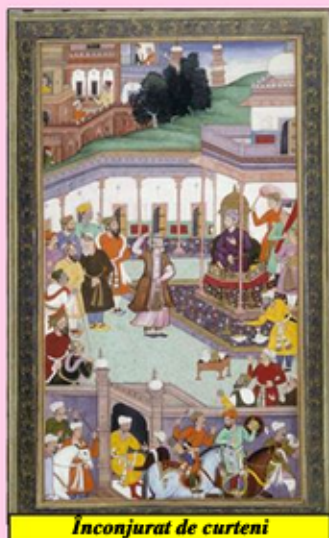
Îngrijit de doctori
în timpul unei boli

lizata cronică a lui Babur a fost scrisă într-o perioadă în care, cel puțin în lumea islamică, nu existau opere similare.

În Europa, prima importantă autobiografie a Renașterii este cea a lui Benvenuto Cellini, sculptor, bijutier, soldat, scriitor, dar și aventurier și spadassin redutabil: *Viața lui Benvenuto*, fiul maestrului Giovanni Cellini, scrisă de el însuși în Florența (1556-1558). Ceva mai târziu, un alt italian, Girolamo Cardano, medic, astrolog și mecanic, inventatorul cardanului folosit și astăzi în industria auto, a scris o *De vita propria* (1574). În Franța, cele mai vechi memorii, chiar astfel intitulate, au fost cele ale cardinalului-duce de Richelieu (1610-1642) și ale cardinalului de Retz (1614-1679), iar în Anglia, cele ale lorzilor Herbert de Cherbury, Edmund Ludlow și John Reresby, toate datând din perioada războiului civil din 1642-1651. ■

Mormântul din Baghme Babur

Inconjurat de curteni

la ora 9.30, cu un atac lansat de indieni împotriva aripii drepte a oștirii mogule. Forțele de rezervă ale lui Babur au întărit aripa atacată, în timp ce artileria din centru-dreapta a liniei mogule i-a lovit dur pe atacatori. Ca și în bătălia de la Panipat, mobilele unități mogule se desfășeau în fața valurilor de asalt, care erau lovite de artileria aflată în linia a doua de-a lungul întregului front al lui Babur. După câteva ore de luptă, Babur i-a ordonat fiului său Humayun, care comanda aripa stângă, să facă o mișcare de învăluire a adversarului, concentrat asupra aripii drepte mogule.

Operațiunea a fost deschisă de arcașii călări, în spatele cărora au fost mutate și tunurile flancului stâng. După ce au făcut ravagii arcașii, dezorganizându-i pe atacatori, salvele de tun au avut efecte dezastruoase pentru indieni. Când atacurile disperate ale rajputanilor s-au mutat spre centrul comandat de Babur însuși, schema de învăluire cu arcași călări și artilerie a fost aplicată de ambele flancuri ale

armatei mogule. După zece ore de luptă, Babur a obținut o nouă victorie strălucită, care l-a consacrat drept conducător al Indiei de Nord. În afara teritoriilor rajputane, el a ocupat, în martie 1527, și Bengalul (astăzi, statul Bangladesh). Apoi, fiul cel mare, Humayun (1508-1556), a pacificat întreaga vale a Indusului. „Hindustanul – scria Babur – este un regat vast și bine populat. Din est până în sud, dar și spre vest, el se limitează cu Oceanul. În nord, munții fac legătura cu Hindukuș, Kafiristan și Kașmir. În nord-vest sunt Kabul, Ghazna și Kandahar. Capitala Hindustanului este Delhi“. Babur a creat baza de organizare a Imperiului Mogul, care avea să fie adus la apogeu de nepotul său de frate, Akbar (1556-1605).

În 1530, Humayun s-a îmbolnăvit „de fierbințeală“. Deznădăjduit, Babur s-a dus la un ascet, care i-a spus că fiul trebuie să jertfească ce avea mai de preț pe pământ. Babur a răspuns: „Eu sunt ce are Humayun mai de preț, căci pentru el nu există nimic mai bun. Așa că am să mă aduc pe mine drept jertfă. Fie ca Allah, creatorul, să primească această ofrandă“. Babur s-a rugat de trei ori lângă patul fiului: „O, Allah, dacă o viață poate fi dăruită în schimbul alteia, atunci, eu Babur, îți aduc în dar trupul meu și viața mea“. Se spune că, apoi, împăratul ar fi strigat: „fierbințeala s-a dus“, după care, treptat, Humayun s-a redresat, în timp ce Babur se simțea din ce în ce mai rău. El a murit la 21 decembrie 1530, murmurând „Doamne, sunt aici pentru Tine“.

Pe lângă calitățile militare, Babur impresionează, mai

ales, prin activitatea intelectuală, ilustrată de scrierea *Baburname*, un titlu inspirat de cartea persanului Firdousi, *Şahname*. „Nu doresc să mă laud singur în lucrarea mea, vreau doar să transmit cele ce s-au întâmplat... În cele ce urmează, am dat pe față toate cele bune și toate cele rele despre tată sau frați și am arătat orice virtute și orice cusur al celor de un neam cu mine sau străini. Fie ca cititorul să mă ierte“. Babur și-a scris autobiografia în limba turcă orientală (turca djagatai), dând posterității una dintre puținele capodopere literare scrise în acea limbă, limba sa maternă, și nu în persană, folosită la curțile sale, atât în Ferghana și Afganistan, cât și în India. Ediția originală are 382 de pagini *in folio*.

Baburname și Rushdie

După unii istorici, el și-a început scrierea după ce a

Vizitând Valea Urvah, unde fuseseră sculptați idoli în stâncă

1913

Laborator farmaceutic unde se prepara vaccin antiholeric

Palatul administrativ din Siliștea

Turnu Severin, Tulcea, Craiova, Slatina, Brăila, Turtucaia.

Nu lipsesc nici înțepăturile cu iz politic: foaia liberală *L'indépendance roumaine* anunță fals că din cauza incuriei guvernului conservator școlile se vor deschide abia la 1 noiembrie. E adevărat că de teama bolii, „Serbările păcii”, programate pentru luna iulie, fuseseră amânate. Au loc acum în Parcul Carol: o bătaie cu flori, spectacole ale unui circ de liliputani, focuri de artificii, vizitarea peșterii fermecate, tombolă. Autoritățile austro-ungare instituie linia de carantină la granița carpatică, aducând serioase prejudicii în primul rând exportului de vite.

Sunt însă și numeroase elemente pozitive care dovedesc că lumea se străduie să iasă cât mai repede din starea de anormalitate a războiului. România înregistrează un excedent bugetar de 11.400.000 franci și avansează ideea înființării unei bănci balcanice, cu sediul la București. Concomitent, alături de Imperiul Otoman, Austro-Ungaria și China, țara noastră solicită un împrumut Franței, considerată în acel moment a fi „bancherul lumii”. Solicitățile se cifrau la cinci miliarde de franci. Era evident că banii urma să fie cheltuiți mai ales pentru înarmare și *Journal des Débats* caută să le tempereze zelul, titrând trufaș: *Stați cuminiți, nu vedeți niciun ban!*

Inginerul B.G. Assan propune construirea unui tunel sub-dunărean pe linia Balcic – Turtucaia – București, cu o lungime de 230 km și la o adâncime de 5-7 m sub pământ. În pledoaria pentru proiectul său, inginerul român amintea de soluțiile preconizate de britanici pentru traversarea Canalului Mânecii: tunelul avea costuri estimate

la 150 milioane de franci, iar podul de 800 de milioane. După mai puțin de 100 de ani, anglo-francezii au reușit legarea Albionului de continent. În Balcani lucrurile temporizează până ajung caduce.

Spre deosebire de restul beligeranților, românii iau rapid măsuri menite funcționării cât mai bune a teritoriului anexat. Pe granița româno-bulgară sunt instalate 60 de pichete, cu 900 de grăniceri. La Siliștea, Turtucaia și Dobrici se înființează ateliere de industrie casnică. Școala română din Turtucaia, datând din 1770 (potrivit datelor din arhiva bisericii române de acolo), avea la 1886, 80 de elevi (profesor fiind Gheorghe Ionescu). La 1909 numărul elevilor ajunsese la 350. În programa școlii figura obligatoriu și predarea limbii bulgare. Pentru fete exista o școală profesională (din 1904), cu 30 de eleve. Tot românii întemeiaseră o școală de meserii (construcții de bărci și unelte de pescuit), frecventată de 25 de copii. Dacă în anii anteriori, bulgarii închideau periodic școala românească („din lipsă de igienă”, „număr redus de copii”), acum, după încheierea păcii, autoritățile române se dovedesc tolerante și dispuse la colaborare. Moneta bulgărească continuă o vreme să circule, paralel cu cea românească. La 30 septembrie se ridică interdicția exportului de cereale în Bulgaria. În fine, la 10 septembrie se redeschid cursurile școlii române de la Sofia (director era Victor Gr. Mihăescu). Activitatea plină de dinamism a ministrului Instrucțiunii, Const. Dissescu, e ironizată de Ionel Brătianu, șeful liberalilor: „Guvernul Titu Maiorescu și-a cantonat orizontul aspirațiilor sale în mahalalele Silișteii”. Și socialiștii, internaționaliști prin

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1913

GEORGETA FILITTI

Ecoul războiului se face încă simțit pretutindeni în țările balcanice. Românii trec rapid la organizarea teritoriului dobândit în Dobrogea. Și în restul țării se simte optimismul biruitorilor. Luptele politice interne se exprimă deocamdată numai în intenții. Liberalii, aflați în opoziție, vin cu un program de reforme radicale. Moartea aviatorului Aurel Vlaicu e resimțită dureros de întreaga suflare românească. Curiozitățile, ca totdeauna, amuză și binedispun pe cititorul presei române și străine.

Balcanii sunt departe de a se fi liniștit după încheierea, în iulie 1913, a păcii de la București. Au loc incidente de graniță: grecii și bulgarii se confruntă la Salonic. La Korița, în Slovenia, se constituie un batalion de 60 de femei, care se antrenează alături de bărbați în încercarea disperată de a nu ceda localitatea albanezilor. La Florina, în Grecia, sunt semnați 2.500 de bulgari morți de foame, iar turcii supuși bulgari de acolo se refugiază în România. Tratatul care se desfășoară între foștii beligeranți sunt anevoioase (conferința turco-bulgară de la Istanbul pentru delimitarea noii frontiere). Unii apelează la medierea

marilor puteri (în primul rând albanezii, care se pregăteau să-l proclame rege pe Wilhelm de Wied înrudit cu familia domnitoare de seamă ale Europei; bunica soției sale era o Cantacuzină).

Un dușman comun tuturor beligeranților este holera. În Croația, până la 25 septembrie, fuseseră înregistrate 409 cazuri, dintre care 171 mortale. Autoritățile române aduc la București o echipă de vindecători hinduși ca să combată epidemia. Între timp, se folosește ca dezinfectant acidul fenic. Crucea Roșie creează lazarete la Corabia,

1913

B.G. Assan

Imagine din comuna Tigleed,
de lângă Oradea

un fapt neobișnuit: din cei 314.000 de nou-născuți, numărul băieților era mai mare: 161.126. A XVIII-a reuniune interparlamentară de la Haga dă prilejul delegatului român, prof. Dumitru Negulescu, de la Facultatea de Drept din București, să discute statutul Strămtorilor. Argumentarea sa din punct de vedere istoric a însemnat confruntarea cu delegatul otoman, apărător fanatic al Strămtorilor „exclusiv turcești“.

Românii se fac cunoscuți în afară și într-alt chip. Acum începe exportul de păstrăvi vii la Paris, în vagoane cisternă. La Istanbul, în parcul din Pera, cântă cu deosebit succes orchestra de 28 de persoane condusă de Al. Botea. Să-l mai amintim, pentru năstrușnicia lui, pe Ionel Trancu, de 15 ani, care a plecat la Paris pe tampoanele Orient-Expressului, călătorind astfel două zile, ca să-și găsească de lucru în capitala Franței.

Un eveniment care avea să îndolizeze țara, mergând de la înduioșarea sinceră la ridicolul perfect, a fost moartea într-un accident aviatic a lui Aurel Vlaicu. Prăbușit la Bănești, a fost transportat la Câmpina, fără să-și mai revină și apoi adus în Capitală. Jerbe de flori, telegrame, condoleanțe au marcat durerea unanimă. Valentin Bibescu a cumpărat locul unde s-a produs tragedia, pentru a i se ridica inginerului A. Vlaicu un monument. Strada Poliției din București a fost rebotezată Aurel Vlaicu. O femeie exaltată a declarat: „Merită să mori ca el, ca să ai așa îngropăciune ca de rege!“

Moartea aviatorului a umbrat doar vremelnicele bune dispoziții a românilor. Petreceri, spectacole de cabaret, de varietăți (între altele, comedia ireverențioasă *Oedip vede!*), jongleuri, mimi, travestiți pledează pentru divertisment

ca mod de viață. În aceeași cheie optimistă rubrica *Peste 40 de ani* a foii *La Roumanie* creiona un tablou idilic: Carol al II-lea domnește peste România Mare, activele Băncii Naționale au sporit de trei ori, valoarea rentei românești s-a dublat. Munca ziariștilor va fi considerabil ușurată, căci faptul divers va înlocui articolele de fond. La o sută de ani de la această premoniție, trebuie recunoscută anticiparea remarcabilă a unor împliniri. Cât privește faptul divers din țară și de peste hotare, el e prezent încă din epocă.

La Madrid o femeie sărmană vinde unui negustor pentru o peseta un tablou de Goya. A doua zi acesta îl expune la prețul de 7.000 de pesetas. Autoritățile se sesizează și tabloul e restituit proprietarei care, luminată de ce avea în casă, îl dăruiește muzeului Prado.

La Cairo se făceau experimente cu panouri solare pentru încălzirea apei.

Un congres al oamenilor cu chelie (sic!) organizat la Bruxelles oferă prilejul publicării unei rețete de vindecare: se aplică blana unui animal proaspăt ucis pe chelia scarificată și se practică o cusătură chirurgicală. Persoana trebuia să stea trei zile cu capul expus la lumina electrică pentru ca grefa să reușească.

Inventivi ca totdeauna, americanii creează „rochia de caritate“, oferită de clubul croitorilor din Chicago după lamentările repetate ale soților că nevestele cheltuiesc excesiv pe modă. Rochia putea fi transformată chiar de posesoare: de seară, de vizită, decoltată, pe gât, cu trenă, mulată, pe corp, largă, strâmtă, cu cute, cu clini... E indubitabil că inventatoarele nu înțelegeau mania semenelor lor de a-și primeni garderoba continuu. Dacă ar fi prins, invenția americană ar fi trebuit să facă ocolul pământului. Așa, a rămas un fapt divers... ■

**Cortegiul mortuar
al lui Aurel Vlaicu**

Profesorul Minovici cu un discipol

1913

definiție, îi critică pe conservatori pentru „anexarea de noi teritorii“. Manifestarea lor zgomotoasă din sala „Dacia“, de la București, e reprimată de poliție.

Bulgaria, profund nemulțumită de hotărârile păcii de la București, găsește susținători în presa belgiană. *Le Ralliement* considera pacea un asasinat al statului condus de țarul Ferdinand, aflat într-o situație similară Franței la 1870, după războiul pierdut cu Prusia. Ziarele din monarhia austro-ungară, mai subtile, declară că slavii au un ascendent sporit în spațiul sud-est european și trebuie să fie susținuți pentru păstrarea echilibrului geopolitic. Declarațiile oficialităților austro-ungare de bună vecinătate, cooperare, conlucrare etc. sunt mereu dezmințite de incidente la graniță, reprimarea unor manifestații românești, șicane de tot felul. Așa, soția ministrului de Interne Take Ionescu pleacă la Viena având fanion tricolor la mașină; este oprită la Deva de jandarmii unguri și silită să-l coboare. Chiar supravegheate sufocant, manifestațiile naționale ale românilor din Transilvania continuă neabătut. La serbările ASTREI de la Orăștie, Asociația înregistrează 14.549 de membri. Liceul român din Năsăud sărbătorește 50 de ani de existență cu participarea a 4.000 de absolvenți. Apoi trupa de teatru Victor Antonescu întreprinde un turneu în Transilvania cu piesele lui Caragiale *Năpasta* și *O noapte furtunoasă*. La Caransebeș are loc adunarea generală a Societății pentru crearea unui teatru românesc în Ungaria.

La București, lupta politică între liberali și conservatori are o miză însemnată: programul de reforme majore preconizate de cei dintâi și pașii mărunți făcuți de ceilalți. Ionel Brătianu

avansează ideea ademenitoare a reformei electorale (colegiu unic) și a celei agrare (exproprierea). Manifestul său în acest sens era de-a dreptul revoluționar: „Pământul trebuie să revină țăranilor, nu doar de drept, ci pentru că ei sunt chemați să joace rolul pe care marii proprietari nu l-au știut niciodată, nu l-au vrut și nu l-au putut, și ca o pedeapsă pentru aceștia din cauza rolului antisocial pe care l-au avut întotdeauna“.

Guvernarea conservatoare, lipsită de spectacular, minată de exigențele conflictului balcanic, are înfăptuiri mai modeste. În domeniul învățământului, ministrul renunță la tăblițele de ardezie în favoarea celor de carton presat, mai ușoare și care nu se sparg. Apoi ministrul vrea să introducă cinematograful în școli, ca metodă educativă. Conferințele, această formă de culturalizare mult îndrăgită la acea vreme, sunt nelipsite din peisajul citadin. La București conferențiază profesorul Chiba, de la Școala de Război din Tokio, despre *Japonia și japonezi*. La Bârlad începe să apară revista *Miron Costin*, iar traducerea românească a celei de a treia cărți cabalistice a *Creației* (*Sepher Jetzirah*) e considerată de presă „o minune de artă și erudiție“. Această performanță fusese realizată de un teosof cu fustă: Calomira de Cimara, din Iași.

Institutul medico-legal din București era socotit fără egal în lume. Directorul lui, prof. Mina Minovici, ajunge un nume de rezonanță în lumea medicală. De altfel, românii sunt prezenți frecvenți la reuniuni internaționale. Leonida Colescu participă la congresul general de statistică de la Viena cu un raport privind recensământul general al României din 1912, când populația se ridica la 7.239.418 locuitori. Să amintim că statisticianul constata

talentat, pasionat de bogata istorie floristică a României, amintește și prof.dr. Al. Borza, de la Universitatea din Cluj, într-un articol publicat, la 10 martie 1928, în *Contribuțiuni botanice din Cluj*: „Preocupările botanice-horticole ale regelui Ferdinand s-au transformat în ultimele sale luni de suferință în adevărată obsesie. În plină desfășurare a boalei, care l-a răpus, a făcut călătorii prin Dobrogea și Delta, herborizând cu mult zel. Nemaiputând urca apoi munții înalți, a cerut să se amenajeze în parcul Castelului Peșe de la Sinaia o stâncărie, plantată cu frumoasele noastre flori de munte. Cu multă oboseală, cheltuială și cu deplină competență a muncit săptămâni de-a rândul iscusitul șef grădinar al Palatului, Carol Guttman, la construirea stâncăriei, populând-o cu nenumărate flori alpine. Suveranul ardea de dorul florilor de munte. Nu se mulțumea să viziteze alpinetul în construcție, de mai multe ori pe zi. La urmă și-a durat un cort pe pajiștea veselă din mijlocul parcului, petrecând acolo multe zile în șir, aproape până la ceasul nemiloasei morți. Ținea să fie pururea între flori alpine”.

Carol Guttman mărturisește că printre plantele de munte pe care le dorea cel mai mult regele Ferdinand în ultimele sale zile era *Polygala Chamaebuxus*. Cu multă stăruință cerea de la grădinarii săi să i-o procure. Ceea ce însă nu era deloc ușor.

În literatura botanică românească

că, prezența acestei plante era indicată numai vag în Munții Carpați, fără să fie specificat întocmai locul unde ar fi putut exista. Carol Guttman s-a adresat atunci lui George Filip, grădinar șef al marelui depozit de plante românești vii care este Grădina Botanică din Cluj, cerându-i floarea dorită de rege. Filip și-a adus aminte că, în urmă cu câțiva ani, regele Ferdinand scrisese câteva note despre această plantă.

Polygala Chamaebuxus a fost consemnată în anul 1916 de către botanistul german Baumgarten, în Munții Brașovului și zona Zăganului. În ierbarul său se găseau câteva exemplare provenite din străinătate și păstrate în Muzeul Botanic din Cluj. Baumgarten presupunea doar că această plantă, extrem de rară, s-ar putea găsi în locurile indicate.

Regele Ferdinand amintește în notele sale că ar fi văzut această plantă pe versantul sudic și sud-estic al Vânturișului, în Munții Bucegi, zona Sinaia. Într-adevăr, în urma unei excursii de documentare în Bucegi, în anul 1928, profesorul Borza de la Universitatea din Cluj, notează: „Așa am ajuns să observ și eu printre ierburile și tufe

pitice mutilate de oi planta *Polygala Chamaebuxus*, cu tulpini și frunze pururea verzi. Abia crește la 25-30 cm înălțime, fiind lemnoasă la bază și rămurită în sus. Mugurii de hibernație, cu florile preformate, îi poartă la capătul ramurilor persistente, este deci o plantă pigmea. Pe la începutul primăverii de la munte, prin luna mai, se desfășoară florile, cari sunt de culoare albă-gălbui, portocalie, ce contrastează așa de frumos cu frunzele sale pietroase, de un verde saturat. Habitusul acesta de tufăsoară sempervirescentă, ca și ritmul ei vegetativ, trădează de altfel obârșia nobilă a acestei plante.

Ea este un element mediteranean în flora noastră, cu rude mai apropiate în zona caldă, africană. Este singurul reprezentant la noi al secțiunii *Chamaebuxus*. *Polygala Chamaebuxus* este, de altfel, binișor răspândită în Europa muntoasă, în Alpi, Pirinei și Apenini, prin locuri uscate, mai ales prealpine, iubind fețele expuse la soare și solurile sărace.

Exemplare luate de acolo cu rădăcină am plantat în grădina alpină a Laboratorului de Zoologie din Sinaia, de sub conducerea domnului

profesor A. Popovici Băznoșcanu, care mi-a înlesnit mult cercetările în Bucegi”.

„Ce bucurie ar fi simțit defunctul rege dacă ar fi putut vedea mult dorita *Polygala Chamaebuxus* în ierbarul său! – scrie Mihai Haret. Nemiloasele Parce i-au tăiat prea curând firul vieții”.

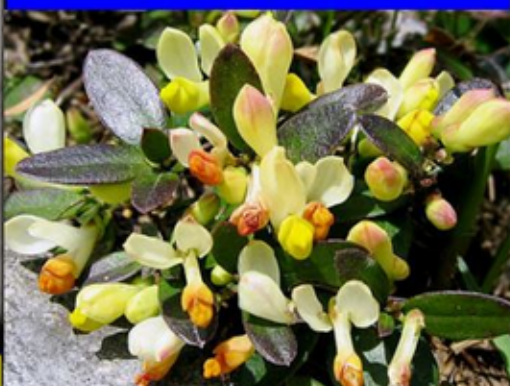

Ferdinand și Maria, la vânătoare

Suveranul și floarea mult dorită

UN HOBBY AL REGELUI FERDINAND: BOTANICA

LILIANA MANOLIU

Despre regele Ferdinand (1914-1927) se spune că avea oroare de fastul, pompa și protocolul impuse de diferitele ceremonii. Nu se simțea bine decât în tovărășia cărților și a florilor, mai ales a acestora din urmă. Era mai mult decât un bun cunoscător, era un botanist erudit. Iubea florile, nu numai cu curiozitatea omului de știință, ci și cu duioșia firilor sensibile.

Cunoscut ca un om mai degrabă timid, regele trebuie să se fi simțit în elementul său în natură. „Regele Ferdinand avea o fire sfioasă; nu-i plăcea să se impună și arăta o oarecare încetineală când trebuia să ia o hotărâre [...] Din pricină că fusese prea îndelung subjugat și apăsător de personalitatea puternică a regelui Carol I *n.n.*], regele Ferdinand avea nevoie adesea să fie înviorat și întărit“, scrie regina Maria în *Povestea vieții mele*, caracterizându-l drept un „om care arareori se lăsa pătruns de bucuria vieții“.

Dragostea pentru botanică avea să-i aducă multă încântare suveranului, iar studierea minuțioasă a speciilor de plan-

te și a comportamentului animalelor sălbatice l-a apropiat de Grigore Antipa și de alți specialiști botaniști și biologi români. Era printre puținii pasionați care cunoștea, fără greșală, fiecare denumire latinească a plantelor.

În anul 1925, Mihai Haret (nepotul lui Spiru Haret, unul dintre fondatorii turismului montan românesc) a făcut o vizită regelui Ferdinand pentru a prezenta activitatea „Hanelui Drumeților“, asociație turistică ce se va numi mai târziu „Touring Clubul Român“. Expunerea pasionată a lui Haret a fost ascultată cu multă atenție, apoi regele a început să vorbească despre natură, despre lupta pentru protecția

frumuseților naturale, arătându-i interlocutorului faimoasa colecție de plante pe care o publica Grădina Botanică din Cluj, în lucrarea *Flora Romaniae Exsiccata*. Exemplarul se găsea pe masă, la loc de onoare. Suveranul a mărturisit, cu părere de rău, că nu a putut fi un turist de talia unchiului său, regele Carol I, nu pentru că nu îi plăcea drumeția, ci pentru că nu putea merge mult pe jos.

În schimb, îl pasiona vânătoarea, nu atât pentru vânatul propriu-zis, cât pentru a se putea afla mai des în mijlocul naturii și a studia florile.

Despre faptul că regele Ferdinand fusese un naturalist

Inadvertențele abundă chiar și în acest document-sinteză, unde misiunile atribuite fiecăruia variază de la un anchetat la altul. În fapt, cele șase file ale procesului verbal conturează imaginea halucinantă a unei conspirații generalizate, la adăpostul căreia cei șapte militari ar fi desfășurat activități „contra-revoluționare”: ședințe conspirative, furnizarea de efecte militare către partizanii lui Gheorghe Arsenescu, întocmirea unor planuri concrete de acțiune, racolarea de noi membri etc.

Putred, eșafodajul avea să se clatine în fața instanței.

Procesul

Nerăbdarea de a încheia acest caz, după mai bine de un an de la debutul anchetei, s-a vădit în iulie 1951, când la Secția I a Tribunalului Militar București s-a desfășurat procesul celor șapte militari acuzați că s-au constituit într-o „organizație contrarevoluționară“. Atmosfera din instanță a fost bulversată de atitudinea acuzaților. Eliberați de presiunile anchetei și depășind traumele suferite, cei șapte au oferit o probă de tărie de caracter, declarațiile lor venind să contrazică *in corpore* versiunea prezentată în actul de acuzare.

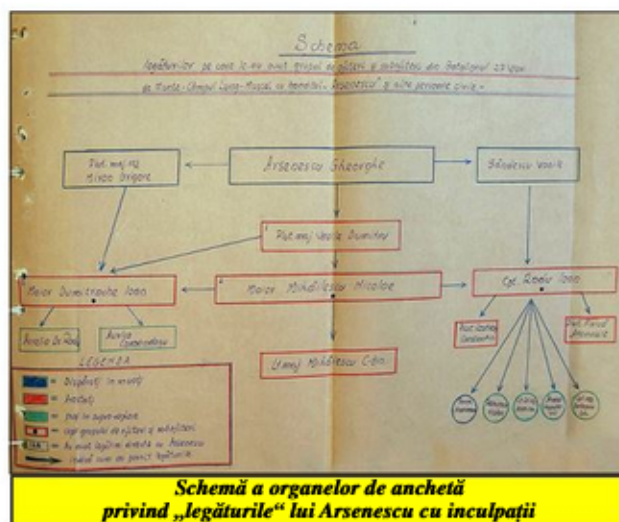
Ion Dumitrache mărturisea: „Cele ce declar astăzi sunt adevărul, nu i-am dat niciun răspuns lui Arsenescu; nu am acceptat și din teamă nu am denunțat. La cercetări am fost pus într-o situație grea, încât am fost nevoit să brodez cele

ce am arătat în acele declarații, însă nu este adevărat cele ce am scris. Tot ce am scris de la 1 februarie înainte nu mai corespunde adevărului [...] Nu i-am vorbit nimănui niciodată despre Arsenescu și niciunuia dintre subalternii mei [...] Sarcinile date lui Mihăescu sunt imaginare [...] Din toamna lui 1948 nu l-am mai văzut pe Arsenescu nu este adevărat că m-am întâlnit cu el“

În aceeași speță Nicolae Mihăilescu declara: „Eu nu

unitate [...] Neg orice legătură cu vreo organizație subversivă și neg orice întâlnire cu Arsenescu sau vreo sarcină avută în legătură cu acțiunea lui Arsenescu“.

Reacția procurorului militar a fost că „faptele adevărate sunt cele arătate de către acuzați la primele cercetări, iar în instanță acuzații au negat, după ce s-au pus de acord la închisoarea Jilava, crezând că prin aceasta își ușurează situația și scapă de sancțiuni“. Mai mult, invocând drept

l-am cunoscut pe Arsenescu [...] La cercetări am dat acea declarație într-un moment de surescitare, cu nervii zdrun- cinați, dar nu corespunde adevărului [...] Nu am făcut parte din nicio organizație subversivă și nu am luat parte la nicio ședință conspirativă [...] Am scris la cercetările preliminară, pentru că situația mea în acel moment era dezastruoasă, încât am brodat acele chestiuni să termin mai repede [...] N-am denunțat pe cei care mi-au vorbit despre Arsenescu datorită educației mele din trecut [...] Nu s-a făcut niciun fel de plan de a scoate alimente sau efecte din

cați din oficiu, dar pledoariile acestora au fost departe de a susține interesele celor din boxă. Deși negarea în bloc a declarațiilor din anchetă ar fi trebuit să conducă la reluarea cercetărilor, instanța a ignorat evidența. Astfel, la 6 august 1951, prin sentința nr. 1.164, din vina de a se fi „constituit și participat la organizațiuni de tip fascist, politice și paramilitare“, cu activități specifice, cei șapte au fost condamnați, după cum urmează: Ion Dumitrache și Nicolae Mihăilescu la moarte, Ioan Radu la 25 de ani muncă silnică, Constantin Mihăescu și Gheorghe Malasincu la 20 de ani muncă

Continuăm cu partea a doua a articolului despre o înscenare juridică pusă la cale de securitate, în anii '50, căreia i-au căzut victime ofițeri și subofițeri ai armatei.

Colonelul Gheorghe Arsenescu, o celulă de la Jilava și maiorul Ion Dumitrache

„COMLOTUL VÂNĂTORILOR DE MUNTE” O FARSĂ JUDICIARĂ

CONSTANTIN VASILESCU

Din decembrie 1950, utilizând mijloace ingenioase și profitând de neglijența organelor de pază, deținuții au reușit să comunice în arestul de la Uranus. De asemenea, în mai 1951, după smulgerea declarațiilor compromițătoare, au fost transferați la Jilava unde, intenționat sau dintr-o eroare administrativă, Dumitrache și Mihăilescu au fost încarcerați în aceeași celulă, nr. 24, prilej cu care au putut analiza situația. Concomitent, maiorii au putut comunica și cu ceilalți cinci militari, în timpul ieșirilor la aer. Fiind interogați în legătură cu aceste contacte, ulterior au fost acuzați că s-ar fi pus de acord în vederea negării învinuirilor în fața instanței.

În mod oficial cercetările s-au definitivat la 20 iunie 1951, procesul verbal sintetizând exclusiv sarabanda declarațiilor care admit existența „complotului”. Pe scurt, conform acestui document, maiorul Dumitrache ar fi luat legătura cu Gheorghe Arsenescu, care l-a însărcinat cu „munca de cunoaștere a ele-

mentelor” favorabile din unitate. Mai departe, Dumitrache l-a racolat pe căpitanul Radu Ioan, alături de care i-a racolat ulterior pe Mihăilescu, Coștraș, Fircă și Mihăilescu. Împreună cu aceștia, prin intermediul lui Miron Grigore, ar fi participat la o a doua întâlnire cu Arsenescu, unde au discutat despre „planul ce urma să-l

pună în aplicare în momentul când izbucnea războiul, plan care avea ca obiective ocuparea instituțiilor publice din oraș [!] de către maiorul Dumitrache cu oamenii lui și să asigure păstrarea lor și a ordinii până la sosirea bandei lui Arsenescu”. În acest sens maiorul Dumitrache ar fi stabilit misiuni precise pentru fiecare dintre ei.

știe și l-am rugat să-mi pună răspunsul la closet [...] Îmi spunea în el că și el e bătut, dar nu știe ce să spună", relatează Ion Dumitrache.

...sau înscenare juridică?

„În ziua de 17 mai 1951 a fost adus la Jilava, în celula nr. 24, unde mă afluam eu, Dumitrache Ion, cu care am stat împreună până la 30 mai 1951. În acest timp am discutat următoarele: [...] a reușit să ia legătura prin ușă cu Radu Ioan și Mihăescu Constantin [...] și să-i întrebe ce au declarat ei, că pe el îl bate de îl omoară și nu știe ce să spună. Aceștia i-au răspuns că nu au declarat nimic. Până la urmă a trebuit să accepte formula unei organizații în legătură cu Arsenescu [...] Mi-a mai spus cum a declarat că am fost recrutați de el [...] Mi-a mai spus cum într-o noapte a fost luat într-o mașină și dus înspre Jilava [...] și întrebat sub amenințarea cu împușcarea dacă s-a întâlnit cu mine, cu Arsenescu. A răspuns că nu [...] Eu i-am comunicat cum după aceea am negat tot ce declarasem, că am fost lăsat o lună fără să fiu cercetat, pentru că după aceea susținând în continuare că nu este nimic adevărat, în ziua de 24 ianuarie 1951 să fiu bătut [...] Dumitrache Ion mi-a spus aici că și-a închipuit, pentru că i s-a spus imediat după aceea că eu am botezat vâna de bou: «știe tot, spune tot». Aici în beci a trebuit să recunosc încă o ședință ținută în același loc [...] și o altă întâlnire cu Ar-

senescu“, mărturisirea Nicolae Mihăilescu.

„În ziua de 13 decembrie 1950 mă găseam [...] în camera de lângă beci. La un moment dat cineva din beci a deschis ușa și s-a ridicat până sus pe trepte, bătând ușor în ușa care despărțea camera noastră de beci [...] Mi-a spus maiorul Dumitrache [...] că la anchetă este interogată asupra chestiunii Arsenescu, dar că până atunci el nu a spus nimic [...] Nu am vorbit prea mult, fiindcă eu eram în lanțuri în mijlocul camerei [...] Se plângea că îi este frig în beci, fiindcă este îmbrăcat în haine subțiri, de vară, așa cum îl arestase. Al doilea cu care am luat legătura a fost Malașincu Gheorghe [...] El mi-a spus că declară și ce nu a făcut, numai să scape de cercetări. Mi-a spus că a fost plecat în spital, unde a stat aproape două luni, că este încă bolnav mai rău ca oricând și ar vrea să termine mai repede, dar el știe prea puțin de organizație [...] În seara zilei de 18 februarie 1951 a fost adus altcineva în beci [Constantin Costrăș n.n.] [...] L-am întrebat ce a declarat până acum, iar el mi-a spus că mai mult nimic, deoarece i se cer lucruri pe care nu le cunoaște în legătură cu Arsenescu [...] Subsemnatul i-am spus că mie mi s-au cerut lucruri pe care nu le cunosc și

că pentru a termina cercetarea aș declara orice, am ajuns până acolo să afirm că am tras camionul la ușa magaziei de îmbrăcăminte și l-am încărcat cu efecte pentru Arsenescu [...] Luni 18 februarie a fost adus din nou Malașincu Gheorghe în beci. [...] Mi-a mai spus că e bolnav din ce în ce mai rău cu stomacul și acum se simte rău și cu plămânii și nu știe dacă mai scapă de aici [...] În acest moment am fost observat de planton care a intrat în cameră și l-a surprins și pe el ieșit din beci și urcat pe scări“, relatează Ioan Radu.

Incoerența și neconcordanțele anchetei, sarabanda recunoașterilor și retractărilor, neconfirmarea existenței „complotului“ prin declarațiile partizanilor grupului „Arsenescu“ sau menționarea clară a utilizării torturii ca mijloc de constrângere reprezintă tot atâtea probe în demantelarea acestei farse macabre. Deși a pornit de la câteva elemente concrete – arestarea plutonierilor Nicola, Bunel, Voicescu și Vasile, menționarea, sub tortură, a unor militari cu atitudini nu tocmai conforme cu ideologia comunistă, ancheta a avansat în direcția unei teorii a conspirației care nu putea fi susținută. Teama de „reacțiune“ și de Gheorghe Arsenescu însuși,

suspiciunea, lipsa prezumției de nevinovăție și, nu în ultimul rând, reflexele criminale ale regimului comunist au mobilizat instituțiile statului la instrumentarea unei înscenări judiciare. Au plătit cu viața majorii Ion Dumitrache și Nicolae Mihăilescu. ■

Fortul 13 Jilava

silnică, Constantin Costrăș și Atanasie Fircă la 18 ani muncă silnică. Cu toate că în motivele de recurs avocații au indicat numeroase vicii de procedură, precum și netemeinicia sentinței, recursurile, precum și cererile de grațiere înaintate ulterior de către Dumitrache și Mihăilescu au fost respinse.

Organizație anticomunistă...

Situația este clarificată în bună măsură de către însuși Gheorghe Arsenescu, la aproximativ un deceniu de la anchetarea celor șapte militari. Arestat în 1960, acesta declara că în momentul primei întâlniri pe care a avut-o cu Dumitrache în toamna târzie a lui 1948, maiorul i-ar fi relatat că se așteaptă să fie îndepărtat din cadrul armatei și împreună cu locotenentul Ion Ștefănescu „plănuiseră ca într-o atare situație să se refugieze amândoi în zona păduroasă dintre Godeni și Berevoiești, dar [...] aflând [...] că v-ați refugiat în munte [...], vă rog să primiți propunerea de a mă primi alături de dvs.” Mai departe Arsenescu afirma că Dumitrache „s-a oferit că-mi poate da câteva rânduri de efecte militare pentru echiparea câtorva din băieții cu care sunt împreună”. Zece zile mai târziu, cei doi s-au întâlnit din nou: „Ca și anterior, i-am precizat lui Dumitrache Ion că pentru iarna 1948-1949 plec la București [...] De la acea dată însă nu m-am mai întâlnit cu Dumitrache Ion, [...] despre care nu am mai aflat nimic din nicio sursă”.

Atât la proces, cât și în anchetă, în declarațiile în care a respins versiunea Securității, Dumitrache a negat o a doua întâlnire cu Arsenescu. O

Plutonierul Atanasie Fircă

Maiorul Nicolae Mihăilescu...

*Locotenent-major
Constantin Mihăescu*

posibilă explicație ar fi aceea că maiorul nu a dorit să furnizeze anchetatorilor elemente acuzatoare suplimentare, ținând cont și de faptul că legăturile dintre cei doi nu s-au concretizat. Însă un indiciu cert al înscenării este faptul că atât Arsenescu, cât și cei care l-au interograt nu invocă numele celorlalți militari anchetați alături de Dumitrache, în condițiile în care procesul verbal de încheiere a cercetărilor și sentința menționează întâlniri conspirative și atribuții specifice pentru fiecare.

Dar poate cea mai consistentă dovadă că a fost vorba de o înscenare ne-a fost furnizată de identificarea declarațiilor referitoare la contactele dintre cei șapte militari în cursul cercetărilor. Minuțiozitatea cu care au fost întocmite ne-a îngăduit pătrunderea tenebrei anchetei, probând faptul că declarațiile care susțin versiunea „complotului” au fost smulse de la cei în cauză prin intermediul amenințărilor sistematice (inclusiv cu moartea), șantajului și torturii extreme, care i-au adus în pragul epuizării fizice și psihice, în anumite cazuri chiar la granița nebuniei. O premeditare inteligentă sau poate chiar groaza prelungirii la nesfârșit a cercetărilor i-a determinat ca atunci când au fost chestionați să aștearnă în scris inclusiv situațiile limită în care s-au aflat.

„Între 24-26 ianuarie 1951, pe când mă aflam la beci și cpt. Radu Ioan în camera vecină beciului, am vorbit cu el prin ușă [...] Între 10-25 ianuarie 1951 am scris un bilețel locotenentului major Mihăescu prin care îi spuneam că sunt bătut și ținut în beci să spun ce legături am avut cu Arsenescu. Îl întrebam dacă el

Există și alte nume de monede de origine slavă.

Caragroș apare în secolul al XVIII-lea, pentru una dintre cele trei monede de argint care au servit drept etalon în sistemul monetar al Imperiului Otoman și care a circulat și în țările române în același veac. A avut diferite valori în diferite timpuri. La noi a ajuns prin bulgară (*karagro*). Varianta *caragros* a fost reconstituită de la *caragroș*, după cuvântul *gros*. Termenul a fost păstrat în poezia populară: *Vr'o trei pui de cazalnici/ Cu solzu cât caragrosu*.

Ughi, cu variantele *unghi*, *ugri* (plural), în provinciile carpato-dunărene, provine de la numele slav (*zlot ugorski* sau, prescurtat, *zlot ug*) pentru florinul sau ducatul unguresc bătut începând din secolul al XIX-lea. *Ug* este cuvântul slav prescurtat din *ug* [*úňěz*] „unguresc”. A avut valoare mai constantă în raport cu celelalte specii monetare. Apare în literatură în lucrarea lui N. Bălcescu *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*.

Talant este numele vechi slav al unei monede de origine îndepărtată, luată din gr. *talanton*. Apare numai în textele religioase și în *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir. După unele păreri, moneda nu a fost cunoscută cu acest nume.

Dinar, cu varianta *denar*, la originea îndepărtată, la romani, era o monedă de argint ce valora 10 ași. Preluată

O copeică

de Bizanț (*dinarion*) și de arabi (*dinar*), a desemnat diverse monede de argint sau monedă, în general. Din Bizanț l-a luat slavona (*dinari*). La noi este menționat încă din secolul al XIII-lea pentru diverse tipuri emise de banii Sloveniei, de austrieci sau de unguri. A existat și un dinar muntean, monedă de

argint bătută în monetăria proprie a Basarabilor (prima la 1365). În secolul al XVIII-lea a fost emis și un dinar de aramă. Azi este moneda națională într-o serie de țări arabe și monedă divizionară în Iran.

Pentru originea lui *patașcă* și *pitac* se dau diverse limbi slave. *Patașcă* este considerat împrumut din rusă (*pataška*), sau bulgară (*petak*), iar *pitac* este considerat împrumut din sârbocroată, *petak*, bulg. *petak*, rus. *pijatjak*. Al. Graur nu precizează din ce limbă slavă provine *pitac* (din slavonul *petak* „de 5”).

Cuvintele de origine slavă au circulat până la 1867, când se pun bazele sistemului monetar național. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Pastila de cuvinte

MONEDDE DE ORIGINE SLAVĂ

Academician MARIUS SALA

Continuăm prezentarea monedelor cu origine slavă, după cele poloneze și ucrainene, cu cele rusești.

Bumașcă, bilet de bancă rusească (rus. *bumaška*), a circulat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. *Carboavă*, cu variantele *cărboavă*, *caraboavă*, *caraboană*, *carborvan*, *carboanță*, *cărăboanță*, este termenul de origine rusă (*karbovet*), care a circulat la noi pentru rubla rusească în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Apare frecvent în literatura epocii (I. Creangă, D. Zamfirescu, I.L. Caragiale, M. Sadoveanu și alții).

Copeică, cu variantele *capeică* (în Moldova, *capie*); în Rusia, unde se numea *kopejka*, avea valoare de o sutime dintr-o rublă. A fost emisă ca

monedă de argint la 1585, devenită de bronz (1701). În perioada 1771-1774, administrația rusă a bătut în monedă de la Sadagura (sat din Bucovina, situat la 6 km de Cernăuți, încorporat din 1965 în oraș) o copeică de bronz pentru folosirea în țările române. Valora mai puțin de o para. Pieseile respective destinate ambelor principate aveau imprimate pe o față stemele alăturate ale Țării Românești și Moldovei, ca o recunoaștere a unității lor. A fost prima încercare de a crea un sistem bănesc unitar al țărilor românești.

Pol este, la origine, un

termen pentru „jumătate” și provine din rus. *pol'*, prescurtare de la slav. *polovina* „jumătate”. Avea valoarea de „20 de lei”. În trecut era o bancnotă de 20 de lei. Tot în trecut, era numele unor bancnote rusești sau franceze de aur, de valori diferite, care circulau și la noi. Al. Graur nu exclude, când discută originea lui *pol*, și o confuzie cu termenul francez *napoleon*. Apare frecvent în literatură. La I.L. Caragiale îl găsim în nuvela *Norocul culegătorului*: *Ce să vezi! Poli, galbeni, patace, franci, băncuțe...*

Sadagura și una dintre emisiunile bătute acolo

Rublă apare în Rusia în secolul al XIII-lea (*rublj*), iar la noi există din secolul al XVII-lea. Rubla a servit atât pentru plățile interne, cât și în schimburile internaționale din Europa răsăriteană.

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Rezolvarea problemelor de securitate națională nu aduce tot atâtea voturi cât mărirea salariilor și pensiilor ● Germania va porni un război când se va considera suficient de puternică ● MI5 avertizează: orice negociere cu Hitler este sortită eșecului ● Germanii disperați că britanicii nu se opun ferm planurilor lui Hitler ● Foreign Office întreabă la MI6 ce-i de făcut ● MI5 critică Guvernul ● Chamberlain dezamăgit de Hitler ● Cu Polonia nu se va mai repeta

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Politicienii britanici au fost, în perioada interbelică, principalii promotori ai politicii conciliatorismului. Putea fi oprit Hitler și evitat războiul dacă Marea Britanie și Franța se dovedeau ferme din prima clipă când Germania a încălcat acordurile încheiate la sfârșitul Primului Război Mondial?

Un lucru este cert, acum, după apariția celor două istorii oficiale ale principalelor servicii secrete britanice: Christopher Andrew, *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5), Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp., și Keith Jeffrey, *The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI+810pp.+32 pl. Cele două instituții au sesizat de timpuriu încotro se îndrepta cursul evenimentelor și au atras atenția (mai ales MI5) asupra pericolelor cedării în fața lui Hitler. De ce n-au ținut cont politicienii britanici care au condus regatul de acele avertismente? Probabil și pentru că, asemenea politicienilor de pretutindeni, s-au concentrat asupra problemelor cele mai presante, cele care aduc voturi. Amenințările la adresa securității naționale sunt luate în calcul, de obicei, când este prea târziu și istoria nu mai poate fi schimbată.

Dar să vedem ce și cum au informat serviciile secrete despre pericolul unui nou război în Europa.

În octombrie 1933, Hugh Sinclair, șeful MI6, îi spunea celui care conducea stația serviciului din Haga că, „dacă nu se produce un miracol“, în câțiva ani va izbucni un război între Franța și Germania.

Robert Vansittart, subsecretarul permanent al Foreign Office (funcționarul care nu se schimbă în Ministerul britanic de Externe odată cu venirea unui nou partid la guvernare), a fost cel mai constant susținător al eforturilor celor

RĂPEDI

2

1666. Un devastator incendiu izbucnește în această noapte la Londra. Orașul este mistuit în patru zile și jumătate. Ard 436 de acri (1 acru avea cca 4.000 m²), 13.200 de case, vechea catedrală Saint Paul, 86 de biserici mai mici, șase capele, 148 de spitale, aziluri și lazarete, trei dintre porțile cetății, patru poduri. 90% dintre londonezi rămân fără adăpost. Două mituri false, de altfel au circulat despre acest mare incendiu: că au murit doar câteva persoane, patru sau șase, și că orașul fusese golit de ciumă cu un an în urmă. Cifra morților, mai realistă, este de 8.000 sau 10.000 de morți, persoane ale căror rămășițe nu au fost găsite. Iar când a izbucnit focul, capitala de pe Tamisa avea încă 400.000 de locuitori.

3

1940. În virtutea legislației antisemite adoptate printr-un decret-lege din 9 august 1940, Ministerul Educației Naționale decide îndepărtarea din funcție, cu data de 1 septembrie, a zece evrei de la diferite facultăți, în majoritate asistenți sau preparatori. Alți 20 scapă deocamdată, intrând în categoria a doua, a celor naturalizați prin lege înainte de 1918. Conferențiarul Max Popper, de la Facultatea de Medicină din București, care ocupă postul de 21 ani, înaintează un memoriu în care arată că este „născut în țară din părinți născuți în țară”, tatăl are cetățenia din 1906, iar el însuși a participat ca medic la campaniile din 1916-1918 și 1919. Solicită de aceea să fie trecut la categoria a doua, unde drepturile dobândite se mențineau.

7

1733. Pentru onomastica lui Ivan Balakirev, bufonul ei favorit, dintre cei șase existenți la Curte, împărăteasa Anna Ioannovna poruncește să fie pregătite: „opt sticle cu vin alb și 12 cu vin roșu, 20 de vedre de bere, cinci vedre de miere, vodcă contrafăcută (sub această sintagmă disprețuitoare a existat în Rusia multă vreme coniacul; vodcăi i se adăugau zahăr caramelizat și esență de coniac, pentru aromă), două cupoane de stofă boierească, trei vedre de vin de duzină”. Țarina l-a moștenit pe Balakirev de la Petru cel Mare (mort în 1725), care, supărat pe insolențele lui, l-a alungat din Petersburg. Se spune că pe când era în surghiun, Petru I l-a văzut în oraș într-o caleașcă. „Tot aici ești? l-a întrebat iritat. Știi doar că nu mai ai dreptul să calci pe pământ rusesc. Cum ți-ai permis să încalci un ucaz al stăpânului tău?” Măscăriciul nu s-a pierdut cu firea: „Nici nu sunt pe pământ rusesc. Sunt pe pământul meu, care nu e rusesc și al cărui cetățean sunt. Acum sunt moșier polonez, am acte doveditoare, iar sub picioare am o fărâma de pământ polonez.” Și când țarul a privit jos, în caleașcă, a văzut o scândură așezată pe un strat de pământ.

21

1934. Un taifun se năpustește asupra orașului nipon Osaka, ocolit în mod obișnuit de asemenea nenorociri și, de aceea, total nepregătit. În centru, uraganul atinge 200 km pe oră, locuințele, dar mai ales școlile, făcute din lemn, rupându-se ca niște construcții de carton. Kyoto, Kobe, Tokyo sunt și ele afectate, dar la Osaka taifunul face aproape 4.000 de victime.

29

1379. Pe imașul comunei franceze Jussey, trei porci turbați se reped la băiețelul porcarului comunei și îl sfășie. Se iscă mare zarvă, turma de porci a comunei se amestecă, la îmbulzeală, cu a seniorului. Pentru a potoli revolta oamenilor, seniorul dispune deschiderea procedurii penale, închizând ambele turme într-o cocină. Dar, la scurt timp, și seniorul, și Primăria își dau seama că acest caz putea evolua rău pentru toți: judecata supremă o exercita ducele de Burgundia, care putea să nu fie mulțumit doar cu condamnarea vinovaților, adică a celor trei porci, ci să dispună executarea, „pentru complicitate”, a ambelor turme. O imensă pagubă, deoarece vânzarea cărnii animalelor executate era interzisă; se arunca la câini ori se îngropa la piciorul spânzurătorii. Așa că seniorul se duce personal în audiență la Filip cel Îndrăzneț, ducele Burgundiei, și obține înalta grație a complicilor porcilor criminali.

și să-i trimită avertismente severe. Spuneau și că armata germană nu era pregătită pentru război. Afirmatia lor era confirmată în timpul invadării Austriei, când o mulțime de vehicule militare germane au rămas în pană.

In mai 1938, Guvernul britanic dădea un avertisment Germaniei să nu se atingă de Cehoslovacia. Hugh Sinclair spunea, la 27 mai, că „germanii au încercat să pătrundă în Germania în week-end-ul trecut, dar pentru că am aflat ce pregăteau și datorită tămbălăului declanșat, și-au amânat planurile pentru moment”. La 18 iulie, un memorandum pregătit de MI6 arăta că planurile germane puteau fi cu greu anticipate, pentru că depindeau de voința

unui singur om, Hitler, dar toate informațiile indicau că se pregătea o criză pentru august sau septembrie. Informații similare seceau și de la Putlitz, prin Ustinov, căci diplomatul german fusese mutat la Haga. El avertiza că Hitler era decis să ocupe zona sudetă (*Magazin istoric*, nr. 4/1993). Informațiile proveneau dintr-o sursă excelentă: generalul baron Geyr von Schweppenburg, fostul atașat militar al Germaniei la Londra. Acesta i-a spus lui Ustinov: „Trebuie, pur și simplu, să-i convingem pe britanici să se opună cu fermitate [...] Dacă îi cedează acum lui Hitler, nimic nu îl va mai opri.”

În septembrie 1938, Guvernul britanic a primit un val de semnale alarmante privind intențiile germane în privința Cehoslovaciei. Cel mai categoric avertisment a venit de la însărcinatul german cu afaceri la Londra, unul dintre oamenii lui Vansittart. El a făcut o vizită secretă la reședința prim-ministrului britanic, fiind primit pe intrarea dinspre grădină, și i-a transmis lui Sir Horace Wilson, un consilier apropiat al premierului Cham-

berlain, că Hitler a decis invadarea regiunii sudete. A revenit a doua zi și a repetat mesajul către Lord Halifax, titularul de la Foreign Office. El a insistat să se transmită public un mesaj ferm de susținere pentru cehi, dar nu a reușit să își convingă interlocutorii. La 8 septembrie, Chamberlain anunța într-un cerc de apropiați planul lui secret de a negocia direct cu Hitler o rezolvare a situației. La 12 septembrie, MI6 trimitea un raport în care arăta că flota germană este pregătită de război și că atacarea Cehoslovaciei se va produce în intervalul 24-28 septembrie.

La 15 și 22 septembrie Chamberlain a zburat în Germania și s-a întâlnit cu Hitler. Este adevărat, nici Franța, nici U.R.S.S., cu care Cehoslovacia semnasese tratate de asistență, nu manifestau nici cea

mai mică intenție să îi vină în ajutor. Și în Marea Britanie s-a discutat intens asupra pașilor de urmat. Informațiile furnizate de von Schweppenburg arătau că Hitler decretase în secret mobilizarea generală din 25 septembrie și că era decis să obțină ceea ce dorea.

Pentru prima oară, Foreign Office cere MI6 un document care depășea atribuțiile acestui serviciu, așa cum erau ele reglementate: să furnizeze informații, urmând ca analiza finală să o facă instituția beneficiară. De data aceasta, i se cere serviciului de informații externe un punct de vedere. A rezultat documentul intitulat „Ce ar trebui să facem?”. Analiza intențiilor germane era foarte bine făcută și anticipa toți pașii următori, așa cum aveau să se petreacă până în 1941, inclusiv conflictul cu U.R.S.S. Soluția propusă însă era să se cedeze lui Hitler pe moment, pentru a câștiga timp pentru înarmare și pentru a consolida alianța cu Franța și eventual a-l atrage de partea lor pe Mussolini. Guvernul britanic

... și doi dintre oamenii săi: Wolfgang zu Putlitz (stânga) și Jona Ustinov, tatăl actorului Peter Ustinov

două servicii; mai mult chiar, și-a creat o rețea proprie de informații pentru a aduna date care să dovedească pericolul reprezentat de Germania. În mai 1933, el declara: „Actualul regim din Germania [...] va provoca un alt război european de îndată ce se va considera suficient de puternic”.

Vansittart povestea mai târziu că germanii care au colaborat cu el „considerau că dacă îi furnizau suficiente dovezi, va reuși să influențeze Guvernul britanic să se opună [planurilor lui Hitler]. Desigur, se înșelau, dar măcar am încercat.” Între cei mai importanți colaboratori a fost Wolfgang zu Putlitz, care lucra în cadrul ambasadei. El s-a împrietenit cu un ziarist german, Jona Ustinov, care fusese recrutat de MI5 după ce Vansittart îl prezentase lui Vernon Kell, directorul serviciului.

Informațiile despre pregătirile lui Hitler nu au lipsit. De la jumătatea anilor 30, MI6 a intensificat colaborarea cu colegii francezi. La un moment dat, se pare că britanicii depindeau în mare măsură de datele oferite de francezi. Ceea ce a avut și consecințe negative, căci francezii supraestima forța militară a Germaniei. Cifrele lor erau uneori și cu 20% mai mari decât cele obținute de britanici în privința numărului de avioane sau de tancuri de care dispunea armata germană. Britanicii au avut și posibilitatea unor evaluări directe. Astfel, în martie 1934, șeful secțiunii care se ocupa de aviație din MI6, Frederick Winterbotham, a efectuat o vizită în Germania, ca ofițer din Statul Major al Aviației Regale, ocazie cu care s-a întâlnit și cu Hitler. A putut să își facă o imagine clară despre planurile germane pentru dezvoltarea unei aviații

puternice. Informații au sosit și despre construcția unei mari flote de submarine, dar cei de la Amiralitate nu le-au luat în seamă, regretând apoi amarnic, după izbucnirea războiului.

Invadarea Renaniei (zonă demilitarizată, creată prin Tratatul de Pace de la Paris, din 1919) de către trupele germane, în martie 1936, a constituit prima încălcare fățișă de către Hitler a prevederilor tratatelor de pace. Interesant este că, în vreme ce ambasadorul german la Londra transmisese la Berlin că

guvernul Maiestății Sale avea să reacționeze față de acțiunea germană, reprezentanții grupului etnic german din Marea Britanie anticipaseră corect că nu avea să se producă o asemenea reacție. De altfel, și mai târziu, în octombrie 1937, Stewart Menzies, cel care i-a urmat în funcție

lui Hugh Sinclair, le declara colegilor francezi că Germania avea să ocupe Austria și să exercite presiuni asupra Cehoslovaciei, dar opinia publică din Franța și Marea Britanie nu va sprijini implicarea în acțiuni care să se opună intențiilor germane.

In iunie 1936 Vernon Kell a pus în circulație un document, care a fost probabil primul primit de Guvernul britanic în care se avertiza că orice negociere cu Hitler era sortită eșecului. „Nu se poate pune nicio bază pe vreun tratat semnat cu Germania sau Italia; orice obligație pe care și-au asumat-o poate fi denunțată fără vreun avertisment” se arăta în document.

În februarie 1938, Putlitz și Ustinov au avertizat că Hitler va ocupa Austria și apoi se va concentra asupra Cehoslovaciei. Ei cereau politicianilor britanici să adopte o atitudine fermă față de planurile lui Hitler

Robert Vansittart...

ALBERT SPEER, MANAGERUL DISPERĂRII

CHRISTIAN ȘTEFAN

Dispariția fizică a lui Fritz Todt, ministrul pentru Înarmare și Muniții, în plin război, la începutul anului 1942 (Magazin istoric, nr. 8/2012), a lăsat un gol imens la nivelul coordonării înzestrării armatei și al construcțiilor civile din cel de-al Treilea Reich. Succesorul avea să fie arhitectul Albert Speer (Magazin istoric, nr. 2-4/1971, 11/1982). Noul demnitar nu deținea nici experiența profesională și nici prestigiul dobândit în aproape un deceniu de Fritz Todt, dar avea să izbutească (sau, cel puțin, să revendice!) recuperarea parțială a deficitului de înarmare al Germaniei și, astfel, să amâne cu doi ani înfrângerea militară.

Este însă un merit cât se poate de îndoielnic atât pentru poporul german, cât și pentru istorie, în general. Parcă pentru a-i pune în încercătură pe biografi, niciun alt demnitar nazist nu a criticat cu atâta asprime ideologia, dar și practica politică a regimului a cărui agonie a prelungit-o.

Albert Speer a venit pe lume la 19 martie 1905, la Mannheim, în familia unui arhitect cu reputație, care își dorea ca fiul să îl urmeze în profesie. Conformându-se dorinței, tânărul Speer a studiat arhitectura la Karlsruhe și München, iar, din 1925, la Școala Tehnică Superioară din Berlin. Acolo a devenit discipolul profesorului Heinrich Tessenow (1876-1950), una dintre cele mai proemi-

nente figuri ale școlii de arhitectură germane, despre ale cărui lucrări nota, admirativ, că aveau o profunzime remarcabilă, dar, după cum au observat mulți specialiști, și o puternică notă de iraționalitate!

În 1928, după absolvirea studiilor, Albert Speer a devenit asistent universitar la catedra lui Tessenow, intrând, astfel, într-un cerc de prieteni arhitecți și artiști plastici cu o

viață dezordonată, din care femeile erau excluse.

Îngrijorat de mediul în care se mișca fiul, Speer-senior a insistat ca tânărul să se căsătorească. Atât de convingător a fost, încât, într-un final, Albert a cedat și și-a unit destinul (spre dezaprobarea mamei, ce nu era de acord cu originea socială a alesei) cu Margarete (Margret) Weber (1905-1987), fiica unui mic proprietar al unui atelier cu 50 de angajați.

și-a însușit acest punct de vedere, doar că Chamberlain a aflat că Hitler dorea acum ca și pretențiile poloneze și ungare față de Cehoslovacia să fie satisfăcute. Cabinetul britanic era gata să se opună, dacă și Franța i se alătura. Ceea ce nu s-a întâmplat și a rezultat Acordul de la Munchen.

La 7 noiembrie 1938, MI5 a prezentat o notă cu un punct de vedere complet diferit de cel susținut de MI6. Era probabil primul document care critica politica de cedare a Cabinetului. Nota a ajuns la Vansittart care fusese mutat în funcția, fără prea mare influență, de consilier diplomatic șef al Guvernului, care i-a transmis-o înlocuitorului său la Foreign Office, Alexander Cadogan, care a înmănat-o Lordului Halifax. Nota arăta că atitudinea Marii Britanii din timpul crizei sudete îl convinsese pe Hitler de slăbiciunile țării. Într-un grup de apropiați, acesta ar fi declarat: „Dacă eram în locul lui Chamberlain, nu aș fi întârziat nicio clipă să îmi pregătesc țara în cea mai drastică manieră pentru un război «total» [...] Dacă englezii nu introduc serviciul militar obligatoriu până în primăvara lui 1939, pot considera pierdut imperiul lor mondial. Este uimitor cât de mult ne ușurează democrațiile atingerea obiectivelor noastre.” Erau cuprinse și alte jigniri adresate de Hitler prim-ministrului britanic, în speranța că vor avea efect. Nota cădea într-un moment foarte tensionat, pentru că MI5 obținuse dovezi că purtătorul de cuvânt al premierului îi dăduse în secret asigurări lui Fritz Hesse, atașatul de presă al ambasadei germane, că Marea Britanie „avea să îi dea Germaniei tot ce cerea în anul următor”.

In aceeași lună noiembrie, MI6 elabora, la cererea Foreign Office, o prognoză privind intențiile lui Hitler. Se aprecia că avea să își continue avansarea spre Est, țintele următoare fiind Polonia, în primul rând, și România. În ianuarie 1939, Menzies vorbea încă despre faptul că Hitler nu se pregătea serios

de război. Existau și informații despre opoziția unor șefi militari, care considerau că armata germană nu era încă suficient pregătită.

La 19 februarie un Chamberlain euforic anunța că lumea se îndrepta către pace. Peste o zi, Vansittart îi trimitea Lordului Halifax o notă în care îi spunea că Hitler luase decizia de a lichida Cehoslovacia. La începutul lunii martie, el indica și intervalul în care avea să se producă evenimentul: 12-19 martie. La 11 martie, Kell îl anunța pe Cadogan că invazia se va produce în următoarele 48 ore. Peste

două zile și MI6 o anunța ca iminentă. Oricum, ei stabiliseră contacte cu omologii lor cehi din toamna anului trecut și organizaseră evacuarea arhivelor și a principalilor ofițeri.

Niciunul dintre aceste avertismente nu i-a convins pe Chamberlain sau Halifax de urgența situației. După ce trupele germane au intrat în ce mai rămăsese din Cehoslovacia la 15 martie 1939, la 18 martie Chamberlain declara: „Nu se poate pune bază pe nicio asigurare dată de liderii naziști”. În aprilie 1939, premierul britanic decidea in-

roducerea serviciului militar obligatoriu.

În luna mai 1939, Foreign Office a cerut ambasadelor din Berlin și Roma să răspundească zvonul că Marea Britanie avea să vină în ajutorul Poloniei, dacă era atacată. În iulie, MI6 pregătea un document fals privind o decizie a cabinetului de a considera drept motiv de război orice atac contra Poloniei.

MI6 obținuse încă din primăvara lui 1939 informații despre tratativele sovieto-germane, iar din iunie știa că acestea avansau foarte bine. Informația a fost privită cu neîncredere, așa că semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov i-a luat pe britanici prin surprindere. Din acel moment a devenit evident că războiul nu mai putea fi evitat, deși încă mai circulau informații despre conflictul dintre Hitler și generalii săi.

(Va urma)

Hugh Sinclair, șeful MI6

Dacă Hitler a avut un prieten, le declara Joachim von Ribbentrop procurorilor de la Nürnberg, atunci Speer se apropia cel mai mult de portretul-robot al acestuia

reziste, ele urma a fi realizate din piatră naturală, de felul celei folosite de romani.

Cu ocazia celei de-a patra aniversări a preluării puterii de către naști, la 30 ianuarie 1937, Speer a fost numit în funcția, creată special, de inspector-șef al lucrărilor de construcție a capitalei Reichului. Calitate din care a întocmit planurile de sistematizare a centrului Berlinului, care prevedeau lărgirea și reconfigurarea marilor bulevarde, la intersecția cărora urma să fie amplasată o piață enormă, cu un Arc de triumf și o arenă polivalentă, în principal destinată mitingurilor naziste, având o capacitate de 180.000 de locuri. Lucrările au început prin demolarea unor cvartale întregi și îndepărtarea populației evreiești din zonă. Acolo urma să fie instalate familiile celor demolați, precum și ale unor veterani naști, iar, după declanșarea războiului, și ale celor evacuați și strămutați în urma bombardamentelor.

După ce lucrările la Cancellaria Reichului, de care se ocupaseră, între timp, și alți specialiști, trenau, ele au fost finalizate, în timp record, tot de Speer, în 1939, stârnind admirația lui Hitler, care i-a cerut să păstreze ritmul alert. Speer a speculat situația și, acuzându-l pe primarul Berlinului că i-a frânat avântul, a obținut înlocuirea sa cu un ins docil, dispus să îi accepte toate inițiativele.

În octombrie 1939, Speer a fost împuternicit și cu coordonarea lucrărilor de construcții, în principal, din cele cinci *Führerstädte* (orașe ale Führerului): Berlin, München, Hamburg, Nürnberg și Linz. Nu și cu coordonarea altor construcții urbane din Germania și Austria, așa cum și-ar fi dorit. Mai mult, considerându-se că atribuțiile i se suprapuneau cu cele ale lui Todt, i s-a retras împuternicirea după numai șase luni, el rămânând să se concentreze doar asupra urbanisticii Berlinului.

Inițial, declanșarea războiului nu a afectat lucrările. Totuși, începând din octombrie 1941, o parte dintre echipele de tehnicieni și meseriași a fost trimisă la refacearea infrastructurii rutiere din Ucraina, unde a alcătuit „Comandamentul de Construcții Speer“.

Lăsați locul tinerilor!

Speer avea să îi succedă lui Todt în toate funcțiile: ministru al Înestrării Armatei; inspector general pentru apă și energie; inspector general al infrastructurii rutiere (și, implicit, șef al „Organizației

Todt“); împuternicit al lui Hermann Göring, veritabil dictator al economiei Reichului, în centrala sa de planificare; membru în diferite comitete interministeriale... Într-o măsură mai mare decât Todt (care cumulase funcțiile de-a lungul a șapte-opt ani), Albert Speer a realizat că îi era omeneste imposibil să le îndeplinească pe fiecare în parte. De aceea, păstrând funcția de ministru al Înestrării Armatei, a delegat atribuțiile aferente celorlalte funcții unor locuitori, cărora le trasa sarcini și care, periodic, îl informau despre mersul activității. De pildă, șef executiv la „Organizația Todt“ a fost instalat inginerul Franz Xaver Dorsch (1899-1986), iar la conducerea Inspectoratului pentru apă și energie a numit un consiliu format din specialiști. De asemenea, a procedat la întinerirea conducerii ministerului și a organizațiilor subordonate. Acolo unde conducătorii trecuți de 55 de ani nu au putut fi înlocuiți, i-a obligat urgent să numească un reprezentant cu puteri decizionale depline, care să nu depășească vârsta de 40 de ani.

Ca și Todt, Speer a ajuns repede la concluzia că situația dotării cu armament a armatei germane era catastrofală sub raport cantitativ și inegal competitivă, sub raport calitativ. Pentru remedierea ei a adoptat un set de măsuri utile, chiar dacă tardive, ce vizau planificarea unitară, creșterea volumului și raționalizarea producției de armament.

În primii zece ani de existență, regimul nazist nu a dispus de vreun oficiu central de planificare, deși, în 1934 și, respectiv, în 1936, fuseseră lansate planuri economice, iar

Treptat, grupul de prieteni a fost completat cu absolvenți și studenți de orientare nazistă, astfel încât înscrierea lui Speer în partidul nazist, în ianuarie 1931, a venit pe un teren pregătit (anterior, dorise să facă parte și din SS, dar fusese refuzat!). Tânărul arhitect (care din 1932 își deschisese propriul birou) a căutat să se facă util conducerii naziste, începând cu Joseph Goebbels al cărui protejat a devenit —, atât ca expert, cât și ca proiectant și executant al unor lucrări comandate de guvernele din landurile în care naziștii se aflau la putere.

După *Machtergreifung* (preluarea puterii politice de către naziști), în ianuarie 1933, traseul său profesional și politic avea să cunoască o ascensiune aproape neîntreruptă. La el avea să apeleze Goebbels, în intenția de a reamenaja clădirea ce adăpostea Ministerul Propagandei, al cărui conducător ajunsese (ianuarie 1933-aprilie 1945). În numai trei luni, conștiințios, Speer s-a achitat de sarcină. Încântat, Goebbels i-a încredințat și decorarea locației Congresului partidului nazist din septembrie 1933, de la Nürnberg. Acolo, Speer s-a folosit de steaguri cu svastică

supradimensionate, care erau luminate de proiectoare, amplasate de jos în sus, de așa manieră, încât să creeze imaginea virtuală a unei gigantice catedrale pe cerul nopții.

Ctitorii naziste, precum cele romane

La mijlocul anului 1933, Albert Speer i-a fost prezentat lui Hitler. Încă de la prima întâlnire, între cei doi s-a instalat o atracție reciprocă, bazată pe interese și preocupări comune. Speer era un tânăr arhitect valoros, capabil de reușite profesionale remarcabile, iar Hitler, care în tinerețe cochetase cu pictura și arhitectura, se credea, ca mai toți dictatorii, ctitorul unor construcții gigantice, megalomane, în primul rând la Berlin, capitala Reichului și gazda Jocurilor Olimpice de Vară din 1936, dar și la München, citadela începuturilor naziste. Relația dintre cei doi a mai avut însă și o componentă intimă, cu accente homo-erotice.

Speer, soț fidel și tată a șase copii, se plia, se plia, se plia, pe stilul de viață boemă în care se complăcea liderul nazist. Dacă Hitler a avut un prieten, le declara Joachim von Ribbentrop, fostul ministru de Externe, procurorilor de la

Dictatorul și arhitectul, în 1936

Nürnberg, atunci Speer se apropia cel mai mult de portretul-robot al acestuia. Führerul manifesta invidie, dar și admirație tainică față de semenii la nivelul calităților cărora nu avea cum să ajungă. Or, arhitectul din Mannheim îi era superior și prin origine socială, dar și prin educație și realizări profesionale. Întreaga carieră a lui Speer, dintre 1933 și 1945, avea să depindă dincolo de merite personale, intrigi de culise sau meandre ale istoriei de sprijinul șefului suprem al statului nazist, ceea ce i-a conferit o poziție aparte: aceea de a nu fi la concurență cu niciun alt politician pentru vreun post, ci doar eventual pentru favoarea conducătorului.

La început, colaborarea lor s-a menținut la un nivel strict profesional. Hitler l-a însărcinat cu continuarea lucrărilor de refacere a Cancelariei Reichului (sediul guvernului), după decesul arhitectului Paul Troost (1878-1934), căruia, inițial, îi fusese încredințată lucrarea, apoi cu efectuarea unor lucrări monumentale la Berlin, München, Nürnberg sau Hamburg. Führerul ctitoria, scria Speer într-un album de fotografii cu lucrări din acea perioadă, editat în 1936 în peste 100.000 de exemplare (un tiraj enorm pentru o lucrare de acel gen!). Cum lucrările trebuia să

Cu copiii, în 1942

„Treaba trebuie făcută bine și la timp!“

Volumul producției de armament a cunoscut, după opinia cvasiunanimă a cercetătorilor, o creștere ce a întrecut orice așteptări. Uimirea istoricilor a provenit din faptul că aceea creștere a avut loc în condițiile pierderii bazelor de materii prime din sudul Rusiei, dar și ale distrugerilor materiale de pe urma bombardamentelor. Dacă în privința primului aspect nu avea ce face, Speer a reușit să diminueze efectele ultimelor prin operațiuni de reconstrucție permanentă a orașelor și întreprinderilor afectate.

Stilul său de conducere era brutal-eficient: nu-l interesau nici constrângerile ideologice, nici scuzele sau justificările. „Treaba trebuie făcută bine și la timp!“, obișnuia să le spună subordonaților. Unul dintre ei își amintea că Speer puna presiune până scotea toată energia și se găseau soluții, adesea neconvenționale. Retrospectiv, Speer nota că îl fascina să exercite puterea de dragul puterii, să decidă în chestiuni mari, să dispună de milioane de

oameni și de miliarde de mărci.

Pe măsură ce războiul se îndrepta inexorabil spre înfrângerea nazismului, Speer, care abia împlinea 40 de ani, și-a pregătit terenul în vederea supraviețuirii. Mai întâi, s-a opus categoric tacticii „părjolirii pământului“ (ce implica distrugerea rețelilor militare și aruncarea în aer a instalațiilor industriale), preconizate de Hitler și alți lideri naziști. Mărturie a poziției sale stau două memorii, trimise lui Hitler în martie 1945, în care – sub pretextul unei iluzorii „recuperări grabnice“ a teritoriilor pierdute – se delimita de tactica sinucigașă. Apoi, prin intermediul unor politicieni din țările neutre, pe care îi cunoștea, a încercat să ia legătura cu autoritățile britanice, inclusiv printr-un plan disperat și destul de fantezist de deplasare în Groenlanda!

În guvernul-fantomă al amiralului Karl Dönitz (2-23 mai 1945), Speer a figurat ca ministru al Economiei și al Producției Militare. Arestat de trupele americane, a pozat în expert neangajat politic. În procesul de la Nürnberg, Speer a fost unul dintre puținii acuzați care și-au recunoscut – nu

În celulă

doar răspunderea, ci și vinovăția – dar numai în limitele atribuțiilor, și nu pentru faptele grave ale regimului nazist. Instanța l-a condamnat la 20 de ani de închisoare, începând de la 1 octombrie 1946, pedeapsă pe care, spre deosebire de demnitarii naziști de rangul al doilea, eliberată între 1950-1951, el avea să o execute în întregime.

Sentința a stârnit dezbateri foarte aprinse, forțele de stângă, dar și unii dintre condamnații la moarte socotind-o prea blândă, în timp ce segmente importante ale opiniei publice vest-germane au interpretat, în anii 1950, nepunerea sa în libertate ca pe un act de răzbunare pentru faptul că Speer împiedicase ca victoria Aliaților să se producă mai devreme.

După eliberarea în 1 octombrie 1966, Speer nu avea să mai joace niciun rol politic sau profesional. Și-a scris amintirile, vândute ca *best-seller* în R.F. Germania, dar a rămas o prezență publică discretă. A încetat din viață la 1 septembrie 1981, la exact 42 de ani de la primele focuri de armă de la frontiera germano-poloneză, care pfeafăseră declanșarea războiului. ■

La bătrânețe

Amiralul Karl Dönitz și Albert Speer

doctrina economică nazistă prevedea conducerea și controlul economiei. După impunerea Planului de 4 ani, în 1936, s-a constituit un compartiment de planificare centrală, însă cu rol limitat.

Pentru planificarea unitară în domeniul său de responsabilitate, Speer a obținut de la Göring atribuții exclusive, ca împuternicit al acestuia în ceea ce privea realizarea întregii producții de armament terestru. În 1943, tot el a preluat și producția de armament pentru marină, iar, în august 1944, pe cea pentru aviație (numindu-l pe generalul Erhard Milch, 1892-1972, fostul responsabil, în calitate de adjunct). Constatând că armamentul și muniția erau extrem de diversificate pe tipuri și subtipuri, Speer a acționat pentru raționalizarea și standardizarea producției, în favoarea câtorva tipuri ce se dovediseră eficiente pe front.

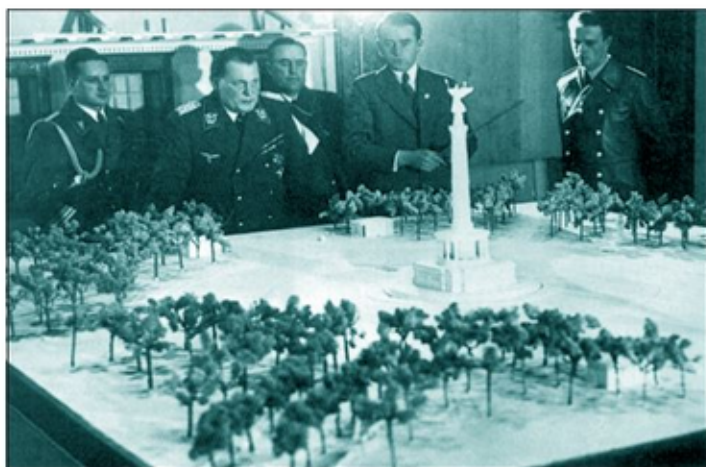
Pentru îndeplinirea sarcinilor, în cadrul ministerului, Speer a constituit o rețea de comisii centrale de specialiști

(ingineri, militari, economiști), căreia i se subordona, pe de o parte, subcomisii și grupuri pentru fiecare produs militar, iar, pe de altă parte, întreprinderile de aprovizionare și producție. Sistemul, denumit *Selbstverwaltung der Industrie* (autoadministrarea întreprinderilor industriale), reprezenta un stadiu nou de dezvoltare al *Wehrwirtschaft* (economiei militarizate), în care întreprinderile industriale mari care își arondau, ca subcontractanți, unele întreprinderi mici și mijlocii funcționau pe baza comenzilor de stat și purtau întreaga răspundere pentru respectarea termenelor de livrare și a parametrilor ceruți. Se marca, astfel, și o schimbare dramatică a politicii economice naziste, care, până în acel moment, se declarase apărătoarea intereselor întreprinderilor mici și mijlocii, care, în noile condiții, nu puteau supraviețui decât subordonându-se economic celor mari.

Pentru Speer, noile sarcini ale industriei presupuneau

consultarea permanentă cu cei implicați, motiv pentru care i-a și atras (dar fără retribuție) în nou constituitele comisii, subcomisii sau grupuri. Pledoaria pentru competență și apel, necondiționat, la specialiști (pe care îi lua inclusiv la întâlnirile cu Hitler!) i-a surprins neplăcut pe ideologii și militanții regimului nazist, antiintelectualist prin excelență. Numai gravitatea situației militare și trecerea de care se bucura la Führer au împiedicat reacții negative de anvergură.

În vederea extinderii volumului producției militare, Speer a intervenit pentru atragerea întreprinderilor de armament din țările ocupate, în special din Franța, Cehoslovacia și Ucraina, dar atât oficialii naziști din acele zone, cât și cei aflați în anturajul lui Hitler (începând cu Martin Bormann) i-au respins, sub diferite pretexte, solicitările. În noile condiții, lui Speer i-a rămas doar varianta intensificării producției militare interne, prin alocarea unor resurse materiale și umane suplimentare.

Hermann Göring și Albert Speer (în prim-plan în centru), examinând proiectul de transformare a Tiergarten, marele parc al Berlinului, în noiembrie 1938

Sublocotenent aviator Juli Alexandru (dreapta) cu un coleg de la Flotila de hidroavioane, Constanța, 1932

la Mamaia-Constanța, la 90 km de comuna natală.

Sublocotenentul aviator Alexandru Juli a pilotat aproximativ un an aparatele Flotilei de hidroaviație. La sfârșitul acestei practici, conducerea flotei l-a repartizat la Escadrila a III-a de bombardament. În anul 1932 Flotila de hidroaviație avea în dotare 26 de hidroavioane tip Savoia (59, 56-școală și 62 bis), repartizate în trei escadrile: cercetare, bombardament și școală.

Potrivit datelor aflate în Arhiva M.Ap.N., Flotila de hidroaviație militară era încadrată în perioada aceea cu 114 cadre militare, dintre care: doi ofițeri superiori, zece căpitani, 14 locotenenți, 25 sublocotenenți, 20 subofițeri, 22 sergenți, instructori, cinci maiștri militari, 16 maiștri

militari stagieri. Comandantul Flotilei era atunci comandorul Constantin Mândrescu. Pentru rezultatele obținute, o serie de piloți aviatori, printre care și sublocotenentul aviator Alexandru Juli, au fost avansați la gradul de locotenent aviator (Decret Regal, nr. 1.281 din 27 mai 1936).

În toamna anului 1938, locotenentul aviator Alexandru Juli a făcut parte

din echipajele Flotilei de hidroaviație care au participat la manevrele marinei militare în zonele Galați-Dunăre și Marea Neagră. Din păcate, în acel an Flotila de hidroaviație a avut mari pierderi în oameni. Printre cei zece zburători, piloți, observatori, mecanici dispăruți în diferite accidente aviatice, s-a numărat chiar comandantul Flotilei, comandorul aviator Constantin Negru, cel care pusese bazele hidroaviației militare române, în anul 1919. Între 22 octombrie 1938 și 11 iulie 1940, la comanda Flotilei s-a aflat comandorul Herman Wester.

Pericol de moarte!

După manevrele militare și alte misiuni îndeplinite, locotenentul aviator Alexandru

Juli a fost înaintat, prin Decretul Regal nr. 3.853/24 octombrie 1939, la gradul de căpitan aviator.

La 20 mai 1939 Ministerul Aerului și Marinei a comandat la firma Cantieri Aeronautice și Navale Triestini (CANT) din Monfalcone, Italia, 12 hidroavioane tip Cant Z 501, complet echipate de război.

În primul semestru al anului 1940, respectiv la 10 martie, au fost aduse în țară pe calea aerului șase hidroavioane Cant Z 501. Restul de șase, de același tip, au venit ulterior, pe măsură ce erau încercate și recepționate de partea română.

Pentru ultimul hidroavion Cant Z 501, Nr. 5, care urma să fie adus în țară, comandantul Flotilei de hidroaviație, comandorul Herman Wester, a ales să zboare alături de echipajul alcătuit din: pilot prim căpitan aviator Alexandru Juli, cu 713 ore de zbor la activ, mecanic de bord căpitan mecanic Vladimir Stângaciu și radiotelegrafist de bord maestru principal Aureliu Novac (ultimii doi participaseră la mai multe raiduri internaționale reușite, dobândind o bogată experiență în hidroaviație).

La controlul hidroavionului, motorul nr. 871 nu funcționa la parametri prevăzuți în documentație, fapt care a determinat demontarea și verificarea acestuia. La zborul de încercare, motorul a funcționat în perfecte condițiuni, conform declarației căpitanului mecanic Vladimir Stângaciu, care a făcut parte din comisia de recepție.

DE VEGHE ÎN TRE VAL ȘI VĂZDUH

Alexandru Juli și hidroavionul Cant Z 501

Ing. MIHAI POCORSCHI

Căpitanul aviator Alexandru M. Juli a văzut lumina zilei la Jurilovca (județul Tulcea), la 30 noiembrie 1907. Comuna este așezată pe malul lacului Razelm-Sinoe, la 15 km de Gura Portiței, unde începe Marea Neagră.

Populația Jurilovcâi este alcătuită, în majoritate, din ruși-lipoveni. Strămoșii lipovenilor au emigrat din Rusia imperială în partea de nord a Dobrogei (aflată până în anul 1878 sub dominația Imperiului Otoman), din cauza prigoanei la care au fost supuși, după reforma religioasă a patriarhului Nikon al Rusiei, începând din secolul al XVII-lea. Ocupația de bază a locuitorilor comunei era și este pescuitul.

După absolvirea Școlii elementare din comună, Alexandru Juli a urmat liceul „Principele Carol” din orașul Tulcea. A fost singurul elev din etnia ruso-lipoveană din comuna Jurilovca care a reușit să termine, în vara anului 1929, liceul sus-menționat. Când venea vara în vacanță la părinți, urmărea fascinat zborul hidroavioanelor militare care brăzdau cerul al-

bastru, în misiuni de patrulare. Câteodată hidroavioanele amerizau pe lacul Razelm și se apropiau de cherhanalele comunei Jurilovca.

După un an de practică

Zborul hidroavioanelor l-a cucerit pe elevul Alexandru Juli, determinându-l să devină aviator militar. În toamna

anului 1929 a fost admis prin concurs la „Școalele Militare pregătitoare și speciale ale Aeronauticii «Regele Carol al II-lea»”, instituție pe care a absolvit-o la 26 iunie 1931, fiind înălțat la gradul de sublocotenent. La 8 octombrie 1931, a obținut brevetul de aviator pilot nr. 334 A (Decret Regal nr. 2.164/1931). La solicitarea lui a fost repartizat la Flotila de hidroaviație de

comandorul Herman Wester, și pilotul căpitanul Alexandru Juli au decedat. Accidentul aviatic din 10 iulie 1940 s-a produs la orele 16.50, într-un lan de orz, în condiții atmosferice bune.

Comisia de anchetă (alcătuită din cinci membri, militari, ingineri, magistrați și un mecanic în hidroaviație, numiți prin ordinul Ministerului Aerului și Marinei nr. 10.315/11.07.1940) a cercetat la fața locului cauzele accidentului hidroavionului. La finalul cercetării, comisia a întocmit Procesul-verbal din 12 iulie 1940, în care a descris în detaliu evenimentul respectiv. Comisia, care s-a bazat, în principal, pe declarațiile căpitanului mecanic Stângaciu și a cinci martori oculari, a stabilit că accidentul s-a produs din pricina: 1) pierderii de benzină pe conductele de alimentare la carburator, ceea ce a dus la scăderea regimului de funcționare a motorului și la calarea acestuia la mică înălțime; 2) necoordonării și lipsei comunicării între membrii echipajului în timpul zborului.

La 12 iulie 1940 părinții căpitanului aviator Alexandru Juli au fost înștiințați de Primăria comunei Jurilovca că fiul lor a decedat într-un accident, lângă orașul Constanța. Vestea tristă s-a răspândit în toată comuna, pentru că Alexandru Juli era singurul bărbat din etnia ruso-lipoveană care devenise

Rămășițele hidroavionului Cant Z 501

pilot aviator militar și ajunsese la gradul de căpitan.

Cortegiul funerar a fost însoțit de colegii din Flotila de hidroaviație și de logodnica sa de etnie greacă, din Constanța. După ceremonia religioasă, efectuată conform datinilor bisericii ortodoxe de rit vechi, în fața casei natale și a bisericii, cortegiul funerar s-a îndreptat spre cimitirul comunei, unde coșciugul cu corpul neînsuflit al lui Alexandru, îmbrăcat în uniformă de căpitan aviator, a fost coborât în mormânt. În acest timp o grupă de militari a dat

onorul, trăgând în aer trei salve.

La ceremonia de înmormântare au participat sute de locuitori ai comunei, printre care, alături de părinți, mă aflu și eu, în vârstă de 11 ani; eram elev în clasa a VI-a la

Școala elementară.

După un an, părinții lui Alexandru Juli i-au ridicat un monument din marmură albă, pe care sunt gravate, sub fotografie, cuvintele: *Căpitan aviator Alexandru Juli (1907-1940)*. De asemenea, Liga Aeriană Română, în semn de omagiu adus acestui aviator căzut la datorie în serviciul ordonat, i-a ridicat un monument în fața Primăriei comunei Jurilovca, constând dintr-o pală de avion de culoarea cerului, încadrată de două plăci de marmură albă în memoria celor 51 militari români și ruși-lipoveni căzuți la datorie în Al Doilea Război Mondial, pe care scrie „În memoriam pentru fapte deosebite căpitan aviator Alexandru Juli (1907-1940)“.

De la tragicul accident aviatic au trecut 73 de ani. Ar fi indicat ca și Primăria comunei Jurilovca să adopte o hotărâre ca strada „Portului“, unde se află casa în care s-a născut și și-a petrecut copilăria, să poarte numele „Căpitan aviator Alexandru Juli“, cinstind astfel memoria acestui erou al hidroaviației militare române, care s-a jertfit pe altarul patriei la vârsta de numai 32 de ani. ■

Monumentul din fața Primăriei din Jurilovca

Decolarea hidroavionului a avut loc la 10 iulie 1940, în prima parte a zilei. A traversat Iugoslavia, zburând până la Poștile de Fier, la o altitudine de 1.800 metri. Trecând pe teritoriul României, hidroavionul a coborât la înălțimea de 300 de metri, zburând în condițiuni perfecte, până la Cernavodă.

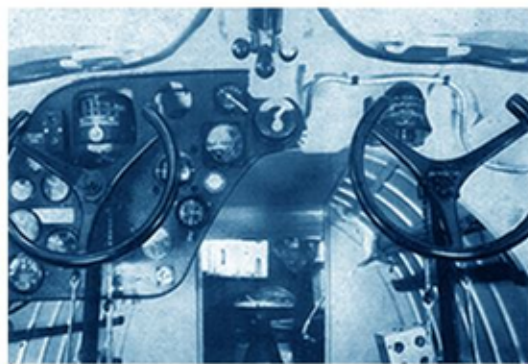
La Cernavodă căpitanul mecanic de bord Vladimir Stângaci a cerut pilotului Alexandru Juli să ia înălțimea de 1.600-1.800 metri, cea recomandată de pilotul italian de la Uzinele din Monfalcone. Acesta a răspuns că a înțeles, dar nu se știe din ce motive nu a executat urcarea la înălțimea solicitată.

În același timp, căpitanul Vladimir Stângaci a observat pe tabloul de bord că regimul motorului a scăzut. Din cauza acestei defecțiuni, a solicitat postului de comandă șefului de echipaj comandor Herman Wester – să ordone amerizarea imediată a hidroavionului, pe un lac din apropierea Cernavodei. Acesta a răspuns că a înțeles, dar a hotărât con-

tinuarea zborului până în regiunea Medgidia.

Mecanicul de bord a cerut insistent timp de cinci minute, prin semnale luminoase, aterizarea de urgență pe un lac în zona Medgidiei. Și de această dată postul de comandă a răspuns că a înțeles, dar pilotul Alexandru Juli a continuat zborul.

După depășirea Medgidiei, căpitanul mecanic Stângaci a constatat prezența vaporilor de benzină în cabina sa. Ca să nu se sufocă, a deschis ușa cabinei către cocă și a văzut în aceea clipă că pilotul căpitanul Alexandru Juli (probabil la ordinul șefului de echipaj, comandor Herman Wester) sărea din hidroavion, iar comandorul Wester, care stătea în picioare pe cocă, ținându-se de montanți, se pregătea și el să sară. Pus în fața acestui fapt, căpitan Stângaci a

Postul de pilotaj al hidroavionului Cant Z 501

coborât imediat pe scara de acces în cocă și a strigat către radiotelegrafistul Novac: „Pericol de moarte!”, trăgându-l către el.

În bune condiții atmosferice

În acest timp, hidroavionul, fără control la bord, mergea în zbor planat, schimbând ușor direcția spre stânga. Căpitanul Stângaci, intrând în cocă, a vrut să treacă la manșa hidroavionului pentru a-l redresa, însă a observat pe geamul lateral că flotorul stâng se afla la cca doi metri deasupra unui lan de orz. În această situație a renunțat la manevră și s-a retras în partea centrală, trăgând după el pe radiotelegrafistul Novac.

Comandorul Wester, care stătea în picioare pe cocă, a renunțat să mai sară și s-a fixat bine de montanții hidroavionului, lăsându-se pe vine. În acel moment hidroavionul s-a izbit puternic de pământ, sfărâmându-se, iar resturile s-au împrăștiat pe o distanță de 25 de metri. Au supraviețuit căpitanul Vladimir Stângaci și radiotelegrafistul Aureliu Novac, iar șeful de echipaj,

Alexandru Juli (stânga), în fața columbarului, cu doi colegi, locotenent Strâmbeanu și plutonier Mărgărit

murie s-a aflat în posesiunea familiei banilor Croației Zrinski, al cărei principal reprezentant, Nikola Šubić Zrinski, a contribuit, prin rezistența anti-otomană de la Szigetvar, din 1566, la menținerea autonomiei Transilvaniei.

Familia nobiliară Feštetić, care a deținut în posesiune feudală Medjimurie începând cu 1791, a fost până în 1923 și proprietara castelului Feštetić – cea mai importantă atracție turistică a regiunii, din Pribislavec, principală localitate unde trăiesc etnicii români băiași.

În plan lingvistic-educational, croații din Medjimurie au fost supuși politicii de maghiarizare de către autoritățile de la Budapesta, la fel ca și etnicii români din spațiul intracarpatic, în perioada dualismului austro-ungar. Astfel, s-a încercat acreditarea ideii că dialectul local kajkavian croat, similar cu dialectele slovene stiriene din

zonele nord-vestice învecinate, Prekmurje și Prlekija (aflate în prezent în componența Sloveniei), ar fi o limbă distinctă, care trebuie să cedeze locul limbii maghiare.

În plan etnic, Medjimurie a devenit locul unde, alături de populația croată autohtonă, s-a stabilit și ramura românilor băiași, având ca centru Pribislavec. La origine un amestec etnic de români și rromi, vorbitori doar ai limbii române, pe lângă limba oficială croată, băiașii nu se autoidentifică etnic cu rromii. Cu ocazia unei vizite pe care am întreprins-o la Pribislavec, în aprilie 2000, am constatat că băiașii localnici, pe lângă faptul că înjură doar în limba română, se autoidentificau drept vlahi băiași, adică români băiași. Însă băiașii au fost înscrși, la recensământul din 2001, în număr de 2.887, în categoria rromi. Din totalul de 118.426 locuitori, majoritatea populației este reprezentată de cei 112.746 etnici croați.

În plan cultural, carnavalul Fašnik, organizat anual în februarie, la Čakovec, se înscrie în aceeași serie de evenimente cu carnavalul concomitent din orașul port adriatic croat Rijeka, la care principala atracție o constituie Zvončari (clopotarii), din care fac parte și istro-românii din Žejane (în română Jeian), în zona Munților Čičarija, din nord-estul Istriei.

În plan culinar, întâlnim desertul langoš, servit în special cu ocazia târgului anual din Čakovec, de la cumpăna lunilor iulie-august, numit Porcijunkulovo. De asemenea, rulatele cu nucă (în croată Orehnjača) și cu mac (Ma-

kovnjača) sunt comune atât croaților din Medjimurie, cât și românilor din Banat.

Există o evidentă superioritate numerică a etnicilor croați 82.829 din totalul celor 90.387 locuitori recenzați în Medjimurie în 1910, față de cei numai 6.766 etnici maghiari. Regiunea a fost eliberată la sfârșitul Primului Război Mondial, de către trupele croate conduse de Slavko Kvaternik, și inclusă în cadrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (ulterior Regatul Iugoslaviei), prin Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920.

Predominanța numerică a croaților în fața maghiarilor în Medjimurie reiese atât în perioada de început a politicii de maghiarizare, harta etnică a lui Ignaz Hatsek din 1880 –, cât și în cea de apogeu a respectivei politici, recensământul din 1910, care a stat la baza așa-numitei „Hărți roșii” a lui Pal Teleki, prezentată de delegația ungară la negocierile de pace de la Trianon. Nici măcar „Harta roșie”, în care arealuri întinse erau considerate „albe”, adică nepopulate – în special în zonele locuite de ne-maghiari –, nu a putut masca majoritatea etnică croată din Medjimurie. Principalele trei localități Čakovec (în maghiară Csakortonya), Prelog (Perlak) și Donja Dubrava (Domboru) – erau prezentate ca majoritar maghiare. Însă o zonă semnificativă de la nord de Medjimurie, rămasă după Tratatul de la Trianon în componența Ungariei, era prezentată ca fiind locuită în majoritate tot de croați. Astfel, în 1910, cei 82.829 croați din Medjimurie reprezentau mai puțin de jumătate din totalul de 181.882 etnici croați de pe teritoriul Ungariei propriuzise (deci din afara Banatului

Biserica din Krizevci, unde a pierit Stjepan al II-lea, căruia i s-a reproșat comportamentul din timpul cruciadei de la Nicopole, din 1396

**Cetatea din Cakovec
și stema familiei Lackovici**

Dictionar istoric

Medjimurie (în croată Međimurje), cu o suprafață de 729,5 km² și o populație de circa 118.000 locuitori, este districtul (în croată županija) cel mai redus ca suprafață al Republicii Croația, dar și cel mai dens populat: 164,2 locuitori/km², bineînțeles cu excepția capitalei Zagreb.

MEDJIMURIE

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Situată în nord-vestul extrem al Croației, între râurile Mura la nord, Drava la sud (de unde derivă și etimologia denumirii Medjimurie, în croată „zona dintre brațele râului Mura“, în germană *Murinsel* – „insula Mura“) și granița cu Stiria slovenă, regiunea este un areal de tranziție pe multiple planuri. Geografic, face trecerea de la Câmpia Panonică la regiunile sub-alpine din Croația (Zagorje) și Slovenia (Stiria). Ca infrastructură rutieră, este traversat de autostrada A4, parte a Coridorului V, ramura B, de transport pan-european, asigurând legătura între Dunărea Mijlocie (Budapesta) și Marea Adriatică (portul Rijeka), via Zagreb. Ca infrastructură feroviară, asigură legătura între România (București) și nordul Italiei (Veneția), via Budapesta și Ljubljana, de la punctul de control al trecerii frontierei Kotoriba, înspre Ungaria, la Murska Subota, înspre Slovenia. Dialectal,

face parte din arealul kajkavian croat, care este mai apropiat de dialectul stirian al slovene decât de limba literară croată standard, bazată pe dialectul štokavian.

Medjimurie prezintă similitudini în plan istoric, cât și etnic, cultural și, nu în ultimul rând, culinar cu istoria noastră.

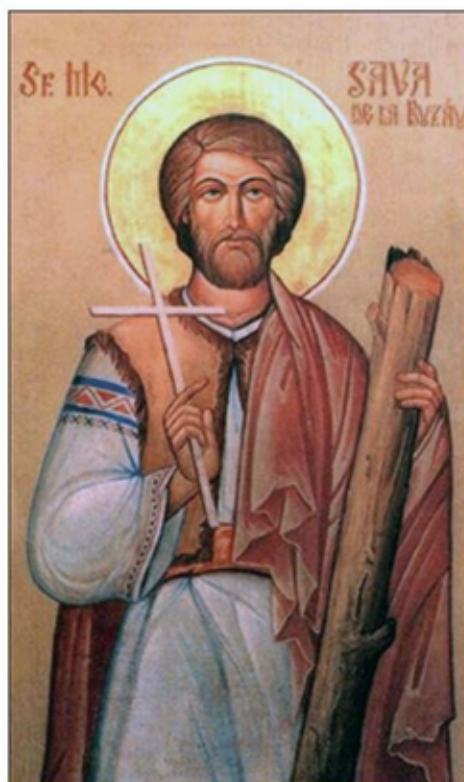
Astfel, în plan istoric, Medjimurie a făcut parte, ca și Transilvania, succesiv, din Regatul Ungariei, Austria, partea ungară din Austro-Ungaria, fără a fi vreodată inclus în componența Imperiului Otoman. Dar, spre deosebire de Transilvania, Medjimurie nu a beneficiat de un statut autonom în cadrul Ungariei, făcând parte integrantă din statul ungar propriu-zis, fiind inclus în comitatul Zala.

Medjimurie s-a aflat, în perioada 1350-1397, în proprietatea familiei de bani ai Croației Lackovici. Sub numele maghiarizat de Lackfi, reprezentanți ai familiei au deținut și dregătoria de vo-

ievod al Transilvaniei, între 1344-1376. Beneficiarul donației regelui ungar Ludovic I din 1350, Stjepan I Lackovici, a fost voievod al Transilvaniei între 1344-1350, urmat de Andrija, Dionizije al II-lea, Nikola, Mirko și, în fine, Stjepan al II-lea. Acesta din urmă, după ce a pierdut voievodatul Transilvaniei, a pierdut și Banatul Croației, posesiunea asupra Medjimurie și viața, prin masacrul comis de regele ungar Sigismund în Saborul (parlamentul croat) de la Križevci, din 1397.

Istoria arealului Medjimurie a fost, ulterior, influențată de regele ungar de origine etnică română Matia Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, care spre sfârșitul secolului al XV-lea a cumpărat ipoteca funciară deținută de familia nobiliară Celje și administrată de mănăstirea locală din Goričan.

Între 1546 și sfârșitul secolului al XVII-lea, Medji-

- Dacia romană sacrificată pentru protejarea Imperiului
- Religia creștină, un element fundamental pentru menținerea legăturilor cu Roma
- „Blânda captivitate” oferită de goți
- Constantin cel Mare primit cu brațele deschise
- Sf. Sava este exilat, dar o furtună îl întoarce
- Arestat în casa preotului Sansalas
- Eliberat de o femeie, refuză să fugă
- „Casa de protocol” a satului

Chipuri uitate

Sava Gotul, o reprezentare imaginară, și castrul roman de la Pietroasele

SANSALAS, UN PREOT STRĂROMÂN

RAMIRO DONCIU

În Viețile Sfinților se află înscrisă, la paginile cuvenite lunii aprilie, istorisirea despre patimile Sfântului Sava Gotul. La noi, românii, martirul este cunoscut ca Sfântul Sava de la Buzău, pe când ceilalți credincioși creștini, atât catolici (Acta Sanctorum 12, Aprilis III), cât și ortodocși (Sinaxarul constantinopolitan), îl numesc Sabas Gotul. Diferențe se află și între zilele înscrise în cele două calendare, catolic și ortodox (12, respectiv 18 aprilie), dar toată Biserica îl recunoaște, în fața datelor istorice de netăgăduit, ca fiind martirizat în Muntenia sau Gothia, cum era numită pe atunci acea parte a Daciei, recucerită pentru o vreme de Constantin cel Mare și cedată, după 332, vasalilor goți.

Împăratul Aurelian (270-275) a decis părăsirea Daciei traiane într-un moment în care era în joc însăși existența Imperiului Roman. Atacurile repetate ale dacilor liberi și ale goților, răscoalele daco-romanilor provocate de fiscalitatea excesivă, insuficiența trupelor necesare apărării

restului Imperiului de barbari făcuseră inevitabilă alegerea.

Pătrunderile neamurilor germanice venite de peste Nistru puneau în pericol nu doar Dacia, ci și Pannonia și Dalmația, de unde mai era doar un pas până la Roma. Apărarea Capitalei imperiu-

lui devenise nesigură, motiv pentru care Aurelian a poruncit înălțarea zidurilor (existente și astăzi!) în jurul centrului istoric al Cetății Eterne. Vulnerabile deveniseră chiar și provinciile bogate din răsăritul Imperiului. Astfel că Aurelian lăsa neadministrat un teritoriu puternic romanizat, ancorat

Miniatură otomană înfățișând confruntarea de la Szigetvár și statuia ridicată în amintirea lui Nikola Šubić Zrinski

autonom Croația-Slavonia), la care, pe principiul „divide et impera”, autoritățile ungare îi enumerau separat pe cei 88.000 de „bunivăși sârbi catolici”, de fapt un grup regional din Bačka și Baranja, originar din Hertegovina, aparținând tot națiunii croate.

Caracterul etnic majoritar croat al arealului Medjmurie fusese deja recunoscut și de românul bă-

nățean Aurel C. Popovici, om politic din anturajul moștenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, care în proiectul de

reorganizare pe baze federaliste a dublei monarhii din 1906, „Statele Unite ale Austriei Mari”, propunea includerea zonei în cauză în cadrul statului autonom Croația.

Ulterior, ca teritoriu iugoslav, Medjmurie s-a aflat, succesiv, în componența municipalității croate Varaždin, districtului majoritar sloven Maribor, Banovinei Sava majoritar croate, Banovinei Croației, Republicii Socialiste Croația, exceptând perioada ocupației puterilor Axei din 1941-1945, când arealul a fost încorporat Ungariei.

După proclamarea independenței Croației și Sloveniei față de R.S.F. Iugoslavia, la 25 iunie 1991, Medjmurie – ca teritoriu încorporat statului croat – s-a situat în zona de litigiu frontalieră cu statul sloven în sectorul râului Mura, care și-a schimbat cursul principal talvegul – în decursul a n i l o r . Frontiera a rămas nemodificată de pe vremea hărților cadastrale habs-

burgice, nemaicoincizând cu noul curs al râului, astfel că teritoriul croat se întinde și pe malul nordic.

Zona în litigiu situată între localitatea croată Štrigova, din Medjmurie, și cea slovenă învecinată Raskrižje – din subzona Prlekija, din cadrul Stiriei, a fost disputată de cele două republici ex-iugoslave încă din 1947, când etnicii sloveni din Raskrižje au solicitat cu succes realipirea la Slovenia, dar cei 70 de conaționali din Štrigova, care au solicitat același lucru, au fost asasinați de securitatea iugoslavă, UDBA.

Cea mai semnificativă dovadă a spiritului pro-european al locuitorilor din Medjmurie, a toleranței și respectului față de multiculturalitate și diversitate este reprezentată de faptul că în această *županije* s-a înregistrat cel mai ridicat procentaj de susținere a aderării Croației la U.E., cu ocazia referendumului organizat la 22 ianuarie 2012. Astfel, din totalul de 100.640 votanți, s-au prezentat la urne 52.133 – 51,80% –, dintre care 39.479 – 75,73% – au votat pentru aderarea Croației la U.E. Procentajul pro-U.E. din Medjmurie de 75,73%, sensibil superior atât rezultatului înregistrat la nivelul întregii Republici Croația 66,27% –, cât și celui din capitala Zagreb – 67,80% –, este o dovadă a consecințelor pozitive ale simbiozei multi-etnice, multiculturale, istorice, lingvistice și de civilizație al celei mai nordice, celei mai reduse teritorial, dar și celei mai pașnice unități administrativ-teritoriale a statului croat. Astfel, Medjmurie se dovedește a fi un areal pe deplin integrat ariei de valori a Europei unite. ■

Garda lui Zrinski păstrează memoria zilelor de glorie ale localității Medjmurie între 1546 și sfârșitul secolului al XVII-lea

Constantin și politica sa în favoarea creștinismului. Pe de altă parte, șefii goților și mare parte a poporului lor rămăseseră păgâni, doar puțini dintre oamenii de rând trecând la creștinism. Astfel că, între 369 și 372, Atanaric, hotărât să pună capăt răspândirii noii religii, a poruncit persecutarea creștinilor.

Relatarea patimilor Sf. Sava este cuprinsă într-o scrisoare care a însoțit resturile pământești ale mucenicului, pe drumul de la locul caznei și morții la cel al consacării ca sfânt al bisericii creștine, încă unitare în acea vreme. Datele istorice ne permit să ne imaginăm un mic cortegiu care a însoțit trupul neînsuflețit, pe un traseu ce începea în zona colinară a traseului râului Buzăului, trecea prin Dobrogea, pe la Tomis, și se sfârșea în Capadocia, pe atunci provincie de mare concentrare creștină. Izvoarele nu ne descriu în amănunt drumul parcurs, dar nu este greu de închipuit că el fie a luat calea mării, de la Tomis, fie a urmat uscatul, prin Grecia și Asia Mică. Între însoțitorii martirului ce urma să fie sanctificat se afla, foarte probabil, și Sansalas, preotul unui sat buzoian. Povestirea patimilor Sfântului Sava este cea care introduce notabilul personaj, după cum vom vedea, în istoria veche a României. Dar să vedem ce se spune în scrisoare...

După scurtul salut adresat, în numele Tatălui și al Fiului, de biserica din „Gothia”, celei din Capadocia și tuturor celor-

Împăratul Valens părăsea și el castrul de la Pietroasele

alte biserici, formulă tipică pentru corespondența creștină, se intra repede în subiect, printr-o sumară prezentare a copilului Sava. De neam got, de mic a fost destinat celor sfinte. Aspru la vorbă, dar liniștit în purtări, el s-a arătat mereu gata să facă bine. Odată cu începerea persecuțiilor și cu ordinul participării tuturor la sacrificiile practicate de cultele păgâne, mai marii comunității au încercat să-i păcălească pe șefii goți, pentru salvarea creștinilor din satul lor. Soluția: distribuirea de hrană pură, în locul celei trecute prin slujba religiei necreștine. Chiar și așa, tânărul Sava a refuzat hotărât să se atingă de ceva, declarând că impietatea rămâne oricum și cel care o comite nu poate fi creștin.

Gestul i-a atras, inițial, alungarea din partea sfatului comunității, dar, apoi, i-a fost permis să revină. Era însă prea devreme. La întrebarea auto-

rităților gote dacă a fost îndeplinit ordinul, bătrânii s-au grăbit să declare că nu mai aveau creștini în sat. Însă Sava i-a contrazis, afirmând public că este creștin. Ca reacție, cei care îi ascunseseră pe ceilalți credincioși i-au transmis șefului got că nu mai rămăsese decât un creștin: Sava. Curios, gotul a vrut să-l vadă pe cel care nesocotise hotărârea. I se prezintă un sărăntoc. Exilat din nou, Sava s-a îndreptat spre comunitatea unde păstora un anume Gouththihas, cu care ar fi vrut să petreacă sărbătorile de Paște. Dar, pe drum, a avut o viziune, prin care i s-a cerut să revină în satul natal, la Sansalas, preotul locului.

După Paște, acolo a apărut, în fruntea unei cete de războinici, și Ataridus, fiul unei căpetenii gote de neam re-

Tezaurul de la Pietroasele,

solid de imperiu prin infrastructură (rețeaua de drumuri, urbanizarea localităților mai importante) și prin legăturile interumane puternice, care puteau supraviețui fără ajutorul legiunilor sau prezența fiscalului imperial, permanentizate datorită fondului de civilizație romană pe care se născuseră.

Despre un element fundamental al menținerii legăturilor Daciei post-traiane cu imperiul s-a vorbit mai puțin: religia creștină în curs de răspândire. Îmbărbășarea noii religii de către tot mai mulți romani, inclusiv din armată, îl determinase pe împăratul Dioclețian (284-305) să decreteze, în 303, persecutarea tuturor celor care nu voiau să se dezică de Cristos. Până la urmă, decretele de persecuție au eșuat, dar în perioada în care mulți creștini erau supuși caznelor sau își pierdeau chiar viața, o parte a lor, uneori cu rude și prieteni, s-a refugiat la nord de Dunăre. Acolo se putea trăi la fel ca în imperiu și, în plus, rămăneau aproape de casă, în așteptarea unor vremuri mai bune. Refugiații aduceau cu ei noua credință într-un teritoriu în care trăiau, deja, creștini, sporind numărul credincioșilor lui Cristos.

După 275, pe pământurile fostei Dacii traiane se instaurase dominația gotă, aflată mai mereu în stare de război cu imperiul. Era firesc ca goții să-i primească fără teamă pe creștinii care fugeau din calea autorităților romane și să le ofere o „blândă captivitate”, după cum s-a exprimat, prin

Împăratul Aurelian s-a retras din Dacia

337-338, episcopul Eusebius din Cezareea (265-339), apropiat al lui Constantin cel Mare (306-337).

Romanii însă, construind un nou pod peste Dunăre, în anul 328 (de la Oescus, Bulgaria, la Sucidava-Celei, jud. Dolj), trecând Oltul, din Dacia Malvensis (Oltenia pare să nu fi scăpat controlului militar roman după 275) și, din nou, Dunărea, din Scythia Minor (Dobrogea), au reușit să-și reinstaureze controlul militar și administrativ direct în niște teritorii care nu fuseseră niciodată complet rupte de imperiu. Împăratul filocreștin Constantin cel Mare era primit cu brațele deschise de nord-dunărenii care sperau să fie alungați definitiv și goții, învinși fără drept de apel în 332. Reintegrarea Munteniei în imperiu s-a făcut repede. Pentru asigurarea teritoriului, Constantin a înălțat „Brazda lui Novac”, un val de apărare la poalele Car-

paților Meridionali, întins din Oltenia până spre sudul Moldovei, și a construit mai multe castre, dintre care cel mai important era la Pietroasele, jud. Buzău.

Activitatea economică, în formele specifice imperiului, a început, din nou, să prindă contur. Viața religioasă creștină și-a consolidat organizarea. Dar Constantin a considerat că era mai înțelept să-i lase, în continuare, pe goți să stea pe pământul Munteniei, devenind, astfel, apărătorii imperiului în acea parte. Cel puțin așa se angajaseră barbarii, care, o vreme, și-au și respectat cuvântul.

După moartea împăratului, relațiile cu goții au devenit mai nesigure. Castrul de la Pietroasele, de pildă, a fost părăsit de împăratul Valens (364-368), pe la începutul domniei. Chiar între goți izbucneau mereu dispute, unele ducând la război. Așa s-a întâmplat între Atanaric (?-381) și Fritigernus (?-cca 380), conducătorii triburilor gote ale tervingilor, deveniți rivali. Fritigernus i-a cerut sprijinul lui Valens, care l-a ajutat să-l înfrângă pe Atanaric. Drept mulțumire, spun Părinții Bisericii, el ar fi trecut la creștinism.

Atanaric nu s-a lăsat păgubaș și, stăpân în zona de curbură a Carpaților, a socotit de folos să împiedice răspândirea creștinismului printre supușii lui goți, pe considerențul că orice creștin era un aliat al Imperiului Roman. Ideea era mai veche, la nașterea ei contribuind decisiv împăratul

satului. Sansalas ar fi fost ușor de găsit, dar persoana lui nu interesa, pentru că nu era got! La fel se prezenta situația și cu preotul Guththikas dintr-un sat vecin.

În afara scurtelor formule introductive, adăugate ulterior, este ușor de observat că textul de bază este unitar stilistic, semantic și de compoziție. El pare să fie scris de o mână sigură, a unei persoane instruite care, după cum reiese din mulțimea de amănunte, a asistat la eveniment, completându-și relatarea și cu unele detalii auzite chiar de la Sava. Un exemplu în acest sens poate fi viziunea avută de Sava în drumul său spre Guththikas, dar ea se limitează la apariția ființei supranaturale. La urma urmelor, nu trebuie să ai stofă de martir, ca să fii întors din drum de către o furtună puternică, foarte posibilă din punct de vedere meteorologic la jumătatea lunii aprilie! Lui Sava i s-a părut că percepea un semn divin, care îi cerea să nu continue drumul. Dar, după cum se vede, nici chiar el nu a fost prea convins de acel semn, de vreme ce a fost nevoie de o vijelie (reală, fără îndoială) să-l întoarcă din drum. Putem

să fim convinși că episodul nu a fost inventat, iar Sava, de cum a sosit, i-a povestit lui Sansalas ceea ce credea că văzuse.

Alte exemple sunt legate de viața comunității unde se desfășoară povestea: sătenii care i-au ascuns pe vecinii creștini; adăpostirea trimi-

șilor autorităților gotice în „casa de protocol“ (cine ar fi crezut că tradiția este atât de veche!); găzduirea șefului Ataridus în alt loc (probabil acasă la unul dintre mai-marii satului, unde confortul era, desigur, altul); dezinteresul simplilor executanți pentru ducerea la capăt a ordinelor superiorilor...

Toate ne dezvăluie un text de bază încă neprelucrat pentru a fi adaptat canoanelor bisericii paleocreștine. Satul unde se desfășoară acțiunea este unul destul de mare ca populație și suprafață, clar divizat din punct de vedere social. Comunitatea creștină, încă în minoritate, dispunea de un preot, care deținea o casă. Nu știm dacă nu cumva locuința era folosită și pentru cultul religios. Poate că da, atâtă vreme cât războinicii goți nu s-au atins de ea. Este de remarcat, apoi, graba cu care a fost redactată scrisoarea de însoțire a unor resturi pământești, a căror descompunere era în curs. Dată fiind lungimea drumului ce trebuia străbătut, elementul nu putea fi scos din calcul.

Textul original s-a păstrat în două manuscrise, aflate la Vatican (începutul secolului al

X-lea) și la Veneția (secolele X-XI), ambele redactate în limba greacă. Bănuim, desigur, că autorul descrierii, atât de sugestiv prin naturalețe, este preotul Sansalas. Cei mai mulți dintre istoricii care au studiat problematica au fost de acord cu această ipoteză. Martorul ocular instruit, care a redactat cuprinsul misivei Bisericii din Gothia către Biserica din Capadocia, nu putea fi decât acesta, străbătând cu multă carte, despre care avem știre din *Viețile Sfinților*, datorită acelei scrisori databile în primăvara anului 372.

In final, ar fi cazul să mai adăugăm ceva: toate datele istorice rămase până astăzi ne conduc la concluzia că satul se afla nu departe de râul Buzău, cel mai probabil în depresiunea Pătlăgele și în zona vestigiilor rupestre paleocreștine din arealul Peștera lui Iosif, Peștera lui Dionisie, Piatra Îngăurită, Gura Tătarilor, ansamblul Aluniș-Nucu. De ce chiar acolo?! Cercetările arheologice și de istorie medievală au revelat că, fără dubiu, câteva dintre urmele de locuire (în principal, bisericuțele în stâncă, foste

sau încă în funcțiune) indică începutul existenței lor în primele secole ale erei creștine. Altele sunt chiar mai vechi, databile până în preistorie. Un loc mai potrivit cu faptele descrise în patimile Sfântului martir Sava Gotul nu se află pe cursul râului Buzău. ■

Peștera lui Iosif

gesc, cu scopul de a verifica executarea poruncii. Sava a fost găsit dormind în casa lui Sansalas, ambii fiind arestați. Pentru Sava, începea martiriul propriu-zis: a fost schingiuit, legat și pus sub pază în casa unde erau găzduiți războinicii goți. Numai că o femeie din sat, ce trebuia să poarte de grijă, l-a eliberat. În loc să fugă, Sava a ajutat-o la treburile. Este ușor să ne închipuim uimirea războinicilor goți când, trezindu-se, au dat cu ochii de cel abia schingiuit, care acum trebuia liber. A fost din nou imediat legat, atârnat de grindă și pus să consume carne impură. Deși ar fi putut, astfel, scăpa de la moarte, nu s-a speriat, refuzând „spurcarea”. La fel, și Sansalas a refuzat să atingă acea carne, cerând să fie executați amândoi. Mai mult, Sava s-a revoltat, aducându-i injurii lui

Dioclețian, persecutorul creștinilor din imperiu

Ataridus. Aflând de sfidare, gotul a poruncit să fie ucis.

În istorisire își face loc și o nedumerire a lui Sava, extrem de interesantă: „Cu ce-a greșit preotul, dacă el nu trebuie să moară cu mine?”. „Nu e treaba ta!” – i-au răspuns scurt și răspicat călăii. Crezându-l nebun, i-au oferit încă o dată scăparea, convinși că Ataridus, care nici nu se deranjase să participe la execuție, nu va afla niciodată că ordinul nu îi fusese îndeplinit. Dar, disprețuitor, Sava a refuzat. A fost legat de un trunchi și aruncat, cu capul în jos, în râul Buzău. Trupul revenit pe mal a fost recuperat și, prin grija creștinului Iunius Soranus, *dux Scythiae*, a fost trimis în Capadocia.

Povestea martiriului lui Sava, deși succintă, ne permite să înțelegem mai bine câteva aspecte ale dominației gote asupra Munteniei din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Astfel, noii stăpâni erau conștienți de legăturile puternice ale populației autoh-

tone cu imperiul, consolidate de extinderea, de neoprit, a creștinismului pe ambele maluri ale Dunării. Cei care nu erau goți nu erau vizați de persecuții și, chiar dacă erau creștini, respectiv aliați ai imperiului prin definiție, erau lăsați în pace. Când trimișilor autorității gote le-a fost prezentat numai creștinul Sava, persecutorii nu au părut cătuși de puțin interesați și de existența vreunui preot creștin. După izgonirea lui Ulfila (310-383), inițiatorul creștinării goților și a fidelilor săi peste Dunăre (348), pro-

babil că posibilitatea existenței vreunui preot got era exclusă. Chiar dacă nu era got, un preot era, din oficiu, un „instigator” la dreapta credință. Totuși, Sansalas a fost arestat doar în momentul când a fost prins în flagrant delict, cum am spune astăzi, adică găzduindu-l pe Sava, gotul creștin căutat. Chiar și așa, casa lui Sansalas nu a fost distrusă sau confiscată. Preotul nu a fost schingiuit, ci doar legat, pentru a asista la supliciul lui Sava, și, apoi, eliberat. Cu siguranță, povestirea ne-ar fi spus dacă ar fi fost și el martirizat. Dar a fost lăsat să plece, cum ar fi putut să o facă și Sava, dacă ar fi vrut. Deși creștinii deveneau tot mai numeroși, fideli lui Cristos erau încă o minoritate, ce putea fi lesne ascunsă, pentru a fi protejată, de către majoritatea păgână a satului. Însă trebuie să subliniem, încă o dată, că războinicii goți nu căutau creștini din casă în casă, ci se mulțumeau cu declarația formală a mai marilor

dovadă a trecerii pe aici a goților

lui și, de asemenea, chitare și harpe pentru cântăreți. Nicio dată nu i s-a adus lui atâtă lemn roșu, nici nu s-a mai văzut până în ziua de azi⁽⁴⁾, santalul, pietrele prețioase, dar și unele animale exotice (precum maimuțe sau păuni). Dar a doua serie de texte nu poate intra în discuție, întrucât acolo era vorba despre expediții în ținuturi îndepărtate, or, lemnul prețios cu predilecție, cedrul – provenea din Fenicia, făcând obiectul schimburilor comerciale frecvente.

În ceea ce privește a treia serie de texte, referitoare la flota din Tyr navigând alături de cea a lui Solomon, ea ar

Benito Arias Montano

contrazice-o pe prima, în care era vorba despre două flote distincte. Dacă marea pomenită era Mediterana, prezența

navelor lui Hiram ar fi fost logică. Însă ar trebui să presupunem că regele fenician l-ar fi ajutat pe Solomon în întreprinderile sale navale din Marea Mediterană.

În timp ce textul despre livrarea de lemn de cedru presupune, dimpotrivă, că Hiram ar fi dorit să își rezerve monopolul transportului maritim. Dacă acel text se referă însă la Marea Roșie, înseamnă că regele fenician își avea flota acolo. Or, înainte de încercarea faraonului Nechao de a construi un canal care să le lege, nu exista nicio legătură între Marea Mediterană și Marea Roșie. Este puțin probabil ca Solomon să-i fi acordat deci lui Hiram acel privilegiu.

Dimpotrivă, pentru a avea acces la Marea Roșie, fenicienii aveau nevoie de o alianță cu regatul Israelului, deoarece canalul faraonului egiptean Nechao nu era terminat. Colaborarea atât de necesară explică, astfel, organizarea expediției spre Ofir.

India, Africa, America de Sud?

Existența misterioasei țări a fost atestată și de un document epigrafic, un ostrakon (ciob ceramic sau cochilie), datat în jurul veacului al VIII-lea și găsit, în 1946, la Tell Qasile, pe coasta mediteraneană a Levantului. Inscripția menționează aurul din Ofir: „aur din Ofir pentru Beth Horon, 30 șekeli”. Obiectul atestă deci nu numai existența ținutului, ci și prezența aurului.

Conform cercetărilor actuale, primele săpături pentru realizarea unei căi de legătură între Nil și Marea Roșie datează din jurul secolului al XIX-lea î.H., din timpul celei de-a XII-a dinastii și al faraonului Sesostriș al III-lea. După ce lucrările au fost, pare-se, abandonate, spre anii 600 î.H., după spusele istoricului grec Herodot, faraonul Nechao al II-lea (610-595 î.H.), aflat în conflict cu Nabucodonosor, le-a reluat, gândind că i-ar fi fost extrem de utilă o cale pe apă, de altfel, și mult mai scurtă, dar și mult mai sigură cu Extremul Orient. În primii ani de domnie, Darius I (522-488 î.H.) i-a încredințat geografului și navigatorului Scylax o dificilă misiune, aceea de a coborî pe Indus și a găsi o cale maritimă care să conducă spre Egipt. Utilitatea canalului, uitat pentru o scurtă perioadă, a fost readusă în discuție. În scurt timp, lucrarea a fost finalizată. Darius a ordonat și inscripționarea mai multor stele, care să menționeze lucrarea, precum cea descoperită de diplomatul și antreprenorul francez Ferdinand de Lesseps (1805-1894), în timpul lucrărilor la Canalul de Suez (*Magazin istoric*, nr. 8,9/1977), la Kabret, pe care stă gravat: „Regele Darius a spus:

Una dintre stelele inscripționate de Darius

sunt un persan. În afara Persiei, am cucerit Egiptul. Am ordonat ca acest canal să fie săpat pe râul numit Nil, care curge în Egipt până la Marea ce începe în Persia. Când acest canal a fost săpat așa cum am ordonat, navele mele au mers din Egipt până în Persia, așa cum am dorit-o”.

Enigme ale istoriei

Despre Ofir, menționat în scrieri antice, nu se mai știe astăzi prea multe. Conform Bibliei, regii Hiram din Tyr (secolul al X-lea î.H.) și Solomon, al Israelului (970-931 î.H.), au organizat o expediție maritimă pentru cucerirea sa. Întrebarea rămâne însă unde se afla, de fapt, acel miraculos tărâm?!

De-a lungul timpului, cercetătorii au emis mai multe ipoteze...

Inscripție care amintește de ținutul Ofir și aurul său

Regele Solomon, reprezentare din biserica ortodoxă din Hajdudorog, Ungaria

OFIR, ȚARA DE AUR

CARMEN GAVRILĂ

Cele două capete încoronate ale Tyrului și Israelului se pare că au pus bazele unei alianțe câștigătoare pentru amândouă: Hiram i-ar fi oferit lui Solomon pentru construcția palatului regal și a templului lui Iahve meșteșugari și mărfuri prețioase (printre care lemn de cedru sau aur). În schimb, Solomon i-ar fi promis furnizarea anuală de ulei și grâu.

Sursele biblice menționează și expedițiile comune navale care ar fi fost organizate de cei doi regi, cu destinația Ofir, de unde s-ar fi adus diverse mărfuri, printre care și aur. Ele sunt men-

ționate atât în *Cartea Împăraților*, cât și în cele două cărți ale *Cronicilor biblice* (care, inițial, au alcătuit o lucrare unitară, cunoscută în ebraică sub numele de „evenimentele zilelor”), dar cele trei surse oferă informații diferite și contradictorii.

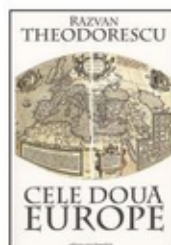
Cedrul limpezește presupunerile

În primul rând, apare o incertitudine cu privire la destinația propriu-zisă. Prima serie de texte localizează punctul de plecare al expediției în portul Ezion-Geber,

golful Aqaba (Marea Roșie), destinația fiind Ofirul. A doua serie pomenește și de mărfurile aduse din Ofir; în timp ce a treia nu mai menționează deloc acea țară, ci doar o flotă din Tarsis (probabil un oraș sau o țară).

O altă incertitudine este legată de menționarea produselor aduse de acolo. Dacă prima serie de texte vorbește în special despre aur, în a doua, regăsim doar lemnul prețios, în timp ce a treia adaugă aurului, argintul, fildeşul, „lemnul roșu” (cedrul: „Și a făcut regele din acest lemn roșu balustrade pentru templul Domnului și pentru casa rege-

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Răzvan Theodorescu – CELE DOUA EUROPE**

Editura Enciclopedică, București, 2013, 355 pp.

● **Nicolae Iorga – DISCURSURI PARLAMENTARE (1919 – 1923), VOL. II** (îngrijirea textului, pref. și note de Georgeta Filitti) – Ed. a II-a

Editura Mesagerul, Chișinău, 2012, 884 pp.

● **1862-2012: DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ** (sub egida Ministerului Afacerilor Externe și a Institutului Diplomatic Român)

Editura Monitorul Oficial R.A., 2012, 71 pp.

● **DOCUMENTELE ANEXĂRII BASARABIEI. CORESPONDENȚA DIPLOMATICĂ PARIS – SANKT PETERSBURG** (editată de Centrul de Studii pentru Resurse Românești, traducere de George Damian, Ion Gaidău, Elena Tacu)

București, 2012, 147 pp.

● **ARTIȘTI ROMÂNI ÎN OCCIDENT** (sub egida Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc; realizarea antologiei: Ionel Jianu, Gabriela Carp, Ana Maria Covrig, Lionel Scânteie)

Editura Logos, București, 2005, 187 pp.

● **RELATIONS ENTRE LES PEUPLES DE L'EUROPE ORIENTALE ET LES CHRÉTIENS ARABES AU XVII-E SIÈCLE: MACARIE III IBN AL-ZA'IM ET PAUL DALEP: ACTES DU I-er COLLOQUE INTERNATIONAL LE 16 SEPTEMBER 2011, BUCAREST** (ediție îngrijită de Ioana Feodorov)

Editura Academiei Române, București, 2012, 193 pp.

● **MOȘTENIREA ISTORICĂ A TĂTĂRIILOR, VOL. II** (coordonatori: Tasim Gemil, Nagy Pienaru)

Editura Academiei Române, București, 2012, 804 pp.

● **Jay A. Stout – FORTĂREȚA PLOIEȘTI. CAMPANIA PENTRU DISTRUGEREA PETROLULUI LUI HITLER**

Editura Meditații, București, 2010, 290 pp.

● **GENERAL ADJUTANT PAUL (PAVEL) TEODORESCU (1888-1981). VOCATIA CREATIVITĂȚII** (coordonatori: Valentin Ciorbea, Emilian Lovișteanu, Marian Moșneagu)

Editura Ex Ponto, Constanța, 2013, 439 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW.**

Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Volume XXI, no. 4 Winter 2012, 159 pp.

● **Vasile Dumitru-Fulger, Ioan Gatea – SECRETE DE FAMILIE ALE UNOR DICTATORI COMUNIȘTI: DESPRE COPIII LOR TERIBILISTI**

Editura Lumea Magazin, București, 2013, 368 pp.

● **VITRALII. LUMINI ȘI UMBRE** (Revista veteranilor din Serviciile Române de Informații, editată de Asociația Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrăgare din Serviciul Român de Informații)

Anul IV, nr. 13, 2012-2013, București, 2012, 124 pp.

„A-mpăratului de soare bolți albastre și cu stele/ Se ridică-n caturi nalte tot castele pe castele./ Cu ferești de aur d-Ofir, cu oglinzi de diamant./ Cu scosuri de albe marmuri, cu covoare de purpură/ Printre mândrele coloane o cântare blând murmură./ E un vânt cu suflet dulce într-un aer de briliant”.

Mihai Eminescu, *Memento mori*

Punctul de plecare al expediției celor doi regi, Hiram și Solomon, portul Ezion-Geber, din golful Aqaba, se afla la întretăierea a trei drumuri ce duceau spre Siria, Palestina și Egipt. El se suprapune sitului Geziret Fara'un (Insula Faraonului), o mică insulă aflată la 300 m de țărm, loc unde au fost descoperite urmele unui port artificial antic.

Istoricul Flavius Josephus (37-100) a emis ipoteza că Ofirul ar fi localizat undeva în India. Bazându-se pe

afirmațiile sale, unii cercetători de astăzi au încercat să-l situeze la Sopara, în regiunea Bombay. Însă era puțin probabil ca o asemenea expediție să fie organizată în epoca lui Hiram și a lui Solomon. Poate fi vorba, mai degrabă, despre un anacronism, datorat lui Flavius Josephus, întrucât, în aceea perioadă, comerțul cu India reprezenta deja o realitate, existând intense schimburi comerciale maritime între Golful Persic și India încă

din mileniul al II-lea î.H. În secolul al XIX-lea, unii autori, precum orientalistul german Max Müller (1823-1900), au introdus în discuție și posibilitatea identificării Ofirului cu orașul din Pakistan sau sud-vestul Arabiei (Yemenul de astăzi).

Alte ipoteze, printre cele mai probabile, se refereau la Africa orientală, undeva între Somalia și Sudan, regiune cu-

Templul lui Solomon

noscută în Antichitate pentru exploatarea aurului. Printre cei care au susținut acea localizare, s-a numărat și unul dintre tovarășii lui Vasco da Gama, Thomé Lopes, care a considerat Ofirul drept numele antic al vechiului oraș Zimbabwe (*Magazin istoric*, nr. 2/1989), unul dintre cele mai cunoscute centre ale comerțului cu aur din perioada Renașterii. Localizarea a fost preluată, câteva secole mai târziu, și de exploratorul german Karl Mauch (1837-1875). Pot fi aduse și alte argumente: în zona africană se găseau atât fildeș, cât și maimuțe, ca și alte mărfuri prețioase amintite în Biblie. Este probabil ca fenicienii și evreii, care întrețineau relații diplomatice cu Egiptul, să fi aflat astfel de existența Ofirului, fapt ce ar explica expediția din vremea regilor Hiram și Solomon.

Tot din secolul al XVI-lea datează și identificarea Ofirului cu unele zone din America de Sud, teologul spaniol Benito Arias Montano (1527-1598) propunând Peru. O ipoteză prea puțin plauzibilă. ■

Mormânt atribuit lui Hiram, în apropiere de Tyr

potrivit pentru a-i transporta pe cei 786 de refugiați evrei, dintre care 101 erau copii. După perioada de glorie în care fusese yacht de lux, „Struma“ a fost transformat pentru a transporta vite și încă o dată modificat, în ultimul moment, pentru a transporta oameni.

David Stoliar se afla la bord alături de logodnica sa Ilse Lothringer și părinții ei. Călătoria le-a fost întreruptă brusc la Istanbul, unde nava a fost pusă sub carantină și nu i s-a permis să își continue drumul către Palestina, aflată în acel moment sub mandat britanic. În dimineața zilei de 23 februarie 1942, turcii au escortat „Struma“ în largul apelor Mării Negre.

Nimeni nu știa, la acea dată, despre ordinul secret dat de Stalin ca marina sovietică să scufunde orice navă neutră din Marea Neagră. În noaptea de 23-24 februarie 1942, „Struma“ a fost lovită de o torpilă lansată de un submarin sovietic. David Stoliar își amintește doar o explozie care l-a proiectat în valurile înghețate. A reușit să se agățe de o scândură, pe care a împărțit-o câteva ore cu Lazar Dikof, șeful de echipaj al „Strumei“, apoi acesta a murit.

În total scăpaseră cu viață, în urma exploziei, aproape 100 de oameni, însă rând pe rând ei au pierit în valurile înghețate, din cauza rănilor sau a epuizării. Prima navă de salvare turcă a venit la locul dezastrului după 24 de ore și l-a găsit în viață doar pe Stoliar. Pentru el au urmat și alte încercări: 71 de zile de închisoare în Turcia și un drum lung până la Tel Aviv, dar a supraviețuit pentru, a spune, până la urmă, povestea dezastrului de pe „Struma“.

ISTORIA CODURILOR DE AVERTIZARE METEO

Cum trăiau oamenii înainte să se inventeze codurile galben, portocaliu sau roșu, de căldură sau vreme rea? Dincolo de glumele și comentariile malițioase pe seama codurilor ce ne colorează de ceva vreme viața de zi cu zi, există zone unde avertismentele meteorologice pot salva sute sau mii de oameni.

Anul acesta, Statele Unite ale Americii au aniversat 140 ani de la prima avertizare de uragan. La 21 august 1873, Corpul de Transmisiuni al armatei americane a lansat un avertisment de uragan pentru Coasta de Est. Până la urmă, furtuna nu a mai lovit teritoriul Statelor Unite, dar la 26 august a ajuns în Terra Nova și a provocat moartea a cel puțin 223 persoane, mai ales marinari surprinși în larg. Corpul de Transmisiuni a continuat să îndeplinească acest serviciu până în 1890, când s-a creat un Birou Meteorologic.

Inventarea telegrafului la mijlocul secolului al XIX-lea a făcut posibilă avertizarea meteorologică. Știindu-se că la latitudinile respective furtunile avansează dinspre vest spre est, se putea transmite o avertizare prin telegraf de-a lungul presupusei rute. Care nu era întotdeauna respectată, dar s-au putut preveni astfel multe catastrofe și pierderi de vieți omenești. După instalarea cablurilor telegrafice submarine, a devenit posibilă lansarea de avertismente meteorologice și pentru furtunile venite dinspre Ocean. Stațiile meteorologice din Caraibe transmiteau datele necesare.

Interesant este că Biroul Meteorologic nu folosea în avertizările sale cuvintele „uragan“ sau „tornadă“, pentru a nu stârni panică.

Ultima furtună majoră care a lovit Coasta de Est a Statelor Unite fără o avertizare prealabilă s-a produs la 21 septembrie 1938. Au murit atunci cel puțin 600 persoane și s-au produs pagube de cel puțin 400 milioane dolari, la valoarea de atunci a dolarului.

Efectele uraganului din 21 septembrie 1938

Telex Telex Telex Telex Telex

DUȘMANII ARHEOLOGILOR

Credeți cumva că numai în România se distrug situri arheologice și se fură artefacte (fie kosoni, brățări dacice sau obiecte de mai mică valoare), pentru a fi vândute unor colecționari? Nu, se întâmplă peste tot în lume. În S.U.A. asemenea evenimente sunt chiar organizate în mod legal, după cum aflăm din ziarul *New York Times*. În statul Virginia, de exemplu, vânătoarea de artefacte arheologice este ilegală pe domeniile statului, dar permisă pe cele particulare, cu acordul proprietarului. Mulți proprietari acceptă, de exemplu, oferta de 5.000 de dolari în schimbul îndepărtării, vreme de un an, a „gunoiului” de pe proprietatea lor. Se organizează și „vânători arheologici”. Un întreprinzător specializat în astfel de operațiuni a strâns anul acesta 60.000 de dolari din vânzarea de bilete pentru o astfel de vânătoare pe domeniul Flowerdew Hundred Plantation, lângă Williamsburg. Este un loc recunoscut pentru bogăția de artefacte, ce merg de acum 12.000 ani î.H. până la relicve din timpul Războiului de Secesiune al Statelor Unite (1861-1865). Participanții au plecat cu 8.961 de obiecte provenind din vremea războiului. Un nasture rar din acea perioadă poate ajunge și la 5.000 dolari pe piață.

Problema cu acești vânători de comori este aceeași ca și în cazul Schliemann. Ca să ajungă la obiectele căutate, ei distrug situri arheologice întregi, lipsindu-i pe arheologii profesioniști de posibilitatea de a le mai investiga și afla secretele lor. Așa cum scria Taft Kiser în articolul citat, „arheologii nu vânează obiecte. Noi vânam lumi dispărute. Din păcate, aici în Virginia, ca și oriunde în altă parte, aceste lumi sunt distruse de lopețile acestor vânători de relicve, de dragul câtorva dolari.”

Unul dintre participanții la vânătoarea pe domeniul Flowerdew Hundred Plantation

POVESTEA SINGURULUI SUPRAVIEȚUITOR DE PE „STRUMA“

Permisul de îmbarcare pe „Struma” al lui David Stoliar

În noaptea de 23 spre 24 februarie 1942, o torpilă lansată de un submarin sovietic scufunda în apele Mării Negre nava „Struma”. La bordul acesteia se găseau aproape 800 de refugiați evrei din România, care încercau să ajungă în Palestina. David Stoliar este singurul supraviețuitor al acestui dezastru, iar în prezent trăiește în statul Oregon, S.U.A. În vârstă de 90 de ani, el a refuzat de multe ori să își spună povestea în fața presei. De curând, a acceptat să vorbească pentru revista *Der Spiegel*.

„Struma” a pornit din portul Constanța la 12 decembrie 1941 cu destinația Haifa, Palestina. Construit în anul 1867, nu era cel mai

LEGENDELE BUCUREȘTIULUI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												

ORIZONTAL: 1) Legendar cioban, ctitor al Bucureștiului – Bucureștiul, cetatea de scaun pentru domnitorii munteni de după Vlad Țepeș (pl.). 2) Colonel rus, care a susținut pe la 1846, că Bucur era cioban – Eugen Bodea. 3) Potrivit medicului german Ernst Ruitzmann, denumirea Bucureștiului se trage de la acest conducător necunoscut – Autorul romanului *Căii albi din orașul București*. 4) Document istoric – Doamne – Arkansas (abr.). 5) Localitate în Bavaria – Vornic al lui Alexandru cel Bun – Luat, prin centru! 6) Ion negativ – Ene! 7) 3, 14 – Năvălitori cu care ar fi luptat fiul de domn Bucur, după o legendă consem-

nată de preotul N. Horga (1801) (sing.) – Abia (olt.). 8) Cultură răspândită pe colinele din jurul Bucureștiului pe la 1761, după spusele franciscanului Blasius Kleiner – Crai al Ungariei (sec. al XIV-lea), care a dorit ca fiica sa, Ileana, să se căsătorească cu Bucur, după N. Horga (1801). 9) Domn al cărui fecior era Bucur, potrivit lui N. Horga – Culă! – Teiul...bucureștean. 10) Cuneiformă – Călător elvețian care a reprodus pe la 1821 legenda lui Bucur pescarul. 11) Ofițer elvețian, (sf. sec. al XVIII-lea), susținător al unei false teorii despre denumirea Bucureștiului – „...Domnească”.

VERTICAL: 1) Denumirea greacă a capitalei noastre, ce înseamnă „bucurie”, „bucuros”, potrivit lui Franz Sulzer. 2) Alt susținător al denumirii Bucureștiului, de la cuvintele „bucurie”, „bucuros” (publicist) – Dialect din Sri Lanka. 3) „Turnul...”, cea mai mare clădire a Bucureștiului pe la 1761, după relatările misionarului Blasius Kleiner – Localitate în Norvegia. 4) A legăna – Prietenul bun al lui Bucur, după preotul N. Horga (1801). 5) Fata lui Delavrancea – Mulțime – Care! 6) Localitate în Tadjikistan – Tas. 7) Scaun gol! – Corector român, care a susținut ideea transpunerii legendei lui Bucur pe un plan fabulos în cadrul istoric (după publicistul francez Pelimon). 8) Geograf român, adept al teoriei derivării de la radicalul Bucur al unor localități rurale din: Vâlcea, Neamț, Tecuci, Fălciu, etc – Rele! – Ins. 9) Salut roman – Ene! – Insulă daneză. 10) Apare! – Nimfă mitologică... 11) Domn muntean, considerat întemeietor al Bucureștiului, Târgoviște, Pitești, Câmpulung, alături de Mircea cel Bătrân – Radical lingvistic din care ar fi derivat numele unor localități de la noi, după geograful I. Conea. 12) Călător turc, de la al cărui nume ar proveni denumirea Bucureștiului, după fantezista legendă a lui Mehmed Zilli, geograf otoman – Poftește.

Dicționar: ARK, RIEM, ABI, LEIC, ILU, ELU, VIUL, RIRI, AINI, ALRO.

Laurian BUTURE

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm prezentarea amplei analize a situației refugiaților români după cel de Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în Magazin istoric, nr. 5/2012, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Neputându-se obține fonduri mai substanțiale de asistență, ajutorarea refugiaților români s-a mărginit, cu excepția fondurilor furnizate de Comitetul de Asistență al Refugiaților Români, la aportul românilor din Turcia și al cunoscuților, mai mult sau mai puțin binevoitori. În aceste condițiuni, asistența materială a refugiaților a avut un caracter cu totul precar și accidental.

Trebuie menționat însă că refugiații români au primit, în anumite condițiuni, ajutoare financiare reduse de la Organizația Internațională a Refugiaților, secția din Turcia. Ajutorul nu se acorda decât acelor care, fiind declarați eligibili, au cerut viza de emigrare în altă țară și n-au avut posibilitatea de a-și asigura mijloacele de trai până la obținerea vizei, precum și bătrânilor sau bolnavilor. Cei mai mulți refugiați români au fost respinși de către Organizația Internațională a Refugiaților, unii temporar, alții definitiv, pe motivele că nu se încadrau în statutele organizației, făcute, după cum se știe, în favoarea persoanelor deplasate din cauza hitlerismului. Este evident că statutele Organizației Internaționale a Refugiaților, creată de O.N.U., deci și de blocul sovietic, au fost depășite de evenimente, iar condițiile prevăzute la crearea organizației n-au mai corespuns împrejurărilor care au provocat exodul atâtor oameni de dincolo de Cortina de Fier, adică chiar din țările blocului sovietic. Această anomalie a fost expusă verbal chiar secretarului general al Organizației Internaționale a Refugiaților cu ocazia unei vizite făcute la Istanbul în anul 1948, din partea președintelui Comitetului Refugiaților Români din Turcia.

În general, Turcia nu este o țară care să aibă nevoie de mână de lucru străină, așa că se

explică foarte bine atitudinea ei față de problema imigrării și a protecției muncii indigene. Este, de asemenea, foarte normal ca refugiații să caute, în consecință, să se îndrepte către țări noi subpopulate și în căutare de mână de lucru. Obținerea vizelor de emigrare în alte țări a fost o problemă extrem de dificilă până în august 1948, când Organizația Internațională a Refugiaților a recunoscut și neorefugiaților dreptul la ajutor. Emigrarea din Turcia a fost în tot timpul una din cele mai grele probleme de rezolvat. Emigrarea era la început posibilă numai în țările Americii de Sud. Mai târziu, refugiații și-au găsit singuri diverse posibilități de plecare mai departe, spre țări de unde se poate pleca, cu ajutorul Organizației Internaționale a Refugiaților, mai departe ca emigrant. (De exemplu, Legea persoanelor deplasate nr. 744 pentru emigrarea în Statele Unite, care dă posibilitatea de emigrare în această țară sub articolul 3 (c) și din alte țări decât Germania și Italia, nu însă și Turcia).

Comitetul de Asistență al Românilor din Turcia, cu domnii Aurel Decei, Mircea Buescu și Matei Ghica-Cantacuzino, care au luptat singuri cu ajutorul câtorva români, tot refugiați și ei, merită recunoștința tuturor pentru munca de sacrificiu ce au depus.

În prezent, în Turcia nu mai sosesc refugiați noi din cauza greutăților enorme ce întâmpină cei ce ar îndrăzni o evadare prin Cortina de Fier, păzită atât de bine în această parte a țării noastre. Refugiații vechi au plecat spre alte țări, astfel că pentru Turcia problema refugiaților români a devenit cu totul minoră

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) ● G. Călinescu There is no comparison between today school and the school from older days – the old story ● I. -A. Pop National culture and national specificity in the context of globalization and European integration ● P.I. Panait „The Old Bucharest“ society – how it was created in the interwar period and how it was dissolved by the communist regime ● M. Cazacu The girl that became a boy, a legal fiction during the mediaeval period ● H. Casassovici, I.M.E. Crețoiu Recollections of a military doctor who fought in the Independence War ● G. Damian, Al. Pițigoi 1980. British diplomatic reports on the historiographical conflict between Romanians and Hungarians and the visit of the Soviet ambassador to a secretary of the Central Committee of the Communist party ● Ș. Ciubotaru Iosif Berman photos exhibition at the Cotroceni Museum ● V. Râpeanu Commemoration meeting for Nicolae Iorga at the Romanian Academy, in the presence of the King and the absence of Ion Antonescu ● R. Jakovljevic Theories concerning a less known for the island Ada Kaleh ● N. Mares The birth certificate of monsignor Vladimir Ghika ● S.A. Luca Zsófia von Torma and her researches concerning the ancient culture Turdas ● G. Filitti In Romania, 100 years ago: the country recovers after the second Balkanic war and the death of Aurel Vlaicu ● L. Manoliu King Ferdinand's passion for botanics ● C. Vasilescu A judicial farce: the Mountain Corps officers plot against the „democratic regime“ (II) ● M. Sala Money from the Slav world ● M. Pocorschi The death of captain Alexandru Juli in the accident of the hydroplane Cant Z 501 ● R. Donciu Sansalas, the old Romanian priest who met Sava the Goth ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLI). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● Дж. Кэлинеску Вечная история. Нынешняя школа – школа наших времён: невозможное сравнение ● И.-А. Поп Национальная культура и национальная специфика в условиях глобализации и европейской интеграции ● П.И. Панаит Общество «Старый Бухарест» как появилось в межвоенный период и как было упразднено при коммунизме ● М. Казаку Девушка, ставшая мужчиной, правовая фантазия румынского средневековья ● Х. Касассович, И.М.Е. Крецю Воспоминания военного врача, участвующего в войне за независимость ● Дж. Дамиан, Ал. Пицгой 1980. Румынско-венгерские историографические споры и визит советского посла у секретаря ЦК РКП в британских дипдокладах ● Ш. Чуботару Фотовыставка Йосиф Бермана в Музее Котрочень ● В. Рышняу Торжественное собрание, посвящённое учёному Николаю Йорге, в Академии, в присутствии короля и в отсутствии маршала Антонеску ● Р. Яковлевич Гипотезы о менее известном наименовании острова Ада Кале ● Н. Мареш Свидетельство о рождении монсеньора Владимира Гики ● С.А. Лука Баронесса София фон Торма и археологические исследования в Турдаше ● Филитти В Румынии 100 лет тому назад: страна после второй балканской войны, смерть Аурыла Влайку ● Л. Манолиу Страсть короля Фердинанда к ботанике ● К. Василеску Заговор горных стрелков против народно-демократического режима. Правовой фарс (II) ● М. Сала Монеты славянского происхождения ● М. Покорски Как погиб капитан Александр М. Юли в катастрофе гидросамолёта Кант З 501 ● Р. Дончу Встреча Сансаласа, прарумынского священника, со Саввой Готическим ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLI). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

DIALOG CU CITITORII

RUGĂMINTE

Domnul MIHAI POPESCU, din Iași, ne scrie: „Sunt un cititor fidel al revistei *Magazin istoric* și vă felicit pentru tot ce scrieți în paginile sale (adevărată enciclopedie a istoriei). La rubrica *Dialog cu cititorii* am citit și cele scrise de M. Grumeș din Roman și iată care este rugămintea mea: din Regimentul 14 Dorobanți Roman a făcut parte și unchiul meu, Popescu V. Petru, învățător sublocotenent, care s-a pierdut în lupta cu dușmanul (1916, în Poiana Lăpoș, în apropiere de Comănești). I-am căutat mormântul prin 1993, dar fără succes. Numele lui este menționat pe monumentul din localitatea de naștere, satul Cogeasca, comuna Lețcani, județul Iași, și păstrăm ca amintire în familie câteva obiecte personale, printre care și o sabie ofițerească «de Toledo», ce au fost conservate de fratele lui – tatăl meu –, care la rândul lui este veteran de război din Regimentul Vânători și care a participat și la Al

Doilea Război Mondial. Doleanța mea este să scrieți și despre Regimentul 14 Roman și poate chiar despre luptele din 1916, când unchiul meu s-a jertfit pentru reîntregirea țării. Doresc să citesc multe alte mărturii despre acest subiect“.

Vă trimit și o fotografie în care apare unchiul meu (al doilea din stânga, rândul de sus), scrisoarea comandatului către bunicul meu, în care îi anunța moartea unchiului, și brevetul „Crucii comemorative a războiului“ din 1916-1918.

Vom încerca să răspundem rugămintii cititorului nostru în măsura în care istoricii militari ne vor ajuta.

MAI PUȚIN, NU MAI MULT

Doi cititori, domnii **DUMITRU POPA** din Slobozia și **VASILE GIURCANU** din Brăila, ne semnalează o greșeală apărută în numărul pe luna iunie din acest an (articolul Eleonora de Aquitania, regina nesupusă), la pagina 40. Scriam acolo că regina, născută în 1124 (sau, după alte surse, în 1122) s-a căsătorit cu Henric Plantagenet, născut în 1133, „care are cam zece ani mai mult decât ea“. Evident că aritmetica elementară, ignorată, din păcate, în acest caz – și ne cerem scuze pentru asta – ne obliga să spunem mai puțin decât ea.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 09